

BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI ÜZERİNE NOTLAR ve SÖYLEŞİLER

Oğuz Adanır, 1951 İzmir doğumlu. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamladı. Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora öğrenimini Paris I Panthéon / SOBONNE Üniversitesi(Fransa)'nde yaptı. Doktora tez çalışması: "Televizyonun Azgelişmiş Bir Ülke Üzerindeki Etkileri" başlığını taşımaktadır.

1979 yılında Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümünde, 1985 yılından itibaren Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümünde öğretim elemanı olarak çalışmaya başlamış, 1988 yılında doçent, 1994 yılında profesör olarak atanmıştır. Yazar, halen Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümünde öğretim elemanı olarak çalışmakta ve Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü müdürlüğü görevini sürdürmektedir.

Özgün çalışmaları:

Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış/Kuramsal Bir Deneme-Kitap I, Dokuz Eylül Yayınları, 2002, İzmir
Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış/Kuramsal Bir Deneme-Kitap II, Dokuz Eylül Yayınları, 2003, İzmir
Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış/Kuramsal Bir Deneme-Kitap III, Dokuz Eylül Yayınları, 2002, İzmir
Sinemada Anlam ve Anlatım, Alfa 2003, İstanbul
Kapitalizm Öncesi Evrensel Kültür/Zihniyetten Günümüze OSMANLI ve ÖTEKİLER, Dokuz Eylül Yayınları, 2004, İzmir

Çeviri kitapları:

Foucault'yu Unutmak, Jean Baudrillard, Dokuz Eylül Yayınları, 1997, İzmir
Üretimin Aynası, Jean Baudrillard, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, İzmir
Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm, Jean Baudrillard, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, İstanbul
Çaresiz Stratejiler, Jean Baudrillard, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, İstanbul
Simülakrlar ve Simülasyon, Jean Baudrillard, Doğu Batı Yayınları, 2003, Ankara
Sessiz Yığınların Gölgesinde-Toplumsalın Sonu, Jean Baudrillard, Doğu Batı Yayınları, 2003, Ankara
Ahlak Eğitimi, Emile Durkheim, Dokuz Eylül Yayınları, 2004, İzmir.

Oğuz Adanır

**BAUDRILLARD'IN
SİMÜLASYON KURAMI ÜZERİNE
NOTLAR ve SÖYLEŞİLER**

(Genişletilmiş 2. Basım)

D O K U Z E Y L Ü L Y A Y I N L A R I

Düşün 14

ISBN 975-6981-70-9

**Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı
Üzerine Notlar ve Söyleşiler
Oğuz ADANIR**

2. Baskı İzmir, Nisan 2004

1. Baskı İzmir, Nisan 2000

Yayın Koordinatörü: Işık EZBER
Kapak Tasarım: Tansel ÖZALP
Renk Ayrımı: Kubilay Ofset
Baskı: Uşşak Matbaası

© Dokuz Eylül Yayınları, 2004

Bütün yayın hakları saklıdır. Tanıtım için
yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni
olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Dokuz Eylül Yayıncılık
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık
San. Tic. Ltd. Şti.
Cumhuriyet Bul. 144
35210 Alsancak İzmir
Tel.: 232 463 44 36
Faks: 232 463 80 43
e-posta: yayin@deu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Kendi Ağzından Baudrillard	7
Giriş	9
Düşünce ve Gerçek ya da Modern Dünya ve Baudrillard	11
Simülasyon ve Simülasyon Evreni	19
Jean Baudrillard'ın "Simülasyon Kuramı" Üzerine Notlar	26
Baudrillard Postmodern Bir Düşünür Değildir!	36
Jean Baudrillard'la Söyleşi -I-	41
Jean Baudrillard'la Söyleşi -II-	53
Simülasyon, Tarih ve İslamiyet Üstüne Söyleşi	61
Foucault'yu Unutmak	71
Üretimin Aynası	76
Simülakrlar ve Simülasyon	81
Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm	85
Baudrillard'dan İki Başyapıt!	96
Simülasyon Kuramı ve Sinema	104
Bilim, Ahlak, Sanat	120
Sonsöz	134
Ek: Evrensel Bir 'Kültür' Tanımı ve "Potlaç"	142

KENDİ AĞZINDAN BAUDRILLARD*

Yaşamları boyunca çalışmaktan imanları gevreyen köylülere, kuşaklar boyunca harcadıkları güç karşılığında bir tembellik avansı verilmektedir.

Köylü dedem çalışmayı mezara girdiği gün bırakmıştı. Bir devlet memuru olan babamsa çalışma süresini dolduramadan (ölümcül bir hastalık hastası olduğundan bunun bedelini ölerək ödeyecekti), erkenden emekli olmuştu. Bana gelince dinlene dinlene (sabbatique) araştırma yaparak, kısa sürede marjinal bir öğretim elemanı olmamdan dolayı çalışmak pek nasip olmadı. Çocuklarımsa çocuk bile yapmadılar. Tembellik halkasını gidebileceği en uç noktaya kadar götürüreceğiz.

Tembelliğin özünde köylülük vardır. Köylülüğün özü "doğal" denge ve hak etme duygusundan ibarettir. Asla gereğinden fazla çalışmayacaksın. Bu anlayışın kökenindeyse toprakla çalışma arasında bir eşdeğerlik bulunduğu inancının zorunlu kıldığı bir saygı ve nezaket ilkesi vardır. Köylü toprağa elinden geldiğince verir. Gerisini -yani önemli işi- tanrılara havale eder. Bunun adı çalışma yoluyla elde edilmemiş ve asla elde edilemeyecek olana karşı duyulan saygı ilkesidir.

Böyle bir ilke insanın yazgıyla ilgilenmesine yol açabilir. Çünkü yazgı, karşı konulması olanaksız bir tembellik stratejisinin ürünüdür. Zaten aşırı uçlarla tembellik üzerine oturttuğum dünya görüşümün temelinde de bu düşünce var. Kıyamet kopsa bu bakış açısından vazgeçmeye niyetim yok. Hemşerilerimin (Parislilerin) insanın tüylerini diken diken çalışma biçimleriyle girişimcilik, toplumsal sorumluluk, hırs ve rekabet anlayışlarından nefret ediyorum. Bunlar kırsal kesimin kendilerine yabancı olduğu performans düşüncesi üzerine oturtulmuş, kendini beğenmiş, kent kökenli değerlerdir. Tembellikse doğal bir enerjidir.

in COOL MEMORIES II, s. 18

* Baudrillard'ın aynı zamanda kendi kendisiyle de müthiş dalga geçen bir düşünür olduğunu anımsatmakta yarar var. Çünkü bugüne kadar bu tembel adam otuzdan çok kitap, yüzlerce makale yazmanın yanı sıra yüzlerce konferans vermiş ve söyleşi yapmıştır.

H.A- Seni yargılamak gibi bir niyetim yok ancak bu dünyada sözü dinlenen, sevilen ya da nefret edilen birkaç insandan birisin. Hoşuna gitsin ya da gitmesin pek çok insan senin düşüncelerine önem veriyor. İçinde yaşamakta olduğumuz dönemde düşününen, düşünülmüş olan, çeşitli öneri ya da karşı-öneriler getirmiş birisin. Her durumda senin düşüncelerini savunan insanlarla karşılaşabilmek mümkün.

J.B- Bütün yazdıklarıma bakıp, insanlara umut vaat eden bir şeyler sunduğumu söyleyebilir misin?

H.A- Umutsuzluk sunduğun da söylenemez ama.

J.B- Evet söylenemez. Bunun bir umutsuzluk biçiminden çok olayları gidebilecekleri en uç noktalara taşıyarak, sonuçlar çıkartma biçimi olduğu söylenebilir. İnsanları en sıradan umutlara bile bel bağlamaktan alıkoymaya çalışıyorum. Ama böyle şeyler duymak isteyen insanlar olmadığı söylenebilir mi?

H.A- Düşüncelerin öylesine açık ve seçik ki, insanların bu netlikten zevk aldıklarını söyleyebilirim.

J.B- Sence buna iyi haber denilebilir mi?

Les Humains Associés, 1995, Paris.

GİRİŞ

Bu metin, temelde 1982 yılından bu yana Baudrillard'ın Kuramsal Şiddet, Radikal Düşünce ya da Patafizik (Düşsel Bilim) dediği Simülasyon Kuramı üzerine yazmış olduğum özerk metinlerle kendisiyle yapmış olduğum üç söyleşiyi içermektedir.

Buradaki yazı ve söyleşilerin büyük bir bölümü daha önce çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlanmıştır.

Böyle bir çalışmanın Baudrillard'ın düşüncesini derinlemesine, ayrıntılara kadar inerek tanıtmak konusunda bir başlangıç olabileceğini düşünüyorum.

Kendimi hiçbir zaman bir Baudrillard müridi olarak görmedim. Onun öğrencisi değilim. Olsaydım onur duyardım. Baudrillard'ın düşüncelerini Türkiye'de en çok sorgulayanlardan biri olduğumu düşünüyorum. Bir Baudrillard sever olarak nitelendirilebilirim. İronik dili ve dünyaya var olan şablonların dışına çıkmayı başararak, marginal, başka hiçbir sosyolog ya da düşünürün bakmayı beceremediği bir şekilde bakması beni ayartan temel özellikleri arasındadır.

Metinlerin Türkçe'ye kazandırılma biçimi paldır küldür ve tarihsel süreç kesinlikle izlenmeden yapıldığı için (her ne kadar bunu elimden geldiğince engellemeye ve bu süreç içinde algılanması gerektiğini anlatmaya çalışmış olsam da) anlaşılması bugün daha da zor hale gelmiştir.

Örneğin Tüketim Toplumu'nun Kötülüğün Şeffaflığı ve Kusursuz Cinayet gibi metinlerden sonra ya da aynı zamanda yayınlanmış olması bağışlanacak türden bir hata değildir. İlk metinde okuyucu henüz simülasyon kuramının kendisinden çok çekirdeğiyle karşılaşırken, diğer iki metin neredeyse simülasyon kuramı sonrasına tekabül etmektedir.

Sonuç olarak elinizdeki metin Baudrillard'ın düşüncesinin anlaşılmasını biraz olsun kolaylaştırabildiği takdirde görevini yerine getirmiş olacaktır. Baudrillard okuyucularının işini kolaylaştırabilmek amacıyla kitabın sonuna ek olarak Potlaç kültürünü (çünkü okuyucu Baudrillard'ın simgesel değiş tokuş kültürü olarak nitelendirdiği bu kültürü bilmeden simülasyon kuramını kavramada yer yer zorluk çekmektedir) açıklayan bir de yazı koyduk.

Daha ileride daha iyilerini okumanız dileğiyle...

12 Aralık 1999, İzmir

NOT: Yeni yazılarla zenginleştirdiğim bu metin yaklaşık dört yıl sonra ikinci baskısını yaparken, ülkemizde halen ne kolektif ne de kişisel anlamda bu önemli düşünürün düşüncelerini derinlemesine tanıtma ya da eleştirme amacıyla herhangi bir kitap yayınlanmamış olması insanın moralini bozuyor. Günümüzde Modern toplumları Baudrillard'ı dışlayarak gerçekten anlayabilmek mümkün görünmektedir. Baudrillard'ı anlamak için büyük bir enerji ve çaba harcamak gerektiği doğru ancak bu çaba ve enerjinin harcanmasına değdiğini de bilmekte yarar var.

7 Nisan 2004, İzmİr

DÜŞÜNCE ve GERÇEK

ya da

MODERN DÜNYA ve BAUDRILLARD*

"Yalnızca kesin doğrulardan ya da yalnızca kesin yanlışlardan söz eden kitapları kesinlikle okumayınız. Çünkü kesin doğrulardan daha doğru, kesin yanlışlardan daha yanlış olan şeyler de vardır."

Bu bir aforizma değildir.

Oğuz ADANIR

Düşünceyle gerçek, yapıtla anlattığı gerçeklik, kuramla uygulama, spekülasyonun nesnesiyle öznesi arasındaki uzaklık her zaman göz önünde tutulması gereken bir uzaklıktır. Bir yapıtın aktardığı düşünceleri birebir gerçek gibi algılamak en azından yanlış bir tutumdur. Çünkü eleştirilemeyen bir düşüncenin düşünce olduğunu iddia edebilmek bile mümkün değildir. Bu Baudrillard kadar diğer düşünür ve yazarlar için de geçerli olan bir durumdur.

Bir araç olan yapıt ya kendine rağmen ya da bilinçli olarak bir amaca sahiptir. Baudrillard düzeyindeki bir insanın kendi yapıtlarını bir amaç olarak gördüğünü düşünmek büyük bir saflıktır. Bu yüzden Baudrillard'ın referans olarak aldığı bir dünya konusunda (bunun hangi dünya olduğunu yazarla birlikte okuyucu da keşfetmek durumundadır) düşünce ürettiğini bilmek ve eleştirdiği olgulara, olaylara, kavramlara, kuramlara ve konulara bakış açısını keşfetmek gerekmektedir.

* Sekiz yıl önce yazmış olduğum bu yazıyı buraya alıp almamakta oldukça tereddüt ettim. Çünkü bu yazıda Baudrillard'ın çözümlemesi üzerine söylemiş olduğum bazı şeyler (örneğin olasılıştırma mantığı - diyalektik mantık ya da Baudrillard'ın Marksizmi ilgili düşünceleri konusunda olduğu gibi) bana bugün çok doyurucu ve doğru gelmiyor. Ancak bu yazıyı okuyucudan saklamak da bana pek dürüstçe gelmediğinden sonuçta kitapta yer almasını istedim. Dolayısıyla okuyucudan bu yazıda karşılaştığı çeşitli veri ya da yorumlara diğer yazılarda karşılaştığı ölçüde önem vermesini bir başka deyişle genel yaklaşımı okuyup, kavradıktan sonra yeniden değerlendirmesini rica ediyorum.

Her düşünür ve yazar gibi Baudrillard da ancak düşünce yapısının ayrıntılarına girildiğinde keşfedilebilir. Bu yüzden herhangi bir düşünceyi eleştirmeden önce hangi bağlamda, neden ve ne amaçla yazıldığının bilinmesi gerekiyor. Bu bir oyun kuralıdır. Buna uymadığınız takdirde dilin kemigi yoktur. Ağzınıza geleni söyleyebilirsiniz. O zaman da zırvalamış ve saçmalamış olursunuz! Zaman içinde Baudrillard'ın yapıtları (inşallah!) Türkçe'ye kazandırıldıkça ne demek istediğim çok daha iyi anlaşılacaktır.

Tam bir Baudrillard eleştirisiyle bugüne kadar hiçbir yerde açık ve seçik bir şekilde karşılaşmadım. Ancak anladığım kadarıyla ona karşı yöneltilmiş - ve daha uzun bir süre içinde yaşadıkları dünyayı bütün boyutlarıyla anlayamayacaklarını düşündüğüm iyi niyetli ve saf insanların ona karşı yönelttikleri temel eleştiri -bunu hiçbir zaman doğrudan doğruya söylememiş olmakla birlikte-, onun, Marksist düşüncenin (ve Marksist eleştirinin doğal olarak) günümüzde metafizik bir düşünce/eleştiri görünümünü almış olduğu düşüncesine karşı yapılandır. Ancak kazın ayağı öyle değildir. Bunu söylemek cahillik ve kolaycılığa kaçmaktır. Çünkü Baudrillard bir anti-Marksist değildir. Hiçbir zaman da olmamıştır. Tam tersine onun içinde bulunduğu durumu, Freud'u yeniden yorumlayarak onun düşüncelerine çağdaş, güncel ve daha derin anlamlar yükleyen ve psikanalize yeni bir boyut kazandıran Jacques Lacan'ın durumuna bir ölçüde de olsa benzetebiliriz. Baudrillard'ın Marksist düşünceyi eleştirmesinin nedeni onu yok etme arzusundan çok bu düşünce ve eleştiri biçimini saptıranlara, yoldan çıkartanlara ve kendi çıkarları için kullanarak onu çeşitli kılık ve biçimlere sokarak bir alternatif gibi sunanları teşhir etmek ve eleştirmektir. Bu arada Baudrillard'ın "sağ" olarak nitelenen düşünce ve türevlerine göz kırpması ya da o tür ideolojilerden yana bir tavır alması Marx'ın, Reagan'a danışmanlık yapması kadar büyük bir olasılıktır. Böyle bir durumla onun hiçbir yapıtında karşılaşamazsınız. Baudrillard 1968 Mayıs'ında Nanterre Üniversitesi'nde çalışan bir insandı. Olaylara hem kuramsal hem de uygulama düzeyinde katılmıştı. Yakından baktığınızda onun en çok eleştirdiği insanlarla düşüncelerin 1968'den sonra rüzgara uyup yön değiştiren kuramcılar, ideologlar ve insan bilimcilere ait olduğunu görürsünüz.

Öte yandan Baudrillard Marksist düşünce de dahil olmak üzere her türlü dogmalaştırmaya karşıdır. Çünkü dogmalar gelişme ve değişime düşmandırlar. Ortada değişim ve dönüşümü zorunlu kılan bir diyalektik dururken Marksist terminolojinin kavramları nasıl olur da biçim ve içerik değişikliğine uğramazlar? Bu mümkün müdür?

Diyalektik mantığın bizzat kendisi neden bir değişime uğramasın? Bugünün dünyasında şeyleri hâlâ Marksist bir terminolojiyle eleştirebilmek mümkün mü? Nasıl? Marksist düşünce bugünün dünyasını nasıl çözümleyip, açıklayabilir? Öyleyse alternatif bir dünya görüşü sunabilir mi? Lütfen yanıt verin sunabiliyor mu?

İşte Baudrillard burada devreye girmektedir. Herkesin sustuğu, teslim olduğu, umutsuzluğun getirdiği bir umursamazlığa düştüğü yerde o dimdik ayakta. Hem de bütün sistemleri tiye alarak, gırgır geçerek, onlarla alay ederek çok neşeli, umut verici bir eleştirel düşünce biçimi sunarak yapmaktadır bu işi. Ona göre günümüzde radikal (alternatif) düşüncenin adı kendi deyimiyle ancak: "Kuramsal Şiddet" olabilir. Kuramsal şiddet önce nesnesini belirlemiş (Tüketim Toplumu -daha sonra modern toplumlar- ve türevleriyle, sözde Marksist düzen ve türevleri!) ve onu çözümleyip, eleştirmeye başlamıştır. Marksist terminolojiye ait kavramların Kapitalist, Neo-Kapitalist toplumun uzantısı olan Tüketim Toplumu ya da Modern toplum içindeki yerini ve anlamını tespit etmeye çalışarak: diyalektik mantık, üretim ilişkileri, arz-talep düzeni, artı değer, değişim ve kullanım değerleri, emek, iş, eşya, yabancılaşıma, vb. tüm yöntem malzemelerini elden geçirerek onların bugün sahip oldukları gerçek anlamı saptamıştır. Bunu başta: *Tüketim Toplumu, Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm, Göstergenin Ekonomi Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım, Ayartma, Çaresiz Stratejiler* olmak üzere tüm diğer yapıtlarıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Bundan böyle alternatif düşüncenin yeni adı: Kuramsal Şiddet'tir. Çünkü günümüzde evrensel boyutlarda bir alternatif arayışı anlamsız, gereksiz ve yararsız bir girişimdir. Çünkü sosyalizmin evrensel bir alternatif olma arzusunun kökeninde kapitalizmin evrensel bir sistem olma arzusu yatmaktadır. Öyleyse evrensel arayışlar ancak kapitalist ideolojinin uzantısı olan sistemlerin işine yarayabilir. Bundan böyle yarayabilir mi? Günümüzde belli bir ölçüde araçlar konusunda bir evrensellikten söz edilebilir mi? Çünkü günümüzde ne amaçlarına ulaşabilmiş bir Kapitalizm'den ne de bir Sosyalizm'den söz edilebilir. Sonuç: yapılması gereken başka şeyler vardır.

Kuramsal şiddet'e egemen olan mantık diyalektik mantık değil (ve aynı zamanda onu dışlamak da söz konusu değildir) bir tür oyun mantığı olan "Olasılaştırma Mantığıdır" -çünkü bu sistemin mantığıdır- Baudrillard eğer dünya diyalektik bir mantığın egemenliği altında olsaydı bugün insanlık çok farklı bir noktada bulunurdu diyor. Bu yüzden Tarih boyunca insanları, toplumları, yığınları yönlendiren

mantığın hangi mantık olduğunu saptamaya çalışıyor. Olasılaştırma mantığında bir tür içkinleştirilmiş bir diyalektikten söz edilebilir.

Kuramsal şiddet bir anlamda kitleler ya da insan yığınlarındaki tepkisizliğin eşdeğerlisidir. Çünkü Baudrillard'a göre tepkisizlik en önemli mücadele ve karşı koyuş biçimlerinden biridir. Bu tarih boyunca böyle olmuştur. Çünkü tarih boyunca siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemleri göçertip, değiştiren mantık diyalektik (etkiye-tepki, neden-sonuç, vb.) mantık değil büyük ölçüde olasılaştırma mantığının (etkiye tepkisizlik) ürettiği tepkisizliktir. Çünkü bugüne kadar hiçbir dış etken tek başına hiçbir siyasi iktidar biçimini bir daha geri dönmeyecek şekilde ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Göçertme ve değiştirme her zaman yavaş yavaş ve içten içe gerçekleştirilmiştir. Tarih boyunca kitleler sistemlere karşı bu "Çaresiz Stratejileri" gütmüşlerdir (tüm sistemler bu stratejiler tarafından yıkılmıştır). Çaresiz stratejilerin kökeninde bulunan mantıksa işte bu olasılaştırma mantığıdır. Yukarıda da söylenmeye çalışıldığı gibi kuramsal şiddet güncel 'sistemleri' (ne kadar sistem oldukları tartışılabilir sistemler) tiye alan, onlarla ince ince, ironik bir şekilde alay eden bir eleştiri yöntemidir. Baudrillard işte bu anlamda: Kuramsal düzeyde bir terörist ve nihilist" olduğunu kabul etmektedir. İşte bu anlamda dünyaya egemen olan tüm iktidar (güç) biçimlerinin (politik, bilimsel, kültürel, teknolojik, vb.) sorgulanması ve yeniden tanımlanmasından yanadır. Çünkü çağdaş iktidar biçimleri eski iktidar biçimlerinin bir simülasyonundan başka bir şey değildir. Bu yüzden bu sisteme ait (o eski) terim ve kavramlardan yana olmak ya da onları korumaya kalkmak gerçek anlamda konformist olmaktan başka bir şey değildir. Çünkü varlıklarını sürdürebilmek için modern toplumlar bu eski terminolojinin varlığını sürdürmesinden yanadırlar. Çünkü bu terminolojilerden vazgeçildiği anda bu toplumlar tüm kofluk, anlamsızlık ve içeriksizlikleriyle dımdızlak ortada kalacaklardır. İşte bu anlamda bugün Türkiye'de yalnız 'sağ' kökenli düşünce değil Marksist kökenli düşünce de tamamen konformist bir düşünce haline dönüşmüştür. İstisnalar kaideyi bozmaz. Manikeist anlamda iyi, kötü ayrımı Marx'tan önce de vardı, Marx ve Marksizm'den sonra da var olacaktır. Steven Spielberg bütün filmlerinde bu ikiliden yararlanmaktadır!

Baudrillard'a göre modern toplumlar ya da başkalarının kitle dediği şey gerçekte toplumsalın kendinden geçmiş içi boş ve saf biçiminden başka bir şey değildir. Kitle anlamsız ve amaçsız bir yapıdır. En azından Kapitalizm'in başlangıç dönemlerinde Bur-

juvazi'ye ait bir ahlak, yargı değerleri ve inançlardan söz edilebilir. Oysa aynı Kapitalizm'in çağdaş uzantısı olduklarını ileri süren toplumların bugün ulaşmış oldukları nokta başlangıçtaki değer, ahlak ve inancın gerçekten var olup olmadıkları sorusunu gündeme getirmektedir. Belki de Kapitalizm asla herhangi bir toplumsal projeye inanmamıştır! Bu yüzden Baudrillard'a göre modern toplumların ideolojisi bir zamanlar Kapitalist olduğu söylenen bir ideolojinin kendinden geçmiş,içi boş ve saf biçiminden başka bir şey değildir. Bu kendinden geçmiş ideolojideyse hiçbir inanç, yargı değeri ve ahlak normuna yer yoktur. Dolayısıyla bu 'ideolojisizlik ideolojisi ya da içeriksizliği içerik olarak seçmiş bir ideolojinin' çözümlemesi de Marksist bir terminolojiyle yapılamaz.

Modern toplumlarda işçi sınıfı göçüp gitmiştir. Bu toplumlarda tarım ve sanayi sektörlerinin payı 2000'li yıllarda %10-20'ler arasında seyredecektir. Artık üretim ve tüketim ilişkileri ve alışkanlıkları tamamen değişmiştir. Borsa paranın kendinden geçmişliğini resmen onaylayan bir kurumdur. Burada kapital, iş, artı değer buharlaşıp uçmaktadır. Burada parayla, para kazanılmakta ya da kaybedilmektedir. Para modern toplumu simgeleyen saf, boş ve anlamsız bir biçimdir. Her şeyin yerini alabilen ve her şeyle değiş tokuş edilebilen para gerçekte hiçbir şeyin yerini dolduramıyor demektedir. Üretim ise o eski etkinliğini çoktan yitirmiş durumdadır. Modern toplumlarda kullanım değeri rafa kaldırılmış meydan değişim değerine terk edilmiştir. Kitle, toplumsal yapıları ve sınıfları bünyesinde eritip yok eden biçimsiz bir yapılanmanın simgesine dönüşmüştür. Klasik anlamdaki Kapitalizm ve Neo-Kapitalizm çoktan ölmüş ve yerini Modern toplumlara bırakmıştır. Modern toplumların yaşadıkları süreç artık bir Kapitalist süreç değildir. Öyleyse onun diyalektik karşıtı da çoktan ölmüş olmalıydı. Belki de gerçek anlamda hiç başlamamış bir kapitalist proje gibi, gerçekten uygulamaya konulmamış bir sosyalist sürecin çökmüş (ya da çöktürölmüş!) olması çok tuhaf ve anlamsız bir şeydir.

Modern toplumlar bir simölasyon dünyasında yaşamaktadırlar. Simölasyon gerçeğın kendinden geçmiş içi boş, saf ve anlamsız biçimidir. "Metalürjik" bir toplum yerini "Sémiurgique" bir topluma bırakmıştır. Bu "Sémiurgique" toplumdaki yeni güç odaklarıysa gösterge sistemleridir. En güçlü sanayi İletişim Sanayidir. Bu toplumun kendine özgü bir ahlakı, değer yargıları, inanç sistemi olmadığı için bütün bunları kendinden önce gelen Kapitalist düzenden 'ödünç almaktadır'. Çünkü bu eski verilerin yerine koyabileceğı hiçbir yenilik

sunamamıştır, sunamamaktadır. Sunabileceğineyse hiç mi hiç inanmıyorum. Bu yüzden modern toplumlar tam bir açmaz ve tıkanıklık içindedirler. Özetle eski sistemden kalan verilerin tümünü simülasyon (TV, Sinema, Medyalar, vb.) yoluyla hem kendi toplumlarına hem de bütün dünyaya 'yumuşak' bir şekilde 'ikna yoluyla' empoze etmeye çalışmaktadırlar. Daha uzun süre bunun için çalışmayı da sürdürecektirler. Bunda kısmen başarılı oldukları da söylenebilir. Nasıl mı? Şöyle söyleyelim. Çökmüş bir sistemin (Kapitalizm) diyalektik karşıtı olduğu varsayılan Marksist düzenlerin de çökmüş olması gerekmez mi? Dolayısıyla hiçbir değer yargısı ve ahlaki norma sahip olmayan bir sistemin Marksist değer yargılarıyla etikini kendince özümseyip, yorumlayarak kendi gelişmesinin doğal bir sonucu gibi sunmasından daha doğal ne olabilir?

O eski klasik biçimleriyle Kapitalizm ve Sosyalizm çoktan çöküp gitmişlerdir. Ölmeyen ideoloji kavramının kendisidir. Çünkü liberalizmin her iki biçimin yerini alması bir rastlantının ürünü olamaz. Modern toplumları simgeleyen ideoloji bir ideoloji simülasyonu olan liberalizmdir. Çünkü bir ideoloji olarak onun ne anlama geldiği belli değildir. Nereye doğru çekseniz uzayıp gitmektedir.

Örneğin Türkiye toplumu Kapitalizm'in başlangıç evresinden çok bitiş evresinde yaşamış ve sonra da Modern Toplum açmazıyla karşılaşmıştır. Turizm, iletişim ve hizmet sektörü büyük bir hızla gelişmektedir. Bu durumda Türkiye Toplumu Kapitalist kökenli sanayi toplumuna kısa devre yaptırmış demektir. Klasik anlamdaki sanayi ise Modern toplumlarda bir tür zanaata dönüşmüştür. Bu belki değil, kesinlikle çok önemli bir avantajdır. Yorulmamış, tükenmemiş, kafası karışmamış gepegenç bir toplum gelecek açısından en önemli 'sermaye'yi oluşturabilir. Çünkü geleceğin sermayesi "para" değil, "bilgi"dir.

Geniş anlamda Kapitalizm'i çekirdek değil posa aşamasında yakalamış olan Türk toplumunda gerçek anlamda bir Burjuva ya da Sosyalist ideolojinin gelişip, olgunlaşabilmesi de mümkün olmamıştır. Bunda üzülecek, hayıflanacak bir yan yoktur. Herkes yanılabilir,

Marksistler de! Bu bir oyun kuralıdır. Çünkü Türk toplumu 1920'lerden bu yana yerel düzeyde ve anlamda üretilmiş bir "Sağ" ideolojiye oy vermiştir. Atatürkçülük adı altında simgeleşen resmi ideoloji Devlet güdümünde bir kapitalizm'in (ne tür bir Kapitalizm'se?) gelişmesini sağlamıştır. Bu özgün modele mizahi bir deyişle "Sos-pitalizm" denebilir. Sos'u diğer anlamında da kabul etme

koşuluyla doğal olarak. 12 Eylül'le birlikte bu ilginç modeli zorlayan şeyin ne Kapitalizm ne de Sosyalizm olmadığı görülmektedir. Bu modeli zorlayan şeyin adı "Liberalizm"dir. Ancak resmi ideolojiyi göçertmeye çalışan bu Liberalizm alaturkalaşınca tam bir Arap saçına dönmüştür. Klasik anlamda saf bir Kapitalist model ya da çarpıtılmış anlamında saf bir Sosyalist model Türkiye'de gerçekleşmesi her zaman için imkansız bir rüya olarak kalmaya mahkumdur. Çünkü çok kesin hat ve çizgileri olmayan Resmi Ideoloji (bir anlamda onu araziye her anlamda uymayı bilen fıkha benzetebilmek mümkün) ancak ve ancak yine kesin hat ve çizgilere sahip olmayan, üstelik bir de Çağdaş evrensel model olma özelliğine sahip Liberalizm(in alaturkası) tarafından sarsılabilir.

Bütün bunlar gelecek açısından büyük avantajlardır. Örneğin eski terimlerle "Sağ" kesimin İslamcı kanadından gelen "Adil Düzen" adlı içerikten yoksun boş kavram Marksizm'den de esinlenmiş çağdaş düşünce tarafından çağdaş bir anlama kavuşturulabilir. Bu terminolojinin en önemli kavramlarından biri de "paylaşma" olmak zorundadır. Sözcüğün tüm anlamlarında ve hemen her düzeyde paylaşma.

Bu bağlamda Sosyal Demokrat ya da Demokratik Sol anlayışın toplumsal öneri sunma konusunda diğer kesimlerin gerisinden geldikleri söylenebilir. Çünkü Liberalizm'i kısmen ya da tamamen benimseyen bir sosyal demokrat anlayışın Marksist terminolojiye başvurmada ısrar etmesi anlaşılacak bir tutum değildir. Zaten onlar da terminolojiyi olduğu gibi değiştirmekten çok düzeltmeye çalışır gibidirler.

Çünkü Türkiye'de de "Ortanın Sağı" olarak nitelendirilebilecek görüşle, "Ortanın Solu" denebilecek görüşün aynı hükümette buluşmuş olması Tarihi bir rastlantı değil olsa olsa Tarihi bir zorunluluk olabilir. Bu ironik, müthiş bir buluşmadır. Modern toplumlardaki Marksist terminolojinin liberalizme mal edilme oyununun Türkiye'deki yansımasıdır. Ancak burada Marksist kökenli terminolojiyi bir anlamda kendince iyi özümlemiş olan "Ortanın Sağı" "Ortanın Solundan" daha başarılı olmuştur. 20 Ekim 1991 bunun göstergesidir. Bundan böyle radikal bir eleştirinin eskimiş Marksist bir terminolojiyle götürülebilmesi mümkün değildir. İçinde yaşadığımız dünyaya yöntemler değil oyun kuralları hakimdir. Dolayısıyla radikal eleştiri (ya da Kuramsal Şiddet) bir yöntem değil bir oyun kuralı olmak durumundadır. Modern toplumlardaki oyun kuralına karşı

geliştirilmesi gereken bir karşı-oyun kuralı (ya da kuralları ki bunun nefis bir örneğini Baudrillard'da buluyoruz).

Bu karşı-oyun kuralı'nın temel ilkesiyse: tersine çevirmedir. Düzenin sunduğu, önerdiği, zorunlu kıldığı her şeyi tersine çevirmek. Bunun en güzel yoluysa ironiden geçmektedir. Türkiye toplumunun bundan yoksun olduğunu ileri sürebilmek pek de kolay bir şey değildir.

Görüldüğü gibi Baudrillard'ın sunduğu yeni radikal eleştiri terminolojisi: Kuramsal şiddet, oyun kuralı, olasılaştırma mantığı, tersine çevirme, ironi gibi terimlerden oluşmaktadır. Bu sözcüklerse ilk bakışta insanı şaşkına çevirmekle birlikte kısa bir süre sonra onlarla içli, dışlı olmaya başlıyorsunuz. Tavsiye ederim, deneyin, göreceksiniz!

İzmir, 9 Aralık 1991

SİMÜLASYON ve SİMÜLASYON EVRENİ*

“Hakikat ortada bir hakikat bulunmadığını gizlemeye çalıştığı için - simülasyonun hakikati gizleme şansı yoktur. Simülasyon, hakikat demektir.”

Ekleziast

Jean Baudrillard'ın 1970'li yıllarda üstünde yoğunlaşmaya başladığı bu kavram, 1980'li yılların başında bir “simülasyon kuramı”na dönüşmüştür. Bu kuram neden söz etmektedir, içeriği ve amacı nedir sorularını özetle yanıtlamaya çalışalım.

Zaman zaman dünyayı da kapsıyor görünmekle birlikte, temelde Batı uygarlığını ya da toplumlarını kapsayan bu kurama göre: koymuş oldukları hedef ve amaçları çoktan aşmış ve bu arada illüzyonlarını yitirmiş olan Batılı toplumlar, bundan böyle hangi yöne doğru ilerleyeceklerini bilemez hale geldiklerinden (çünkü para ya da servetin tek başına hiçbir anlama sahip olmadığı görülmektedir), kendi etraflarında dönmeye başlayarak bir kısır döngü içine girmiş bulunmaktadır. Bir başka deyişle Batı uygarlığı “simgesel” (yani içerik, ideolojik, politik, felsefi, kültürel düzeyde bir model olma özelliğini) anlamını yitirmiştir. Buna karşın, “maddi” anlamda sahip olduklarını yitirmemek için bu bitmişliği yadsımaya daha doğrusu gizlemeye gayret etmektedir. Simülasyon evreni, işte bu bitmişliğin gizlenmeye çalışıldığı evrenin kendisidir.

Baudrillard'a göre, Batı gerçekte tarihi misyonu, amaçlarının hiçbirini gerçekleştirememiştir. Eğer başarı buysa o zaman dünyadaki diğer toplumlara yapacak bir şey kalmamaktadır. Oysa Baudrillard, biz hiçbir şeyi beceremedik, işte bu yüzden her şeye yeniden başlamak gerekiyor demektir. Her şeye yeniden başlayabilmek içinse var olan simülasyon düzenine bir son vermek gerekmektedir. Bu ise sanıldığı kadar kolay bir iş değildir.

En yalın tanımıyla simülasyon, olmayan bir şeyi var gibi göstermektir. Simülasyon gerçeğin tüm göstergelerine sahip olduğu halde, gerçeğin kendisi olmayandır. Günümüzde özellikle teknolojik bir terim gibi algılanmaktadır. Çünkü gerçekten de bir simülasyon teknolojisiyle, simülasyon teknikleri vardır (savaş uçağı pilotları için

* “Eski Dünya'ya Yeni Bir Bakış”, Oğuz ADANIR, D.E.Y. İzmir, 1997, s.347-353

uçuş ve bombalama simülasyonu tekniği, Japon itfaiyeciler için eğitim amacıyla kullanılan deprem simülatörleri vb). Baudrillard'ın sözüünü ettiği simülasyon ise bu teknolojik anlamı da kapsamakla birlikte, daha genelde: toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik olanı kapsamaktadır.

“Simülasyon evrenini” ancak “gerçekliğin evreniyle” karşılaştırsanız, onun ne olup ne olmadığı konusunda daha kolay bir fikir sahibi olabilirsiniz. Baudrillard'a göre, bir zamanlar (bu süre XVIII. yüzyılda başlamış, XIX. yüzyılın ilk yarısında belirginleşmiş ve 1968'lere kadar sürüp gelmiş olan bir zaman dilimini çeşitli yoğunluklarda kapsamaktadır) “gerçek ve gerçekliğin” egemen olduğu bir dünyada geçerli olan “illüzyonlar” vardır. Gerçek ve gerçekliğin egemen olduğu bu dünyada toplumsal/sınıfsal bir yapılanma vardır. Önce burjuva/köylü sonra kapitalist/emekçi vb. Doğal olarak bu yapılanma aynı zamanda ekonomikti, yani tarım ve sanayi sektörlerinde çalışan insan sayısının toplam çalışan sayısının neredeyse yüzde seksenine ulaşmış olduğu bir durum yaşanıyordu. Bir burjuva kültürü ve bir de popüler kültür vardı. Bir kapitalist, liberal dünya görüşü, bir de Marksist kökenli komünist, sosyalist dünya görüşü vardı ve yaşam bu türden bir değerler sistemi tarafından belirleniyordu. Kapitalizm'in de, komünizm'in de, insanlara, kendilerine göre sunmaya çalıştıkları birer “illüzyon” vardı. Bütün bunları bir tarih sahnesi, bir politika sahnesi (sokak ve meydanlar vb.), bir kültür sahnesinden (tiyatro sahnesi) oluşan bir toplumsal oyun olarak nitelendirebilmek mümkündü.

Yaklaşık yüz, yüz elli yıllık bir mücadelede sonra, sınıai kapitalizm ilk yenilgisini Birinci Dünya Savaşı sonundaki sosyalist Devrimle aldı. George Bataille'a göre S.S.C.B.'nin varlığı ve yarattığı endişeyle korku, liberal düzenin Marksizm'e ait kimi arzu ve isteklerinin yaşama geçirilmesinde önemli bir rol oynadı. İkinci Dünya Savaşından bu yana “proletarya” Baudrillard'a göre buharlaşıp uçtu ve Burjuvazi dünyada kendi kendini yadsıyarak varlığını sürdürebilen tek sınıf olarak tarihe geçti. Henri Laborit'e göre “burjuvalık” zihinsel bir durumdur ve günümüzde Batı'da kendini “burjuva” hissetmek burjuva olabilmek için yeterli bir koşuldur. Bugün Batılı işçiler yaşam standardı açısından üst düzey yöneticilerin sahip olduklarına sahip olabilmektedirler. Laborit'e göre, kapitalist/emekçi ikilisi çoktan devre dışı bırakılmış ve onun yerini teknokrat/çalışan ikilisi almıştır. Zaten Laborit'e göre, Marksizm'in en büyük yanlışlarından biri burjuva/proleter ikilisine son verirken

hiyerarşik yapılanmaya son verememiş olmasıdır. Bir anlamda Batı'da eski proleterlerin burjuvalaşmış olduğu konusunda neredeyse herkes hem fikirdir. Baudrillard'a göre, Marksizm'in zamanında pek kaale almamış olduğu hizmet ve iletişim sektörü bugün gelişmiş ülkelerde birinci sıraya yükselmiştir. Günümüzde Marksist terminolojiye ait hiçbir kavram artık bir zamanlar sahip olduğu o eski anlam ve içeriğe sahip değildir. Çünkü günümüzde Baudrillard'a göre gerçekliğini yitirmiş bir "üretim" düzeninde yaşamakta olduğumuzdan, bu düzene bir "yeniden-üretim" düzeni (re-production) demek daha doğru olacaktır. Çünkü somut anlamda da yaşamı belirleyen sanayi ve tarım sektörleri değil, hizmet ve iletişim sektörleridir ki bunların üretimden çok, bir yeniden üretim sektörleri olduğunu söylemek daha doğrudur. Hizmet sektörü bir "yükümlülük" düzenidir. Belli bir ücrete belli bir hizmet anlayışı egemendir. Böyle bir düzende "grev" anlamsızlaşmıştır. Çünkü yeniden-üretim düzeni bir "çalışma düzeni", yani bir kendi kendini yinelemeden başka bir şey olamaz. Böyle bir düzende kapital, emek, artı değer, iş, kullanım/değişim değerleri, sosyalizm vb. tüm kavramların anlam ve içerik değişikliğine uğramaları kaçınılmaz olmaktadır. Baudrillard'ın deyişiyle günümüzde Sol, Sağın yerine getirmesi gerekenleri yerine getirdiğinden Sağ da, Solun işlevlerini yerine getirmektedir. Günümüz Batı'sında, evrensel bir illüzyon olarak ileri sürülen Marksizm'den vazgeçilmiş gibidir! Belki de böyle bir evrensel sevda onlar için anlamsızlaşmış durumdadır. Çünkü bir toplum yanlış bir yoldan bile olsa amaçlarına ulaştığında neler olmaktadır? Toplumsal amaçlara ulaşıldığında, hedeflere varıldığında geriye artık "yaşama geçirilmesi" gereken bir "düş" kalmamaktadır. O zaman ya toplumsal amaçlara boş verecek ve bireysel hedef ve amaçlar göstereceksiniz ya da o eski "düş"lerin devam etmekte olduğu izlenimini sürdürmeye çalışacaksınız! Her iki durumda da bu düzenin işlevini yitirmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Oysa Batı'yla birlikte dünya da değişmiştir. Bugün Batı için sorun bir ütopyayı gerçekleştirmiş olmak değil, sahip olduklarını yitirmemektir. Öyleyse Batılı toplumlar bir açmazın içindedirler: bir yandan kendi toplumsal refah düzeylerini koruyacaklar; diğer yandan da bu refah düzeylerini koruyabilmek için geriye kalanların yoksul kalmalarını, üstelik bir demokrasi maskesinin arkasına gizlenerek, sağlamaya çalışacaklar! Bu neredeyse olanaksız bir şeydir. Şimdilik geçici olarak bunu başardıklarını düşünsek bile, bunun uzun bir süre böyle devam edemeyeceği ortadadır. Bir başka deyişle dünyanın bugünkü dengesinin bozulması demek, Batı'nın sonu demektir. Oysa Kapital sonu olmayan bir 'gelişme' ve üretim/tüketim düşüncesi

üzerine oturmuyor mu? Bugün ise bize bir yeni Dünya Düzeninden söz edilmektedir ki Baudrillard buna yeni Dünya Düzensizliği demeyi yeğlemektedir. Sonuç olarak bu düzene dünya ülkeleri radikal anlamda bir son veremeseler bile, Batı'yı bir atalet düzeni içinde tutmak onun sonu demek olacaktır. Çünkü "denge" demek duraklamak demektir, oysa dünya denge değil gelişmek istemektedir ve bunu hiçbir güç engelleyemeyecektir!

Simülasyon evreninde toplumsal yoktur, toplumsal-ötesi yani bir "kitle" vardır. Kitle, toplumsalın içi boş ve kendinden geçmiş, anlamını yitirmiş biçimidir. Simülasyon evreninde politika yoktur, politika-ötesi vardır, yani politikanın anlamsızlaşmış, içi boş ve kendinden geçmiş biçimi vardır. Simülasyon evreninde kültürel yoktur kültürel-ötesi vardır, yani kültürel olanın anlamsız, içi boş ve kendinden geçmiş biçimi vardır. Bu evren bir görünüm evrenidir yani gerçekliğin egemen olduğu evrende bir biçim ve içeriğe sahip olan göstergeler (gösterge:gösteren/gösterilen) bu evrende içeriklerini yitirmişler ve kendilerine rağmen ya da sözde birer gösterge olarak adlandırılacak birer **görünüm**e dönüşmüşlerdir. Göstergelerin işlevleri vardır, oysa görünümler işlemseldir. Hiçbir anlamları olmadığı halde onlara anlamları varmış işlemi yapılmaktadır. Buna karşın görünüm mültehcen, ayartıcı olabilirler. Çünkü bu evrende geçerli olan hiçbir politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel ideolojik ahlak bulunmadığından sistem kendi varlığını (yani bu ahlaksız, mültehcen ancak ayartıcı görünümünü) koruyabilmek için herkesin ahlaksızlaşmasına, mültehcenleşmesine (ve öyleyse ayartıcı olmasına) çanak tutacaktır. Kitle ileti(şi)m araçları bunun için vardır. Sistem ahlaklı olamıyorsa kimse olmasın! Bu, ç'znen'in bakış açısidir. Ancak bunun tersi de doğrudur, kimse ahlaklı değilse sistemin ahlaklı olmasına gerek yoktur. Bu belki de bir nesne stratejisidir? Çünkü sistemi başka türlü yok edemeyince nesne, belki de ahlaksızlığı gidebileceği en uç noktaya kadar götürerek sistemi zihinsel anlamda yok etmeye çalışıyor olabilir? Öte yandan kitle iletişim araçları bir tarih sahnesinin, bir tiyatro sahnesinin, bir politika sahnesinin ortadan kalkmış olduklarını gösteren birer kanıttırlar. Çünkü televizyon ekranı bir sahne değildir, o bir yeniden üretim aracıdır. Ne teknolojik anlamda ne de içerik anlamında bir sahneye benzemektedir. Gerçekte o her şeyi bir sahne olarak göstermeye çalışırken hiçbir şeyin sahne olamadığını gösteren bir araçtan başka bir şey değildir. Ekran, üzerinden görünümün (yoksa göstergelerin değil) akıp geçtikleri bir saydam yüzeyden başka bir şey değildir. Baudrillard'a göre bu görünüm genelde bir bant üzerine kaydedilmişlerdir ve ekrana bu

bant yoluyla ulaşmaktadırlar. Bir simülasyon evreni oluşturmaktan başka bir işe yaramayan kitle iletişim araçları işte bu yüzden tüm anlam ve içerikleri nötralize etmekten başka bir işe yarayamamaktadırlar. Çünkü televizyon ekranındaki görüntüler, hangi içeriği ya da anlamı taşıyor görünürlerse görünsünler, gerçekte hiçbir anlam taşımamaktadırlar. Bir savaş görüntüsüyle, bir deterjan reklamı duygusal ya da düşsel açıdan birbirlerinden daha etkileyici değildirler. Onlar eşdeğerli işlemsel görüntülerdir. Sistemin yerli yerinde olduğunu kanıtlama arzusundan başka bir işe yarayamamaktadırlar!

Aynı duyarsızlıkla sunulan bu görüntüler nesne tarafından da aynı duyarsızlıkla algılanmaktadır. Her ikisi de birer tüketim nesnesinden başka bir şey değildir. Bu evrenin temel özelliklerinden biri tepkisizliktir (atalettir). Sistem bu açıdan tam bir açmaz içindedir. Kitle iletişim araçlarını bireyin düzene katılması ve demokratik bir sistemi desteklemesi amacıyla kullanmaya çalışırken tam tersi sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu durum öznenin içinde bulunduğu çaresizliği göstermektedir. Özne, çaresizliğinin bilincine vardıkça ya boş vermekte ya da sonu gelmeyen anket, sondaj, referandum vb. yöntemlerle nesnenin sistemin bir parçası olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır, ancak nesne bu oyunun da farkında olduğundan, özne yine yanılmaktadır. Burada nesnenin stratejisi son derece basittir : özneye arzu ettiği yanıtları vermek, katılırmış gibi yapmak ve özneyi buna inandırmak. Simülasyon evreninin nesnesi bir tür yaşayan ölü numarası yapmaktadır. Toplumsal hedef ve amaçlardan yoksun, ancak buna karşın, bireysel hedef ve amaçların kendisini hiçbir yere götürmeyeceğini bildiği bir evrene ait bir insan. Ancak sahip olduğu refah ve konforu hemen terk etmeye de pek niyeti yoktur. Bu yüzden kendi vicdanıyla hesaplaşmak yerine, sisteme teslim olmuş numarası yaparak bu yükümlülüğten kurtulmak ister gibidir. Doğru olduğuna inandığı çözümüyse istediği an yaşama geçirebilecek güce sahip olduğunun bilincindedir. Öte yandan bir simülasyon evreninde, devrimci denilebilecek dışadönük patlamaların gerçekleşmesi söz konusu değildir. Çünkü bu evren bir hiperuyumluluk, kendi üstüne kapanma ve için için kaynama evrenidir. Sistemin ancak bu yoldan sona erdirilebileceği düşünülmektedir. Bu bir tür bilinçli bir yumuşak intihar gibidir.

Simülasyon evreninde, gerçekliğin evreninde yaşanmış ve bitmiş olan her şeyin anlamı tersine dönmektedir. Oysa görünüşlerin egemen olduğunu söylediğimiz bu evrende: politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan her şeyin eskisi gibi sürüp gitmekte

olduğu gibi yanlış bir genel izlenim vardır. Sanki hâlâ toplumsal sınıflar, bir çalışma ve üretim düzeni, bir fiyat ve ücret politikası ve nihayet yaşayan bir kültür varmış gibi yapılmaktadır. Bir zamanlar varolmuş tüm içeriklerin ve anlamların ölüp gitmediklerini kanıtlayabilmek için sistem olağanüstü bir çaba harcamaktadır. Kendi gerçekliğini yitirmiş olduğunu ve bu yüzden de sonunun gelmiş olduğunu kabul edememektedir. Yine aynı nedenlerden dolayı toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel alanda kendisiyle dalga geçilmesine tahammül edememektedir. Kendisiyle dalga geçildikçe (bu işi en iyi yapanlardan biri hiç kuşkusuz Jean Baudrillard'dır), kendi gerçekliğini kanıtlayabilmek için daha çok televizyon programı, daha çok eğlence ve kültür programı, daha çok film vb. şeylerin üretilmesini sağlamaktadır. Zaten insanı ilk bakışta yanıltan görüntü de budur. Çünkü sistem dış görünümü itibarıyla korkunç dinamik (bu konuda Paul Virilio'nun *Esthétique de la Disparition* başlıklı metnine bakınız) ve devingendir. Oysa yanıltıcı olan da budur. Virilio'nun bu konuda vermiş olduğu pek çok örnekten bir ikisini aktaralım. Örneğin bir projeksiyon makinesinden saniyede 24 kare akıp geçen bir görüntüde hiç mi hiç hareket olmayabilir. Durgun bir su yüzeyi gibi. Saatte 1000 km. hızla uçan bir uçaktan yeryüzüne bakıldığında insan sanki aracın ilerlemediği gibi bir izlenime kapılmaktadır. İşte Baudrillard'ın sözünü ettiği simülasyon evreni de böyle bir evrendir. Bir başka örnek vermek gerekirse bir televizyon ekranı üzerinde bir günde yüz binlerce görüntüye tanık olabilirsiniz ancak düğmesine basıp kapattığınızda çevrenizdeki ve dünyadaki hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu görürsünüz. Bir başka deyişle Batı'nın diğerleri üzerinde bırakmaya çalıştığı bu 'hız' izlenimi, gerçekte tam zıddı olan bir 'atalet' durumunu gizlemek içindir.

Baudrillard, özellikle Batı'ya özgü olduğunu söylediği bu evrenin diyalektik olmadığını ve tarihsel açıdan onun modernizmin sonunda ortaya çıkmış olan bir süreç olduğunu iddia etmektedir. Oysa bize göre bu sürecin algılanabilir olması için uzun bir süre geçmiş olmalıdır. Bu yüzden Baudrillard'ın vermiş olduğu tarihin ortaya çıkış değil, algılanma tarihi olduğunu düşünüyoruz. Düşünürümüz, diyalektik olmayan bu evrenin sonsuza dek sürüp gidebileceğini çünkü tarihin de bu simülasyon evreniyle birlikte sona ermiş olduğunu söylemekle birlikte, bundan o kadar emin olamadığını, tarihin çöplüklerini yeniden gözden geçirmek gerektiğini ileri sürdüğünde anlıyoruz. Baudrillard, bir yerlerde yanılmış olmalıyız, nerede yanıldığımızı bulmamız gerekmektedir düşüncesini savunmadan yapamamaktadır.

Hiç kuşkusuz tarihin sona ermesi söz konusu değildir, çünkü, dünyanın hiçbir yerinde toplumlar önce yok olup sonra yeniden kendi küllerinden yaşama geri dönmezler. Toplumsal zihinsel dönüşüme uğrarlar. Bugünkü süreç de bize göre böyle bir süreçtir. Çünkü günümüzde Batı da dahil olmak üzere bütün dünya zihinsel bir dönüşüm süreci içindedir. Ancak Batı'daki zihinsel dönüşümle, diğer ülke ve toplumlardaki zihinsel dönüşümün nedenleri ve gerekçeleri birbirinin tıpatıp aynı değildir. Ortak olan noktalar ve olmayan noktalar vardır. Herkes herkesten aynı şekilde etkilenmemektedir.

Bize göre simülasyon evreni, daha önce iddia etmiş olduğumuz gibi sarmal gelişme savına göre "karşısav" aşamasına denk düşmektedir. Hatta karşısavın son evresiyle, bireşimin ilk evresi arasında kalan süreci kapsadığını söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü, Baudrillard'ın Batı toplumları üzerindeki gözlemlerinden yola çıkarak üretmiş olduğu simülasyon evrenine ait özelliklerin benzerleri ve eşdeğerlileriyle Osmanlı düzeninin simülasyon evreni olarak nitelendirdiğim "Duraklama döneminde" karşılaşmaktayız. Eğer bir olgunun varlığı -yani simülasyon evreni- birden çok kez ve birbirinden değişik toplumlarda kanıtlanabiliyorsa bunun evrenselleşme olasılığı oldukça yüksektir. Bu aynı zamanda Batı'daki simülasyon evreninin sonsuza dek böyle sürüp gitmeyeceğini gösterecek olumlu bir kanıt olacaktır.

JEAN BAUDRILLARD'IN "SİMÜLASYON KURAMI" ÜZERİNE NOTLAR *

Yaşamda anlamlı ya da anlamsız, dopdolu ya da insanın kendini bir ot gibi hissettiği anlar, günler ve dönemler vardır. Toplumlar için de bu böyledir. Toplumların yaşamında da örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi ya da Sanayi Devrimi'yle birlikte Marksist düşüncenin ortaya çıkması gibi kimi anlamlı, dopdolu anlar, günler ve dönemlerin yanı sıra I. ve II. Dünya Savaşı'yla sonrasında yaşanan anlamsız bomboş anlar, günler ve dönemler vardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze "alternatif" değil, "rakip" kutbun enerjisi sayesinde "canlı" ve "sağlıklı" görünümünü koruyabilen Neo-Liberal düzenin Doğu Bloğu'nun çökmesiyle birlikte ideolojik, zihinsel, kültürel, toplumsal ve politik açıdan maskesi düşmüş ve anlamsız; insanların kendilerini iyiden iyiye bir ot, bir hiç gibi hissettikleri bir sistemden başka bir şeye benzemediği tüm "açıklığıyla" artık herkes tarafından görülmeye, en azından hissedilmeye başlanmıştır. Oysa 1970'li yılların başından itibaren bu durumu tüm boyutlarıyla "oyun kuralı" adını verdiği "simülasyon kuramı"yla açıklamaya çalışan ve eleştiren Jean Baudrillard, kendinden önce (aynı evrende üretilmiş olan) Türkiye'de bir yöntem, yaklaşım, disiplin -ne dersiniz deyin- olarak kabul edilmek yerine bir akım ya da moda -ne dersiniz deyin- olmanın ötesine geçemeyen (istisnalar kaideyi bozmaz) Yapısalcılık, Göstergebilimsel Çözümleme, Psikanaliz, Yapısal Antropoloji (belki de Marksizm ya da günümüzde İslamcılık, Milliyetçilik vb. şeyler) örneği bir moda düşünür olmanın ötesine geçemeyebilir! Çünkü Baudrillard kendinden önce ortaya çıkmış olan bu Yapısalcılık ya da Göstergebilim (R.Barthes vs.), Yapısalcı Psikanaliz (J.Lacan) ve (kökenleri M.Mauss ve Malinowski'ye kadar giden) Yapısalcı Antropoloji'nin yanı sıra sibernetikten mikrobiyolojiye Batı'da birer bilimsel yöntem ya da sistem olarak sunulan hemen her şeyle ilgilenerek bütün bu verilerden mevcut düzen görüntüsünü tersine çevirebilmek amacıyla yararlanmaktadır.

Baudrillard metinleri (Türkiye ve muhtemelen dünyanın birçok yerinde yaşayan genç okuyucular bu düşünürün metinlerini -belki

* Bu metin Cumhuriyet Kitap dergisinde (sayı 438, 9 Temmuz 1998) tarihinde: *Jean BAUDRILLARD'ın "Simülasyon Kuramı"* başlığıyla yayınlanmıştır.

başkalarınınkini de- yeterince derinlemesine kavrayamadıkları için - oysa bu çok doğal bir şeydir. Bu yüzden bir komplekse kapılmak anlamsızdır- büyüleyici bulabilmektedir. Bir anlamda onlar için Baudrillard okumak üst düzeyde bir entelektüel kapasite sahibi olmak anlamına da geliyor olabilir. Oysa okudukları bu metinlerin ne anlama geldiği yani neyi açıkladığı ve neden böyle bir açıklama yöntemi seçilmiş ya da geliştirilmiş olduğu konusunda pek belirgin bir fikre sahip değildirler) anlamdan yoksun, ne dediği anlaşılmayan türden metinler değildir. Bir başka deyişle Yapısalcılık, göstergebilimsel çözümleme, Lacan'cı psikanaliz yorumunun anahatları ve Mauss'un "Bağış" üzerine olan kuramından haberdar olan bir okuyucu Baudrillard'ın ironik stilini yakalayarak kuramını da kolaylıkla kavrayabilir.

Baudrillard metinlerini kavrama konusundaki en önemli engelin kullandığı dil ya da terminoloji olduğu söylenebilir. Yeni bir terminoloji oluşturma arzusunun gerisinde yatan şey 1970'lere kadar egemen olan eleştirel bir kuramın (Ekonomi Politigin) tükenmişliğini kanıtlayabilmektir. Bu tükenmişliği kanıtlamanın tek yolu kendisine boyun eğmeyen yeni bir terminoloji üretmeyi başarmaktır. "... Feuerbach'tan sonra Marx'da aslında dinin eleştirisinin sona ermiş olduğunu (*Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*) ve sonuç olarak eleştirinin bu karmaşık sınırın ötesine geçebilmesinin (dini biçimin eleştirisi adı altında ilk haline yeniden dönmesi türünden bir şey) ancak bir başka düzeye geçmekle yani bu işin ancak tek radikal eleştiri biçimi olan ve hakiki çelişkileri ortaya koyarak din sorununa kesin bir çözüm getiren ekonomi politigin eleştirisiyle mümkün olabileceğini söylemekteydi. Bugün biz de Marx'ın içine düşmüş bulunduğu durumun içine düşmüş bulunuyoruz. Bize göre aslında Marx'ın ekonomi politik eleştirisi sona ermiştir. Biçimi yeniden üreten materyalist diyalektik içeriği tüketmiştir. Bu içinden çıkılması mümkün olmayan durumu eleştirmenin bir anlamı yoktur. Marx'inkine benzeyen devrimci bir devinimle, biz de. ekonomi politige kesin bir çözüm getirebilmek, eleştirisinin ötesine geçebilmek için kesinlikle bir başka düzeye yani simgesel değiş tokuş düzeyine geçilmesi gerektiğini söylüyoruz!" (*Üretimin Aynası*, s. 45)

*

Baudrillard'a göre Ekonomi Politige takılıp kalmak kısır döngüsel bir süreci kabul etmektir. Çünkü bu "radikal eleştiri" güncel gerçekliği yansıtabilmekten acizdir. Günümüzdeki Neo-Liberal düzeni Ekonomi Politik'le eleştirmek bu sistemin tuzağına düşmek, muhalif görünen

bir terminoloji aracılığıyla bile olsa onu yeniden üretmek bu kısır döngüsel süreci sonsuza dek sürdürmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Bir başka deyişle ha kapitalist emperyalizm ha materyalist diyalektik emperyalizm. İkisi arasında pek bir fark kalmamıştır. (Acaba var mıydı ya da hiç olmuş mudur? Dünyaya dayatma anlamında demek istiyoruz.)

Simülasyon Kuramı'nın ironik diliyle ilgili bir başka güçlük de "gerçeklik" ve "gerçek" kavramlarının açıklamasından kaynaklanan güçlüktür. Özetle Baudrillard görünen şeyin gerçek ya da gerçekliğin kendisi değil gerçek ya da gerçekliğin tüm özelliklerine sahip bir gerçeklik hayaleti yani gerçeklik simülasyonu olduğunu söylemektedir. Bu mümkün müdür? Böyle bir şey nasıl olabilir sorusunun yanıtı ancak Baudrillard'ın metinleri okunduktan sonra açıklığa kavuşabilmektedir. Bir başka deyişle gerçek, gerçeklik, toplumsal ya da illüzyon vb. ortadan kaybolup gitmişlerdir. Ancak bu ortadan kayboluş bir tür mecaz anlamda ortadan kayboluştur. Evet bütün bunlar ölmüştür, ama bu ölüm fiziki anlamda bir yok olma şeklinde değil, gerçekten daha çok gerçeğe benzeme, toplumsaldan daha çok toplumsala benzeme yani hipergerçekleşme ya da kitle haline gelme şeklinde bir ortadan kayboluştur. Bu, ölenlerin yerine kendilerine tıpatıp benzeyen hatta onlardan daha da çok gerçeğe benzeyen ikizleri (sozileri) kalmıştır. İnsan ölmüş yerini (en azından düşsel bir evrende gerçekleştirilebilen) terminatorlar, robocoplar, cybermanlar vb. almıştır. İnsanın tüm özelliklerine sahip ama insan olmayan şeyler.

Baudrillard'a göre ortada gerçek, gerçeklik, toplumsal, illüzyon vs. diye bir şey kalmadıysa kuram, kurnıaca vs. diye de bir şey olamaz. Zaten bu yüzden Baudrillard'ın başkaları tarafından "Simülasyon Kuramı" olarak vaftiz edilmiş olan bu çözümlemeleri patafizik (=düşsel bilim) özelliklere sahip ironik bir kuram olarak nitelendirmektedir. Çözümlemesinde kuramsal yani simgesel bir şiddet olduğunu kabul eden düşünür, bunun kökeninde bulunan şeyin sistemin (medya aracılığıyla) her gün onbinlerce ya da yüz binlerce görüntü ve sözcükten oluşan simgesel saldırısı olduğunu, dolayısıyla sisteme kendi silahlarıyla yanıt vermek ve sözü ele geçirmek gerektiğini söylemektedir.

Baudrillard'ın metinlerinin dünyanın hemen birçok ülkesinde çok açık ve seçik bir şekilde anlaşılamadığını gösteren en önemli kanıtlardan biri Internet'tir. Örneğin ABD Internet ağına girerek: simülasyon, simülasyon kuramı, radikal kuram, radikal eleştiri, pop art, hipergerçek ve hipergerçeklik, çağdaş sosyoloji ve felsefe,

transpolitika, transkültür, transekonomik hatta post-modernizm ya da bizzat Baudrillard ismini tıklattığınızda birkaç saat içinde karşınıza yüzlerce belki de binlerce metin başlığı çıkmaktadır. Ancak bu birkaç saatlik süre içinde gördüğüm abuk subuk, saçma sapan metin başlıkları bu kuramın ABD’de de henüz yeterince doğru dürüst bir şekilde kavranmamış olduğunu (istisnalar yine kaideyi bozmaktadır, ABD’de derli toplu bir Baudrillard eleştirisi için bak. “Contemporary Literary Criticism, Volume 60, 1990) bir başka deyişle büyük bir çoğunluğun simülasyon kuramını ya yarım yamalak ya da hiç anlamamış oldukları anlaşılmaktadır. Bu büyük çoğunluğu “Baudrillard severler” topluluğu olarak adlandırmak sanırım yanlış bir şey olmayacaktır.

Türkiye’de de evrensel konjonktüre paralel olarak gelmiş ve gitmekte olan -daha doğrusu doğru dürüst gelemediği için gidemeyen-sosyal ya da insanbilimler çeşitli nafîle girişimlerle kurtarılmaya çalışılmakta (ya da çalışılır gibi yapılmakta)’dır. Çünkü hâlâ Amerika-Avrupa kokan her ürün ya da düşüncenin sağlıklı, sağlam ve dolayısıyla Türkiye’ye uygun olduğuna (ya da olabileceğine) inanan kimi (yoksa çoğunluğu mu?) naif aydınlarımız Batı’da sıfırı tüketmiş ve oynayabileceği son kart olan Marksizm’i de sonuna kadar oynadıktan sonra bugün ne yapacağını bilemez hale gelmiş ve bu tükenmişliğini gizleyebilmek amacıyla (önce postmodernizm denilen ve bir kavram niteliğine bile sahip olmayan, dolayısıyla ne anlama geldiği belli olmayan ya da herkese göre farklı bir anlama sahip olabilen, öyleyse bir “söylev”den çok -yani sistemli bilimsel bir açıklama özelliği taşıyan metin bir “söylem” -bilgi yüklü ancak bir sistematikten yoksun söz- özelliği taşıyan bütün bu açıklamalarla) bütün dünyayı tükenmişliğine ortak etmeye çalışan girişimlerde bulunmakta ve doğal olarak her zamanki gibi kendini rahat ettirecek saf ve samimi (ya da tam tersine bu birincilerin maddi olanaklarından yararlanmaya çalışıp gerisiyle pek ilgilenmeyen) yandaşlar, mütefikler bulabilmektedir. Böylelikle yerel aydınlar evrensel bilim standartlarına uygun bilimsel bilgi ürettiklerini sanırlar ya da yutturmaya çalışırlarken, evrensel bilim ve bilgi tekeline ellerinde tuttuklarını sananlarsa (yine istisnalar hariç) henüz tam anlamıyla uyanmamış olan bu birincileri uyandırmamak için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

•

Böyle bir ortamda,Baudrillard, dünyaya Batı’nın içinde bulunduğu durumu tüm çıplaklığıyla sergileyen belki de en önemli çağdaş

düşündürdür. İlk önemli metni *Tüketim Toplumu*'nda (1970) Veblen, Frankfurt Okulu vb. düşünce ya da düşünce akımlarının bir sentezini yapan ve Marksist terminolojiyi tamamıyla reddetmemekle birlikte mümkün olduğunca az yararlanan düşünür 1972'de *Göstergenin Ekonomi Politikliği*yle birlikte Ekonomi Politikğin artık sistemi çözümleme ve eleştirme yeteneğini kaybetmiş olduğunu ve Metalürjik bir evreden, Sémiugjque (sadece 'göstergelerden' oluşan) bir evrene geçilmiş olduğundan bu evrenin çözümlemesinin ancak göstergeler (daha doğrusu görünüm) düzeyinde yapılabileceğini göstermeye çalışmıştır. 1975 yılında yayımlanan *Üretimin Aynası ya da Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması*'nda: "Kapitalist evrende Marksist çözümlemenin açıklayamadığı radikal bir değişim olmuştur. Bugün ölüp gitmek istemeyen bir Marksist çözümleme, Marx'tan bu yana beceremediği şu "kendi içinde devrim yapma" sorununu çözmelidir... El emeğine dayalı üretici çalışmanın ötesine geçmiş herhangi bir konu ya da göstergeden söz eder etmez, o efsanevi materyalizm zırhının ardından, idealizm idealizm diye bağırانlarla; sömürüyü yalnızca adale ve enerji perspektifinden değerlendirenlere karşı, biz, eğer "materyalist" terimi hâlâ bir anlama (eleştirel, yoksa dini değil) sahipse materyalist olan biziz diyoruz. Boş verin gitsin! Çünkü önemli olan Marx'ın koruyucu bakışlarını hâlâ üzerlerinde hisseden şaşılارın mutlu olmaları" demektedir.

Tarihi materyalizmin, kapitalizmin yalnızca içeriğiyle ilgilendiğini, biçimineyse hiç dokunmadığını hatta içerik düzeyinde bile -ayrıntılara inildiğinde- Burjuvazinin XVIII. yüzyılda gerçekleştirdiği Aydınlanma hareketi ve ideolojisinden yararlanmış olmanın yanı sıra ekonomi politik düzeyinde yine kapitalizme ait: Arz-talep, gereksinimler ve üretim, sermaye, kâr, işçi vb. pek çok kavram ya da terimi kendi hesabına geçirip eleştirerek onları artı-değer, değişim değeri, kullanım değeri, emek, kapital, üretim ilişkileri, üretim araçları, altyapı/üstyapı vb. şeylere dönüştürdüğünü söylemektedir. Öte yandan Tarihi Materyalizm'in, burjuvaziyi bir sınıf olarak onayladığı için, bir sınıfa ancak bir başka sınıfla karşı konulabileceği gibi bir ilkeyi benimsemek durumunda kalarak yine burjuvazinin tuzağına düşmüş olduğunu çünkü tarih ve toplum bu perspektiften değerlendirildiğinde işçi sınıfının (yalnızca işçi sınıfının değil tarih boyunca sömürülmüş tüm insan topluluklarının) hep yenik, hep kaybeden taraf durumunda kaldığını, oysa bunun doğru olmadığını çünkü burjuvazinin dayattığı sınıf kavramını reddettiğinizde ortaya ilginç bir durumun çıktığını yani güncel ve tarihe yönelik toplumsal çözümlemelerde özne/nesne gibi bir ikili yapının

toplumsal evrim ya da gelişmelerin açıklanmasını çok daha kolay bir hale getirdiğini ve bunun o olumsuz, karamsar "sınıf" (burjuva-zi/proletarya) kavramından çok daha neşeli, keyif verici çözümlemelere yol açtığını ifade etmektedir.

*

Bununla da yetinmeyerek Marx'ın ilk başlangıç yıllarında proletaryadan çok burjuva düzeniyle ilgilendiğini ancak tarihsel konjonktürün kendisini işçi sınıfına doğru itmiş olduğunu ve Marx'ın (onunla birlikte bütün Marksistlerin) bu sınıfın kurtuluş, özgürlük ve mutluluğunu geleceğe (ne zaman?) yani devrime (!) havale etmiş olduğunu ancak (M.S.1000 yılında Mesih'in yani İsa'nın geri geleceğine inanarak, umutla onun gelmesini ve kendilerini kurtarmasını bekleyen Hristiyanlar gibi) aradan yüz elli yıldan uzun bir zaman geçmesine rağmen hâlâ gerçekleşemeyen ve ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan ve bu yüzden Batılı işçi sınıfının (belki diğerleri de!) beklemekten bıkarak (bir anlamda 'burjuvalaştığını') buharlaşıp uçtuğunu; buna karşılık kendi kendini yadsıyan bir burjuvazinin yoluna devam etmiş olduğunu söylemektedir. Örneğin 1968'den sonra (bu arada Baudrillard'ın 1968 gençlik hareketinin Marksist devrim anlayışıyla ilişkisi olmayan bir hareket olduğunu - bak. *Simülakrlar ve Simülasyon*- söylemektedir) kapitalizmin hayatta kalabilmek için Marksist içeriği benimseyerek, kendi hesabına geçirmiş olduğunu, buna karşılık sosyal demokrasiyi (artık gerçek anlamda var olmayan) iktidara ortak etmenin ötesine geçerek bu iktidar hayaletini onlara kaktırmış olduğunu ("Komutan Mitterand ve askerleri!"), dolayısıyla Marksizmin farkında bile olmadan (!) mevcut düzeni sürdüren, ona hizmet eden tutucu bir dünya görüşüne dönüşmüş olduğunu dile getirmektedir. Bir başka deyişle günümüzde Neo-liberal+Sosyal Demokrat işbirliğiyle ne sağ ne sol hem sağ hem sol görünen ne idüğü belirsiz politikalar güdüldüğünü ve düzenin bir "olasılaştırma mantığı" (Logique de Potentialisation) çerçevesinde hipergerçek, hiperrasyonel, politika-ötesi, toplumsal-ötesi, ekonomi-ötesi, kültür-ötesi (bak, *Çaresiz Stratejiler*) bir sistem yani bir simülasyon evrenine dönüştürülmüş olduğunu yani her ikisinin aynı düzene ait (aynı akü gibi) + ve - kutuplardan başka bir şey olmadıklarını (başlangıçta perspektif düzenine uygun bir şekilde resmedilmiş bir tablo üzerinde ön planda bulunan iki binanın kaçış noktasını izleyerek sonunda aynı noktada buluşmaları gibi. Bir başka deyişle başlangıçta ayrı düzen ve dünya görüşünün savunucularıyken zaman içinde aynı düzenin savunucularına dönüşmeleri gibi) ve

günümüzde her ikisinin de mevcut düzen ve dengeleri korumaya yönelik politikalar güttüklerini ve dolayısıyla sistemin bir parçası haline gelmiş bir Marksist düzen anlayışının hangi hakla hâlâ bir sistem muhalifi gibi gösterilebildiğini ve aynı Marksizmcin bu sistemi nasıl değiştirebileceği gibi sorular sorar.

Yanıtlarını da doğal olarak kendisi verir (bak. *Foucault'yu Unutmak, Üretimin Aynası*). Baudrillard Marksistlerin artık bir zamanlar yapmış oldukları gibi bir ütopyanın peşinde koşmak ve kuramsal düzeyde kalması gereken bir mücadele yani bütün dünyayı değiştirecek, dönüştürecek, mutlu edecek bir düşüncenin her yere yayılmasını sağlamak yerine (daha doğrusu bunun imkânsız olduğunu anladıktan sonra) iktidara talip olduklarını ve bu andan itibaren de defterlerinin dürülmüş olduğunu söylemektedir.

1976 yılında *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* başlıklı yapıtında tavrını daha da radikalleştiren düşünür, içinde yaşanan (Batı bağlamında diyoruz, çünkü simülasyon evreni tüm dünyayı içine alabilen bir evren değildir) bu simülasyon evreninden kurtulmanın kolay kolay mümkün olamayacağını bildiği için ahı gitmiş vahi kalmış bu düzenin sona ermesi gerektiğini çünkü bunun zaten “ölü” bir düzen olduğunu ve aynı ironik tavırla ölü bir düzenin alternatifinin de bu birinciden çok daha sağlıklı bir başka ölü düzen yani simgesel değiş tokuş düzeni (yani ilkel toplum, potlaç vs.) olabileceğini anlatmaya çalışmaktadır. Üstelik bu değiş tokuş düzeni ya da simgesel düzen binlerce yıldan bu yana Doğa'ya saygılı, onunla uyumlu, onu bozmayan, saldırgan olmayan ve elde ettiğinden ya da edebileceğinden fazlasını yok etmeyen, kapitalist yani biriktirme (sermaye)ye dayalı bir düzen anlayışını reddeden kısaca içinde yaşadığı dünya-doğayla kendine göre bütünleşmeyi bilen bir düzen olduğundan tüm olumsuz yön ve niteliklerine karşın törensel düzenden yana olduğunu söylemektedir. Buna karşın “biriktirme” (sermaye) üzerine oturtulmuş ve son iki yüzyılda adına ekonomik, teknolojik, toplumsal, kültürel, politik vb. gelişme denilen şeyin ardına gizlenerek dünyayı azgın bir boğa gibi mahvetmiş ve etmeyi halen sürdüren “sonsuzluk ilkesi” üzerine oturtulmuş bir tüketim (öyleyse sonsuz üretim -oysa dünyanın kaynakları sonsuz değildir!) anlayışının simgesel düzenin tersine dünyanın doğal düzenini bozduğunu, doğal kaynak ve enerjileri kurutmaya yönelik bir düzen olduğunu söylemektedir.

•

Bu düzende insan insanlığını yitirerek (ruhunu Tanrı yerine kapitale satarak) adına emek gücü, işgücü denilen herhangi bir eşya, mal ya da alet parçasına yani gerçek bir nesneye dönüşmektedir. Sonuç olarak Baudrillard, insanlığını yitirmiş ve yalnızca kendi sahip olduklarını değil, tüm dünyanın sahip olduğu doğal kaynak ve enerjileri yok etme (herhangi bir içerik ya da ilahi güç adına değil yalnızca para uğruna) küstahlığını gösteren bu Neo-liberal+sosyal demokrat düzeni reddetmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamda “sağ” kötü ve olumsuz, “sol” doğru, sağlıklı ve olumlu bir seçim olamaz. Sistemi değiştirebilmek gibi bir amacı olmayan hatta bugün (kapitalin kitlelere sunmuş olduğu “tüketim toplumu” kandırmacasının karşısında) aciz bir durumda bulunan “sol”un bir alternatif olarak kabul edilmesinin yapılabilecek en büyük yanlışlardan biri olduğunu söylemektedir. Simülasyon evreni yani görünümler evreni (gösterge bir biçim ve içerik sentezidir. Bu yüzden gösterge demek zorunda kaldığımız zaman bile bu bir gösterge simülakrı olan görünüm şeklinde algılanmalıdır) bir caydırma evrenidir. Caydırmanın en önemli silahıysa görüntüler+sözler yani medyadır. Gerçeğin ya da gerçekliğin tamamını görüntü ve sözlere dönüştürerek gerçeği ve gerçekliği teknolojinin yardımıyla saf dışı bırakan bu sistem kitleleri bitip tükenmek bilmeyen bir görüntü, ses, yazı vs. bombardımanına tutarak onları ikna etmeye yani kendisinin sağlıklı (ufak tefek sorunlar hep olmuştur ve hep olacaktır demeyi unutmadan), güvenilir, başarılı bir sistem olduğuna inandırmaya ve bu inancı ayakta tutmaya çalışmaktadır. Bunun ne kadar pahalı bir yöntem olduğu ortadadır! Belki de bu medya o sistemde yaşayan insanlardan çok (çünkü o kitleler içinde yaşamakta oldukları evrene tamamen yabancılaşmış olmadıklarından sistemin bu bombardıman eylemine tam ters bir tavırla yani duyarsızlık, tepkisizlikle karşılık vermektedirler) dünyayı bu sistemin hâlâ güçlü, güvenilir, anlamlı, başarılı yani örnek alınabilecek bir model olduğuna inandırmaya (yani başka yönlere gitmeye - tabii gidecek bir yön ve benimsenebilecek bir ideolojiden söz edebilmek hâlâ mümkünse!) çalışmaktadır, kim bilir? Çünkü dünya kendisini göremediği bir sistemi yalnızca görüntü ve üzerine dökülen yorumlar aracılığıyla algılamaya mahkûm edilmek istenmektedir. Bu durumda görüntünün hakikati, hakikatin görüntüsü anlamına gelmektedir. Çünkü gerçekle görüntüsünü karşılaştırma olanağı yoksa -bu yalnızca öykülü anlatıma özgü bir şeydir- o zaman ortada bir gerçekliğin varlığından söz edebilmek mümkün değildir. Bir başka deyişle görüntülerden oluşan bir gerçekliğin (yani Platon’un mağarasının duvarına artık insanların değil terminator, cyberman vb.

varlıkların gölgesi düşüyorsa bunların herhangi bir gerçek ya da gerçekliği yansıttıklarını söyleyebilmek mümkün müdür?) -bunun nedeni az önce söylemiş olduğumuz gibi teknolojidir çünkü teknoloji (TV) mesafe bilincini ortadan kaldırarak her şeyi **şu-anda-buradalaştırmaktadır**. Zaten gösterilen şeyin hemen hiçbir şey ifade etmediğini Batılı kitlelerin televizyondan yalnızca eğlence programı istemelerinden ya da her şeyi eğlenceye dönüştürmelerinden de anlaşılmaktadır.

1977'de *Foucault'yu Unutmak* başlıklı kendi küçük derdi büyük metinde Baudrillard, Foucault (Deleuze vs) gibi sistem tarafından ödüllendirilmiş (Collège de France'a seçilmiş) bir düşünürün cinsellik, iktidar, delilik, toplum vs. üzerine çekmiş olduğu olağanüstü söylevin belli bir gerçekliği yansıtmaktan çok (muhtemelen açıklandığı ve çözümlendiği şekliyle hiçbir zaman var olmamış) olmayan bir gerçekliği yeniden üretmeye ya da yansıtmaya çalışan bir söylev simülasyonu olduğunu göstererek kendi kariyerini tehlikeye sokmuştur. (Ama kimin umurunda!)

Foucault'yu Unutmak özellikle güncel iktidar-aydın ilişkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. İktidarı destekleyici yönde yani onu olağanüstü ikna gücüne sahip bir söylevle sonsuza dek var olacak bir süreç olarak dayatmanın karşılığı iktidarın desteğinin alınması şeklinde olmaktadır. Bir başka deyişle iktidarın aydını olmak, onunla en azından bir tür ilişki içinde bulunmak 'aydını iktidar' sahibi yapan türünden bir ilişki içinde bulunmak demektir.

Baudrillard'a göre Foucault da bütün bu iktidar yanlısı söylevlerle (zaten kurnazlığı da bu düzeyde ortaya çıkmaktadır çünkü Foucault, mevcut iktidardan yana bir tavır sergilemek yerine, sadece iktidar kavramının geçmişten günümüze hatta geleceğe doğru nasıl uzandığını, bu arada işin içine cinsellik, delilik vs'yi de katarak açıklamakla yetinmektedir!) kendine bir mikro yani kişisel iktidar alanı yaratmaya çalışmaktadır. Bir başka deyişle "söylevinin" (yoksa söylev simülakrı mı desek?) doğruluğunu, egemenliğini sorgusuz-sualsiz kabul eden bir aydın(cık)lar sürüsünün lideri olabilmek! Toplumun genelde boyun eğdiği bir otorite yani Cumhurbaşkanının düşünsel alan ya da aydınlar dünyasındaki eşdeğeri yani bilimsel lider olabilmek!

*

Daha sonra *Sessiz Yığınlar*, *Ayartma* gibi metinlerle salvo atışlarına devam eden ve bu yüzden sistemin hem sağ hem de sol

kanadı tarafından dışlanarak (bir anlamda çözümlemelerinin doğru-
luğunu resmen tasdik ettiren) sistem yandaşları tarafından post-
modern, nihilist, anarşist vb. anlamsız eleştirilerin muhatabı olan
Baudrillard'ın ünlü dünya boyutlarına ulaşmıştır.

1981 yılında yayımlanan *Simülakrlar ve Simülasyon* o güne kadar
oluşturduğu haliyle başkaları tarafından "Simülasyon Kuramı" olarak
nitelendirilen kuramını yeniden gözden geçirdiği (bu metin çeşitli
tarihlerde yazılmış yaklaşık yirmi değişik yazıdan oluşmaktadır) ve
boşlukları, eksikleri tamamlamaya yönelik bir yapıttır. Bu metinde
simülasyonun ayrıntılarına inilmektedir.

Simülakrlar ve Simülasyon'un ilk metni olan "Gerçeğin Yerini
Alan Simülakrlar"da simülasyonun sözlük tanımından yola çıkarak
güncel simülasyon evrenine geçerken, bu arada, simülakrların da
tarihsel süreç içinde kaç gruba ayrıldıklarını ve özelliklerini
açıklamaktadır. Daha sonra "Retro Bir Senaryo Olarak Tarih"te tarihin
simülasyon evreninde sahip olduğu anlam ve faşizmin bu evrendeki
yerinden söz ettikten sonra "Kıyamet", "China Syndrom" gibi filmler
ve "Holocauste" adlı televizyon dizisinin çözümlemelerini yapma-
ktadır. Bu arada "Crash" başlıklı romanın nasıl bir bilim-kurgu
simülakrı olduğunu, "Sarmallaşan Ceset"te üniversitenin nasıl bir
üniversite simülakrına dönüşmüş olduğunu hatta hayvanlarla doğanın
nasıl hayvan ve doğa simülakrına dönüşmüş olduklarını ve son olarak
nihilizm'in bile nihilizm simülasyonuna dönüştüğünü ve bundan böyle
kendisine "nihilist bir terörist!" demenin bir zararı olamayacağını aynı
ironik yaklaşımla anlatmaktadır.

Bu metinde Baudrillard özetle Littré (Sözlük)ten yola çıkarak:
"Gizlemek (dissimuler), sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi
yapmak, simüle etmek ise sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi
yapmaktır. Birincisi bir varlığa (şu anda burada bulunmayan),
diğeryse bir yokluğa (şu anda burada bulunmamaya) göndermektedir.
Ancak bu olay sanıldığından daha da karmaşık bir şeydir. Çünkü
simüle etmek '-miş' gibi yapmak değildir" diyerek bu kavramı
yaşamın tüm alanlarına yaymaktadır.

BAUDRILLARD POSTMODERN BİR DÜŞÜNÜR DEĞİLDİR!

Çünkü (istisnalar dışında?) postmodernizme ait metinler ve söylemler sistemli ve -yani belli bir dünya görüşüne dayalı- yöntemli bir düşüncenin ürünü olmadıkları için boşlukta kalmaya mahkum metin ve söylemlerdir. Bir başka deyişle onlar birer metin ve söylev¹ simülakrıdır.

Genelde dünyayı izleyip özgün ve yeni düşünceler üretmesi gereken Üçüncü Dünya aydınları çoğunlukla gelişmiş olarak nitelendirilen ya da işlerine gelen, çıkar ilişkilerinin olduğu ülkelerde üretilen düşünce ve metinleri üzerinde hiç tartışmadan (öğrencileri ya da toplumlarına, bilime, entelektüel ortama bir katkı yapmak yerine) salt tüketici bir konumda kalmayı yeğleyerek aktarırlar (Tembellik mi yoksa başka nedenler mi?). Dolayısıyla böyle bir ortamda çeşitli isim ya da yaklaşımların aktarıcıları birbirleriyle yel değirmenleriyle savaşma türünden anlamsız ya da absürd bir çatışma içine girerken, gerçekten özgün olma çabası içinde olanlar da doğrudan saf dışı kalmaya mahkum edilmektedirler.

Türkiye’de son 50 yıldan bu yana bir kültür politikası yoktur. Buna karşın geçtiğimiz on yıl içinde bir patlama yapmış görünen yayın yaşıntımızda da belli bir yayın politikası yoktur. Yayınevleri özellikle çeviri metinler alanında önemli ve ünlü olduğunu düşündükleri bilim adamlarının birer, ikişer metnini aynen bir romancının best-selleri’ni basma mantığı doğrultusunda yayınlayarak okuyucuların o düşünce/bilim adamlarını anlamaktan çok anlamamalarına neden olmak-

* *Doğu Batı Dergisi*, Kasım-Aralık-Ocak 1999, Ankara, sayfa : 117-121

¹ “Söylem üzerine söylem” gibi bir başlığın Baudrillard gibi radikal bir düşünce adamına uygun olmadığını söylemek gerekiyor. Çünkü onunki bir “söylem” değil bir “söylev”dir (söylev ve söylem sözcükleri arasındaki anlam farklılığı için bakınız T.D.K.Sözlüğü). -Türkçe’nin etimolojik sözlüğü oluşturulmadığı sürece hiç kimsenin keyfi bir şekilde sözcük ve kavramlarla oynama hakkına sahip olmadığını düşünüyorum.- Baudrillard çektiği söylevle içinde yaşadığı sistemi başta toplumsal-politik-ekonomik-kültürel alanlar olmak üzere gündelik yaşamın tüm ayrıntılarına kadar inerek belli bir bakış açısı doğrultusunda çözümler ve eleştirirken (istisnalar hariç?) diğerleri daha çok kişisel çıkarlara uygun bir mantıktan hareket eden çoğunlukla “oyalama” amaçlı söylemler üretmektedirler.

tadırlar. Örneğin 20.Yüzyıl'ın önemli bir kaç isminden kaçının tüm metinlerinin ya da en önemlilerinin yayınlanmış olduklarına bir bakınız (Morgan, Dewey, Bell, Léfebvre, Huizinga, Eliade, Mauss, Marcuse, Serres, Derrida, Baudrillard, Morin, Castoriadis, Cioran, Habermas, Adorno, Piaget, McLuhan, Kristeva, Lacan, Laborit, Virilio, Klein, Polanyi, Koestler, Popper, vs., vs.....).

Baudrillard postmodern bir düşünür değildir, çünkü başvurduğu terminoloji bir neolojizm (uydurma, kişisel terminoloji) olmaktan çok hem kendi içinde tutarlı hem de kendinden önce üretilerek onaylanmış ve günümüze kadar kullanıla gelmiş/kullanılmakta olan sosyal bilimler terminolojisinin çağdaş, güncel oluşumu açıklayabilmekten aciz olduğu düşüncesinden kaynaklanan lirik, ironik özellikler taşıyan sağlam bir terminolojidir.

Daha ilk metinden (*Nesneler Sistemi*) başlayarak sosyoloji dışındaki sosyal bilim terminolojilerinden yararlanmış (antropoloji, psikoloji, psikanaliz, ekonomi, iletişim, hatta biyoloji, sibernetik, bilgisayar, moda, edebiyat, sinema, vs.) olan düşünürün “Eleştirel Kuram”, “Radikal Düşünce” ya da başkaları tarafından “Simülasyon Kuramı” olarak nitelendirilen ve belli bir olgunluk düzeyine *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*’le ulaşan söylevinin anlaşılabilmesi için (özellikle *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* ve ondan sonrakiler) M. Mauss’un “Simgesel değiş tokuş ya da potlaç” olarak nitelendirdiği kapitalizm öncesi ilkel topluma kadar uzanan toplumsal-kültürel yapı açıklamalarının yanı sıra Freud’çu psikanaliz terminolojisi (buna Freud’un çalışmalarını dilbilim terminolojisine başvurup bir dil felsefesi üzerine oturarak yeniden yorumlayan J. Lacan’ın terminolojisini de ekleyiniz) ve Saussure’un Dilbilim terminolojisinin (yanı sıra Barthes ve sonrasına ait semiyotik terminolojisi) bilinmesi bir zorunluluktur.

Bu terminolojilere hakim olmadan Baudrillard’ın evrenine derinlemesine sızabilmek olanaksızdır. Aksi takdirde o ve benzer durumdaki pek çok düşünce adamının “uzanılamayan üzüm koruktur” muamelesi gördükleri ve olur olmaz bir şekilde eleştirildikleri daha doğrusu hiç hak etmedikleri saldırılara uğradıkları görülmektedir.

Örneğin A.B.D.’ndeki üniversitelerin Internet adresleri aracılığıyla Baudrillard konusunda yazılmış yazılara ulaştığınızda bunların çok büyük bir çoğunluğunun daha önce de söylemiş olduğum gibi abuk subuk denilecek türden yazılar olduğunu görürsünüz. Ayrıca

Baudrillard ve benzer üne sahip düşünce adamlarının sırtından geçinmeye çalışan sahtekarları da (D.K.) unutmamak gerekiyor.

Öte yandan Batı Avrupa'nın içinde yaşamakta olduğu tarihsel süreç içinde iktidar/muhalefet, sağ/sol vb. ikili karşıtlıkların anlamlarını çoktan yitirmiş olduklarını, ancak sistemi ayakta tutabilmek için elele vererek tek bir bütün oluşturduklarını ve bu yüzden sol ya da sağ, iktidar ya da muhalefeti eleştirmenin bir anlamı kalmamış olduğunu, asıl sorunun sistem olduğunu ve dolayısıyla sistem eleştirisi yaptığını söyleyen Baudrillard yukarıda sözünü etmiş olduğumuz ve benzer nedenler yüzünden hem "Sağ" hem de "Sol" kesimler tarafından dışlanmakta ya da eleştirilmektedir. Bu da onun doğru yolda olduğunu gösteren en önemli kanıtlardan biridir.

Öte yandan sistem kendisini eleştirir görünüp aslında savunan postmodernistler aracılığıyla Baudrillard'ı da aynı kategoriye indirgeyerek simgesel düzeyde (düşünce düzeyinde) onu yok etmeye çalışmaktadır.

Teknolojik yönden ileride görünen ancak düşünsel ya da zihinsel açıdan bugün büyük ölçüde ırkçı, milliyetçi, tutucu, yalnızca maddi değiş tokuşlara önem veren bir sistemi başarısız bir sistem olarak kabul eden Baudrillard, Avrupa'daki Demokrasilerin belki de hiç iyi olmadan Kötü demokrasiler (*La Transparence du Mal*) haline geldiklerini ve bu demokrasilerin insanlık açısından başarının simgesi olamayacaklarını; Batı'nın pek çok yanlış yapmış olduğunu ve bu yüzden her şeye yeniden başlamak gerektiğini söylemektedir. İşte bu noktada daha önce de tekrar tekrar ifade etmiş olduğum gibi Türkiye ve benzeri ülkelerin Avrupa'dan daha gelişmiş, çağdaş ve uygar birer demokratik model üretme-yaratma şansları olduğu görülmektedir. Asıl sorun bu ülkelerin kafalarını kullanarak bu "illüzyonu" yaşama geçirebilmeleridir. Çünkü kolektif anlamda bir gereksinime dönüşmediği sürece Demokrasi Türkiye'de olduğu gibi bir demokrasi paradisi olmayı sürdürecektir.

Tam bu noktada Philippe PETİT'nin (bak: *Le PAROXYSTE INDIFFERENT*) BAUDRILLARD'a sormuş olduğu şu 2 soru ve yorum hayati bir öneme sahip olmaktadır:

Soru:Ne pahasına olursa olsun Batı'nın moralini bozmayı sürdüreceksiniz?

Yanıt: "Batı tarihinin temei yapı taşı moral bozukluğudur. Bunu ben uydurmadım. "Yeni duygusal düzen" yani kurbanlardan oluşan

duyarsızlık, pişmanlık üzerine oturmuş olan toplum, sanayi devrimi ve kolonizasyon gibi sonuçlara yol açmış XIX. yüzyıla ait anlam bunalımının bir uzantısıdır ve bizim uzun XX. yüzyılımız boyunca da sürüp gitmiştir. Son 30 yıldan bu yana bu bunalımın son evresini daha doğrusu sondan bir önceki evreyi yaşamakla meşgulüz. Bizim macera peşinde koştuğumuz en son alanlar başkalarının sefaleti ve insanların başına gelen felaketlerdir...”

Soru: Batı'yı terk mi edelim?

Yanıt: Batı dünyasının dışında kalan dünyalara da bakmak zorundasınız....

Baudrillard postmodern bir düşünür değildir. Çünkü postmodern olarak nitelendirilen düşünce insanları postmodernizmi modernizm sonrası, onun aşıp geçildiği yeni bir dönem, bir evre gibi görürlerken Baudrillard'ın üstünde yoğunlaştığı Batı'nın modernleşme süreci kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan ve 1930-1950'li yıllara kadar (hatta 1968) süregelen bir modernleşme dönemi (yükselen trend) ve bu yıllardan başlayarak ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal anlamda sistem+toplum ya da özne+nesne işbirliğiyle tersine döndürülmüş/mekte olan bir modernizm. Bu süreç içinde öne çıkan birey ve haklar Baudrillard'ı pek ilgilendirmemektedir. Çünkü onun için kitle (birey denilen) 1+1+1+1...’den oluşan bir süreçtir. Dolayısıyla onun bireyle bir alış veriş yoktur. Bireyle özne/nesne diyalektiği bağlamında ilgilenmektedir. Dolayısıyla genelde postmodernistlerin yaklaşımlarıyla, Baudrillard'ın yaklaşımı taban tabana zıt sayılabilecek yaklaşımlardır. Birinciler düzeni eski kavramlar, terimler ve kısmen de neolojilerle açıklamaya, eleştirmeye ve bu sürecin yeni (yerel ve evrensel düzeyde) bir döneme tekabül ettiğini ve dolayısıyla düzenin(sistemin) ufak tefek tamiratlarla düzelebileceğini ifade ederlerken, Baudrillard tam tersine, bu sistemin, modernizmin zıddı sayılabilecek, kendi kendini yok etmeye yönelik bir süreç içine girmiş olduğunu ancak bu sürecin yine özne+nesne işbirliğiyle sonsuza kadar uzayabileceğini, yapılması gerekenin modernizmin bir anlamda yanlış uygulanmış doğru çıkışlı(?) bir proje olduğunu kabul ederek, bu sistemin bir an önce ortadan kalkması gerektiğini, -dolayısıyla yeni bir sistem, düzen arayışı içine girilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak az önce söylemiş olduğumuz gibi Batı'nın şimdilik böyle bir niyeti olmadığından- ve yeni sistem önerilerinin -aynen yüz elli,iki yüz yıl önce Avrupa nasıl yeni bir sistem (Modernizm) projesiyle ortaya çıkarak (Amerika'yla birlikte) bunu yaşama geçirmeye çalıştıysa-

üçüncü dünya ve benzeri ülkelerden çıkabileceğini hatta çıkması gerektiğini dile getirmektedir. Bunda da (kişisel kanıma göre) çok haklıdır. Çünkü yaklaşık yüz yıldır kurama ve uygulamaya yönelik tüm modellerin Batı'dan çıkıp gelmesine yani hazır alışıma olan üçüncü dünya aydınlarını çalışmaya, yaratıcı olmaya davet etmekte yani süreci tersine çevirmeye çalışmaktadır. Türkiye gibi ülkelerin aydınlarına Avrupalı, Amerikalı aydınlar olarak bizler kendimiz ve dünya için yeterince bilgi ve kuram üretmedik mi? Biz dinlenirken el verdiğimiz sizler de biraz kendiniz ve dünya için kuramsal bilgi üretseniz nasıl olur demeye getirmektedir!

Baudrillard'ın postmodernizmle bir ilişkisi olamaz (tarihin belli bir döneminde onunkiyile pek ilişkisi olmayan başka şeyler söyleyen insanlarla aynı anda ortaya çıkmış olması aynı şekilde sınıflan-dırılmasını gerektirmez) çünkü diğerlerinin illüzyondan yoksun yani açık uçlu denen, aslında nereye doğru gittiği belli olmayan metinlerine karşın, Baudrillard'ın metinleri bir illüzyon sunmaktadır: var olan egemen düzenin sona ermesi. Başkalarının başarı olarak sunduğunu Baudrillard bir başarısızlık olarak görmektedir. İronik bir yaklaşımla ifade ettiği düşünceleri karamsar olmaktan çok eğlendirici ve neşelendiricidir. Sistemin umutsuzluğu ve karamsarlığıyla dalga geçen düşünür umutludur. Çünkü 1970'li yıllarda ideolojik, ahlaki, düşünsel anlamda çökmüş olan bu sistemin daha fazla sürüp gitmesinin bir anlamı olmadığına inanmaktadır.

Postmodernizm, Baudrillard,vb konularda uyuyanlara tatlı rüyalar; uyanmak isteyenler lütfen iş başına

İzmir, 18 Ekim 1999

JEAN BAUDRILLARD'LA SÖYLEŞİ*

-I-

O. Adanır- Yöntem olarak sosyo-semiyotiği kullandığınızı ileri sürebilir miyiz?

J. Baudrillard- Bir yöntem kullandığımı söyleyemem. Benim sosyoloji ile ilgilenmem biraz rastlantısal bir şekilde oldu (özellikle de Henri LEFEBVRE aracılığıyla). O zamanlar (1968 öncesi demek istiyorum) ben daha çok Barthes ile ilgileniyordum. Ancak onun ilgilendiğim yanı semiyolog yanı değil mitolog yanındır. Bir şey söylemek gerekirse genel antropolojiyle ve psikanalizle sosyolojiden daha çok ilgilendiğimi söyleyebilirim. Benim sosyolojik bir yöntemim yok. Bu da herhalde yaptığım işlerde ortaya çıkıyor... Semiyotik'e gelince onunla uzun bir süre ilgilendim. Hiçbir zaman semiyotikçi olmadığımı ileri süremem. Az önce sözünü ettiğim bütün dallarla enlemesine düşüp kalktığımı söyleyebilirim. Onların özgün çalışma yöntemleriyle ilgilenmekten çok, bu bilim dallarını birbirlerine çarparak, onlara kısa devre yaptırarak ortaya nelerin çıkacağını görmek istedim. Bu dallar konusunda yalnızca sorular sormak şeylerin çözülmesi için yeni oyun kurallarının özellikle semiyotike getireceği yararları görmek istedim. Psikanaliz için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak ben sonuçta yöntembilim yerine sorunsal demeyi yeğlerim. Dürüst olmak gerekirse bir çalışma yöntemine salıp değilim. Yaptığım şey varsayımları, gidebilecekleri en uç noktaya kadar götürmektir. Eğer buna bir yöntem denebilirse? Belki de en uç noktaya kadar kuramsal radikalleştirme denebilir? Ben buna kuramsal şiddet diyorum. Tek yöntem bu.. ama buna bir yöntem denemez.

O. Adanır- Sizce yöntemsizlik de bir yöntem değil midir?

*Kendisiyle yapmış olduğum bu ilk görüşmede henüz Kuramsal Şiddet ya da Sinyalizasyon Kuramı'nın ne anlama geldiğini bilmiyordum. O sıralarda benim için düşüncesinin asıl çekici olan yanı çözümlemelerinde semiyotik terminolojisinden -ve psikanalizden- yararlanıyor olmasıydı. Zaten bu, sormuş olduğum sorulardan da anlaşılmaktadır.

Bu I. söyleşi ilk kez Yazko *Felsefe yazıları*, 6. kitap, İstanbul 1983, s.44-54;

2. kez İkinci söyleşiyle birlikte *Metinler ve Söyleşiler* (derleyen O. ADANIR), İzmir 1988,

s. 144-166.

3. kez *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da...* başlıklı metne ek olarak. (Ayrıntı Yay. İstanbul 1991, s.69-88) yayınlanmıştır.

J. Baudrillard- Evet, oyunun kuralıdır diyebiliriz. Oyun böyle oynanıyor, ben de bu şekilde kazanacağıma inandığımdan böyle oynuyorum. O zaman da benim için gerekli olan şey bir oyun kuralıdır yoksa bir hesaplama yöntemi değil.

O. Adanır- Bütün göreceliğine karşın yapıtlarınızda sürekli olarak semiyoloji ile karşılaşyoruz.

J. Baudrillard- Evet, semiyolojinin çalışmalarında oldukça önemli bir yere sahip olduğunu ve beni uzun bir süre güdümlendiğini söyleyebilirim. Ancak bütün varlığına karşın yaklaşımın temelini oluşturan şey o değildir. Onun da fenomenoloji gibi bir olasılıktan ileri gidemeyeceği söylenebilir. Hatta ona bir tür anti-fenomenoloji diyebiliriz. Özellikle başlangıçta COMMUNICATIONS dergisi, Barthes ve diğerleriyle ilgilenirken oldukça etkilendim. Gerçekten çok çekiciydi. Daha sonraları akademikleşmeye başlayınca o ilk çekiciliğini yitirdi. Semiyoloji olayının içine gerçekten girebilmek için bugün artık bir dilbilimci olmak gerekiyor. Çünkü ortaya o kadar çok ve yeni dilbilimsel perspektifler çıkmaya başladı ki. Onların açısından olaylara baktığınızda günümüzde pek çok semiyologun gerilerde kaldığını görüyorsunuz. Ben bu farklılığı değerlendirebilecek bilgilere sahip değilim. Ancak semiyolog dostlarım ve nelerin olup bittiğini bilenler yapılan şeyleri para-semiyotik çalışmalar olarak görüyorlar ve onlara biraz eğlenerek bakıyorlar. Kimin yönteminin en iyi yöntem olduğunu söylemeye gelince, dilbilimin hâlâ çok sağlam ve açık bir araştırma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Çok şey olup bitiyor. Semiyotikte de biraz bunu görüyoruz, ancak semiyolojiye gelince onu mahkum etmek istemiyorum. Ben de oradan geçtim ve hoşuma gitti. Hatta bir iki deneme bile yaptım. Ancak semiyolojik bir ahlak ve ağırbaşlılığın içine girerek kapanmadım. İşime yaramadığı gün onu da bırakabilirim. Umurumda bile olmaz. Oysa insanların bağışladıkları şeylerden biri de bu. Bir bakıyorlar onlarla aynı çalışma alanı içindesiniz, bir bakıyorlar başka yerdesiniz. O zaman da sorunlar çıkıyor.

O. Adanır- Güncel anlamlarında: Neo-Kapitalizm'i, Marksizm'i, Psikanaliz'i ve Yazın kuramı'nı aynı sepete koyuyorsunuz ve hiçbirine diğerinden daha çok acımıyorsunuz. Öyleyse sizce eleştirilecek iki sistem ve bunu yapmanın bir tek yolu mu var?

J. Baudrillard- Hangi sistemler?

O. Adanır- Neo-Kapitalizm'le Psikanaliz ve Marksizm'le Yazın kuramı?

J. Baudrillard- Bir şeyler söyleyebilmek oldukça güç. Yaşamımın bir döneminde ben de Marksizm olayının içinden geçtim. Hem de çok ciddi bir şekilde. Belki de ideolojik bir anlamda değil ancak gerek okuma gerekse varsayım açısından oldukça önemliydi (Kapital'in okunması). Bu olayın içinden çıkışımın olumsuz bir yönde olduğu söylenemez. Yaptığım eleştirilerde onu politik ve ideolojik sonuçlarına bakarak suçlamadım. Marx'ın varsayımları bana doğru olanlar gibi göründü. Bugün hâlâ şeylerin onun söylediği gibi olup bitmesi gerektiği düşüncesini yadsımıyorum. Bunun yanı sıra başka şeyler de oldu doğal olarak. Ancak onun düşüncelerini yadsımak ve sonuçlarına bakarak bağlamak yerine olasılaştırmak (potentialiser) gerekiyor. Hatta bu düşünceleri içinde bulundukları durumdan kurtararak radikalize etmek gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü ancak bu şekilde hem Marksist hem de Kapitalist sorunsal aşılabilir gibi görünüyor. Ancak onları da çöpe atmamak gerekir. Çünkü bu ikisini de aşan bir şeyler oldu ve her ikisi de onun yanında marjinal kaldılar. Beni ilgilendiren şey de zaten bu yeni değişiklik oldu. Onu nasıl adlandırabiliriz bilemiyorum... modern mi, post modern mi, Simülasyon mu nasıl adlandırılacağı da hiç önemli değil benim için. Ancak iki sisteme gelince sistem olmak istedikleri ölçüde onların eleştirisi de olasıdır.

O. Adanır- Sonuç olarak dogmalaştırmalara karşısınız?

J. Baudrillard- Bütünüyle.. Daha çok şu (binaire) ikili karşıtıklara karşıyım, Marksizm-Kapitalizm gibi. Artık şeylerin bu boyut içinde okunabileceklerini sanmıyorum. İster olumlama isterse olumsuzlama içinde olsunlar fark etmez. Artık gerçek mantığın diyalektik mantık değil "olasılaştırma mantığı" (logique de potentialisation) olduğuna inanıyorum. Şeyler artık yenileşmekte, etki alanlarının sınırına kadar gitmektedirler. Kapitalizmin şu anda hangi noktada olduğunu söyleyebilmek güçtür. Çünkü yenileneli (kendi kendini aşma biçiminde bir yenilenme) epey oluyor. Artık Marksist tanımlamayla bile kapital eski kapital değildir. Marksizm için de aynı şey söylenebilir. Bana kalırsa olayların gelişmesinde bir tür abartma oldu ve bu yüzden de diyalektik ya da yöntemsel, karşıtsal ikili terimlerle çözümlemeler bana yetersiz gibi geliyor ve zaten baş aşağı gidenler de bunlar oldu. Marksist düşünce de kapitalist düşünce de aynı şekilde çalışıyor. Bir tür anlam üreten kavramların kullanım değeri ve ayırımılayıcı karşıtıklar, her şeye karşın yine de oldukça başarılı sayılırlar (gerçekte hiç de başarılı değiller ya!). Çünkü insanların kafasında oldukça iyi iş görüyorlar. Bütün bunlar bir ölçüde

çöktüler ve bu yüzden de insan bir yerde kurama oranla çok daha kötü ve usa aykırı etkilemeler olup olmadığı sorusunu soruyor kendi kendine. Benim için örneğin, akla ilk gelen soru Tüketim oldu. Bu yüzden de ekonomik ve Marksist bir çözümlemeye girişince işin içinde başka şeylerin de bulunabileceğini gördüm. Çok büyük bir şey sayılmaz ancak yine de bir şeyler vardı. Doğal olarak Tüketim terimini kırıp parçalama ve içinde neler olup bittiğini görme koşuluyla. Bu anlamda ele alındığında bir semiyolog olmadığımı söyleyebilirim. Beni ilgilendiren şey anlam üretiminden, göstergelerden iyi yararlanmadan, onların gerçekten nasıl işlediklerini anlamadan çok göstergelerin kötü etkileri, onların sapkın sonuçları olmuştur. Ve bu anlamda kendimi bir semiyolog olarak görmüyorum. Çünkü semiyologlar genelde iyi bir gösterge antropologudurlar. Dedğim gibi beni ilgilendiren şey göstergelerdeki coşkunluk ve taşkınlıktı.

O. Adanır- (Toplumsal) “Okuma Kodlarının” değiştirilmesine büyük önem veriyor ve “yeni okuma kodları getirmek gerekir” diyerek New York’taki Porto Rico’luların ve Zencilerin hareketlerini örnek olarak veriyorsunuz. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

J. Baudrillard- O sıralarda (1976) kod’dan bu şekilde söz ettiğim bir gerçek. Ancak bugün aynı şeyleri söyleyebilir miyim bilmiyorum. Üstelik bu konu semiyologların alanı içinde bulunuyor. O zamanlar Umberto Eco (*Açık Yapı*’ta yaptığı şeyler, vs vardı). Eğer var olan koda egemen değilsek yenisini bulmak gerektiğine inanıyorum. Eğer kod terimini bırakmak gerekiyorsa belki de çok eskidiği içindir... belki de yeni oyun kuralları bulmak gerekiyor... Kod sözcüğü aynı zamanda semiyolojik okuma ve çözmeye doğrudan bağlıdır. Hangi kod olursa olsun aynı düşünce geçerlidir. Çünkü kodlaştırmayla sınırlandırmalar, belirlemeler olduğunu sanıyorum. Ancak bir yerde sistemleştirme zorunluluğu var aksi takdirde kod diye bir şeyden söz edemeyiz. Bir kez daha yineleyeyim, beni şu anda ilgilendiren şey kodların neden çoğullaştırılmayacağı sorusu ki, bu da 1970’li yılların ideolojik konumundan kaynaklanmaktadır: düşüncelerin çoğullaştırılması, şeylerin merkezlerinin kaydırılması, vs. Bütün bunlar iyi, güzel ancak ben bu çoğullaştırmanın şeylerin merkezini parçalayıp dağıtabileceğinden pek o kadar emin değilim. Çünkü o zaman alt-kodlar, alt-kültürlerden başka bir şey yoktur. Beni ilgilendiren şey.. ancak.. bu... belki de bir ütopya, her türlü simgesel düzene boyun eğmeyen her şeydir. Benim simgesel olarak nitelendirdiğim şey biraz da budur. Her türlü koda boyun eğmeyen şeydir bu. Ancak simgesellik üstüne o kadar çok şey söylendi ki, artık o günkü simgesellik bugün aynı anlamı taşıyor.

Çünkü önce dilbilimsel ve daha sonra Lacan'cı bir terim oldu. Benim için ise ayırmalayıcı karşıtlıkları yıkan bir terimdi. Öyle ise amaç şeylerin her türlü kodlanmış okunuşunu bozmak ve böylelikle simgesel düzenin kendisinde ani (brutal) bir zayıflık olup olmadığını görebilmeye çalışmaktı. Yine aynı doğrultuda devrimci eylemlere baktığımızda (her türlü devrimci eylemin) baştaki iktidara karşı tarihsel olumsuzluk anlamında bir karşı koyma değil simgesel bir düzeni bozan bir eylem olup olmadığını sormak, bir tür gösterenlerin egemenliğini yıkmaktı. Şimdi bir kodu, bir diğerine karşı kullanmanın pek bir yerlere götürebileceğine inanmıyorum. Bütün bunlara evet, ancak önemli olan bu değildir. Çünkü olaylar gerçekte acaba kodlara boyun eğiyorlar mı? Acaba arada başka bir şeyler yok mu? Beni ilgilendiren şey az önce söylediğim gibi her türlü simgesel düzene boyun eğmeme olayıdır diyebilirim. Örneğin *Sédution* adlı yapıtımda bundan söz ediyorum. Çünkü "baştan çıkarma" her türlü simgeselliğe ya da onun oluşmasına karşı geliyor.

O. Adanır- (Özellikle "soyut sanat" konusunda) Sanat'ın öldüğünü söylüyorsunuz. Açıklamanızı biraz genişletebilir misiniz?

J. Baudrillard- Orada (1976) Sanatın Ölümü sorununu pek çok şeyin ölmüş olduğu anlamda ele alıyorum. Bu özgün yanılsama alanı öyle sanıyorum ki artık eskisi gibi büyük harflerle yazılma yasallığını (yitirme anlamında) yitirdi (pek çok şeyi yitirdi doğal olarak) ve bir tür diğer simülasyon uğraşlarından birine dönüştü. Bu anlamda da moda'dan, iletişim araçlarından ve her türlü anlam üretim biçiminden ayırmanın güç olduğu bir üretim biçimine dönüştü. Öte yandan anlam üretimi ve üretim biçiminin işleyiş yöntemleri konusunda soru sormağa başladığı andan itibaren sanat da benzer bir tuzağın içine ve yaralar alabilecek bir duruma düştü. O andan itibaren artık kendisine sanat denemeyeceği de ortaya çıktı. Bunu söyleyen ilk ve tek kişi de ben değilim.

Mustafa ALTINTAŞ- Sanatın gücünü (autorité) yitirdiğini söylediniz, acaba sanatın gerçekten bir güçl var mıydı?

J. Baudrillard- Söylemek istediğim güç iktidar anlamında bir güç değil, bir tür bir "aura"dır. Onun bir yasallığı vardır, çünkü gerçek belli bir şekilde var olduğu ölçüde, sanat, imgeleri egemenliği altında tutuyor.. Ancak "Gerçek" gerçekliğini yitirdiği varsayımından yola çıkarak onun yeniden canlandırılabilirliği sorunsalıyla karşılaşmaktayız. Ve bu andan itibaren sanatın (Cézanne'dan bu yana, XIX. yüzyıldan sonra) kendi yok oluşunu ve kendi yok oluşu üstünde

oynadığını söyleyebiliriz. Sanat artık klasik geleneksel sanat için söylendiği gibi, yeniden canlandırma aracılığıyla estetik bir zevk alma değildir. Bir tür yok oluşun büyüğü gibi bir şey bu. Ancak onun kendi kendini yadsıdığını Hegel çok daha önce söylemişti. Bunu Baudelaire de söyledi.

Mustafa ALTINTAŞ- Sanat bence her zaman için kendi varlığına karşı geldi. Sanatın yok oluşundan söz etmek gerekirse onun (Burjuvalaşan) Kentleşmeyle birlikte yok olmağa başladığını söyleyebiliriz. Böyle bir sanat için arı sanat denebilir mi acaba?

J. Baudrillard- Öyleyse böyle bir sanat estetik bir özelliğe bile sahip değildir.

Mustafa ALTINTAŞ- Evet, doğal olarak.

J. Baudrillard- Ben dıştan bir güdülmeye inanıp inanmama konusunda şüpheliyim (Pop Art, Hypergerçekçilik, vs) ve sorun artık estetik bir bakış açısı değildir, güzel çirkin, vb.. Yeniden canlandırılmanın öldürülmesini (Ölümünü) yadsıyıcı bir değerlendirme anlamında ele almamak gerekir. O, kendi ölümünü oynuyor. Kendi ölümü üstünde spekülasyon yapıyor.

O. Adanır- Bütün bir toplum gibi.

J. Baudrillard- Evet, arada büyük bir fark yok.

O. Adanır- Yapıtlarınızın hemen tümünde sürekli olarak şu gösteren / gösterilen arasındaki ayırıcı çizgiyi ortadan kaldırmaya çalıştığınız ileri sürülebilir. Onları “kalıntı” bırakmamak için kaynaştırmaya çalıştığınız söylenebilir mi?

J. Baudrillard- Evet, gösteren /gösterilen ikilisiyle biraz uğraştım. Hatta bir tablo bile yaptım. Diğerleri arasında bu ayrımı da ortadan kaldırmaya çalıştım. Örneğin yazın kuramının çözümünde ilginç bir şeydi... Çünkü bu engel bir psikolojik düzende olduğu gibi gösterenin bilinç altına itilmiş yanıydı. Evet, bir yerde kalıntıların bulunmadığı, bırakılmadığı bir noktaya varmak istedim.

O. Adanır- Sizce Batıda bu (çizgiler) engeller koyma saplantısı nereden kaynaklanıyor?

J. Baudrillard- Herhalde dünyanın düzeninden kaynaklanıyor. İyi, kötü nereden geliyor? Tarihsel açıdan gösteren / gösterilen ikilisinin varlığı XVII. yüzyıldan sonra söz konusu olmaya başladı. Ancak dilbilimciler bunun her zaman böyle olduğunu söyleyeceklerdir. Oysa

bu doğru değildir. Çünkü çözümler bu terimlerle yapılmaya başlandı ve anda ortaya çıkmışlardır.

O. Adanır- Tribal toplumlarda böyle bir ayrımın bulunmadığını zaten biliyoruz.

J. Baudrillard- Evet, terimin büyüklüğü bir anlamda kullanılmasında bu tür bir ayrım yok. Gösterge neyse odur. Gücü de bu özelliğinden gelmektedir. Bir anlama ya da bir başka şeye göndermiyor. Bu engeli ortadan kaldırmaya çalışarak göstergenin saçmalığı içindeki gücünü de göstermek istedim. Acaba anlam iletiminin dışında örneğin, yine göstergeler aracılığıyla mı iletişim kuruyoruz? Söz konusu olan, anlam iletiminin ötesine geçebilmektir. Evet, iletişimin bugünkü anlamında her yerde ve her şeyde iletişimi bulmak olası. Anlam yok, ancak her yerde anlam üretiliyor. Böylelikle de anlamdan yola çıkmayan bir başka simgesel değiş tokuş sayılabilecek bir iletişim biçimi de bütünüyle bir kenara itilmiş oldu. Olaya buradan baktığınızda anlam olduğu zaman, anlamı olmayan kalıntı özelliği kazanıyor. Bilinçaltına itilmiş oluyor, kendisiyle biraz uğraşılıyor hepsi bu. Anlamın ipoteğinden geçmeyen bir işleyiş biçimindeyse bir kalıntı olmuyor. Her şey geçiyor. Geçmesi gerektiğine inanıyorum. Bu belki de bir ideal, nostaljik bir ütopya ancak en azından bir varsayımın yapılabileceğini düşünüyorum. Dilyetisini yalnızca bir iletişim aracı olarak düşünmeyle yetinmemek gerektiği kanısındayım.

O. Adanır- *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu* adlı yapıtınızda bir toplum biçiminin sonunu haber verirken aynı zamanda yeni bir toplumu ya da yeni bir toplum biçimini müjdelediğiniz söylenebilir mi?

J. Baudrillard- Burada söyleyecek bir şeyim yok. Bir başka toplum biçimi nasıl olabilir bilemiyorum...

O. Adanır- Bu tırnak içinde ya da mecaz anlamda 'ölmüş' dediğimiz toplumdan çıkacak olan yeni bir toplum diyebiliriz belki?

J. Baudrillard- Bir başka toplum biçimi konusunda konuşmak istemiyorum. Kuşkusuz kimi perspektifler elde edilebilir ancak bu daha önceden başka çözümleme yöntemlerine dayanıldığında yapılabilir. Örneğin Marksist bir yöntem başka bir toplum tipi düşletebiliyor. Bu konuda söyleyebilecekleri çok kısıtlı. Zaten temelde bana yöneltilen eleştiri de bu. Şeyler konusunda çok kötümser ve onların bir felaketle sonuçlanacağı (catastrophique) görüşüne sahip olduğum söylenir. Kesinlikle kötümser değilim, felaketle sonuçlanma

görüşüneyse evet diyorum. Ancak bunu şu anlamda söylüyorum, bu devinimde ortaya çıkmaya başlayan bir eğrilik (courbure) var. Düz bir çizgi halinde sonuca gitme söz konusu olamaz. Zaten bu görüş bir şeylerin ortadan kesinlikle kalktığı, bir halı gibi kendi üstüne yuvarlanan bir şeye benziyor...

O. Adanır- Ya da bu toplum artık 'kapalı' (halkalaşmış, çember-sel) bir toplum olmuştur diyebiliriz.

J. Baudrillard- Evet, şu anda üretim değil, bir yok oluş sistemi içindeyiz.

O. Adanır- Evet, terimin eski değil ancak yeni anlamında bir "geleneksel" toplumla karşı karşıyayız.

J. Baudrillard- Yeni toplum tipine dönecek olursak, bu toplumun nasıl bir toplum olabileceğini söylemek, bu kayboluşun getireceği yeni şiddet biçimini belirleyebilmek oldukça güç. İyi bir radikal varsayımla kolay ideolojik bir peygamberce öngörüş öne sürme arasında bence büyük bir fark var ki bu sonuncu da insanı bir bilim-kurgu kuramına doğru sürükler. Ben de zaten yeterince bilim-kurgu yaptığımdan daha ileri gitmek istemiyorum. Sonuç olarak burada da sanat için söylediklerimizi yineleyebiliriz. Sanatın bir yok oluş süreci içinde bulunması ortaya çıkan şeyin olumsuz, niteliksiz olduğu anlamına gelmez. Bu, bir şeyin ortadan kalkması, kendi yok oluşunu yönetmesi anlamındadır. Bunun ötesinde neler söyleyebileceğimizi kestiremiyorum. Çünkü "kalıntılar" kuramına inanmıyorum. Eğer bu kurama inanmak gerekirse örneğin psikanalizde bilinçaltına itilenler konusunda hemen karşımıza bir yol çıkıyor ki bu da bilinçaltına itilenlerin özgürleşmesi anlamına geliyor. Geleceğin toplumu zaten daha şimdiden baskı altında tutulma ve karşı koyma (repousser) toplumu olarak görünüyor. Eğer bu göz önünde tutulmazsa geleceğin toplumu konusunda görüşler öne sürebilmek olanaksızlaşacaktır. Ancak her şeye karşın bu bir kötümserlik değildir.

O. Adanır- Her şeye rağmen Yabancılaşmanın bütünsel olamayacağı gibi, Batının Ölümü de bütünsel bir ölüm olamayacaktır, çünkü en azından "şiiir" yaşayan bir şeydir.

J. Baudrillard- Şiir için de az önce söylediklerimize benzer olan şeyler söylenebilir. Ben o yapıtta da Saussure'un "anagrammaları" aracılığıyla şiiri incelemiştim. Gerçekte o da umurumda değil. Şu sıralarda şiir olarak yazılan her şeye duyarsızım.

O. Adanır- Yapıtınızda (1976) şiir konusuyla birlikte düşüncenizde bir sapma görölüyor o yüzden bu konu üstünde duruyorum.

J. Baudrillard- Bir tür oyun bu. Ya da iletişim dilyetisinin parçalanması ve bu anlamda bir deney. Ancak kimi insanların ya da profesyonel anlamda şair olduğunu söyleyen kişilerin de aynı yanlışlığa düşüklerini sanıyorum.

O. Adanır- “Yazın kuramı” (Poétique) adlı nesneye Freudo-Marksist bir açıdan yaklaşan Tel Quel’cileri acımasız bir şekilde eleştiriyorsunuz, neden?

J. Baudrillard- Şu anda neler yaptıklarını bilmiyorum, ancak o zamanlar her şeyi üretilebilirlik (productivité) terimi altına yerleştirmişlerdi. Dilyetisinin üretilebilirliği ki bu da bana ideolojik bir biçimin biraz aşırı genelleştirilmesi gibi görünmüştü. Her şeyi üretim göstergesi altına sokmak gibi. Sanki dilyetisi, üretimden yola çıkıldığında bir devrime neden olabilirmiş gibi. Barthes bile bir ara bundan etkilenmiş ve bu alanda onlarla flört etmişti. Bakış açıları bana abartılı ve dogmatik görünüyordu. Hepsi bu. Üstelik Artaud, Bataille gibi çok sevdiğim insanların üstüne çullanmalarını görmek canımı sıkıyordu. Kristeva’nın yaptığı şeyler iyi ancak oldukça ağır ve nesnesini ezip geçen bir yöntem. Ancak Tel Quel’in insanlarına karşı kesinlikle ön yargılı değilim. Onlara karşı duyduğum duygular, o kendilerinden emin olmaları ve entelektüel küçümsemelerini sevmemden ileri geliyordu. Üstelik çok kurnaz bir şekilde rüzgara uyarak yön değıştirmelerine kızıyordum. Onlarla özel bir ilişkim olmadı. Kristeva’nın yaptıklarını P.Sollers’in yaptıklarından daha çok seviyorum. Sollers’in üretim biçimini tatsız, tuzsuz doğallıktan uzak ve yüksek sosyete işi gibi görüyorum. Bu konuda kişisel bir değlendirmem yok.

O. Adanır- İyi bir şiir (söz oyun gibi) kalıntı bırakmıyor. Öyleyse bu konuda semiyolojik bir çözümleme girişimi boşuna olacağına göre “kalıntı” bırakan şiirin, romanın, filmin semiyolojik çözümlemesi yapılabilir diyebilir miyiz?

J. Baudrillard- Evet kalıntıların işlenmesi diyebiliriz buna. Böyle bir çözümleme yapılabilir. Bugün artık kalıntı bırakmayacak biçimler bulabilmenin giderek güçleştiğini sanıyorum. Söz oyunu bir tür ütopya ancak ondan yola çıkılarak şeyler çözümlenebilir. Örneğin sözünü ettiğim grafiklerin biçimi gibi. Onlar da kalıntı bırakmayan biçimler gibi görünüyorlar bana. Söz dizimleri, süreklilikleri olmadığı

ölçüde kalıntı da bırakmadıkları söylenebilir. Geçici eylemler denebilir bunlara. Onlar için de bir oyun kuralı söz konusu doğal olarak.

O. Adanır- Evet temizleniyorlar, siliniyorlar..

J. Baudrillard- Evet, ancak hemen arkasından grafiti bir sanata dönüştü. Daha sonra bir takım insanlara bu sanatı yapmaları için para verilmeye başlandı. New York Çağdaş Sanat Müzesinin estetik zorunluluklar koymasıyla gerçekleştirilmeye başlandı bu iş. Her biçim anında ele alınarak simüle ediliyor. Ancak bu sanatın orijinal olabildiği kısa bir an var doğal olarak. Bir anlamda bu ortaya çıkış anı oluyor. Bence ilginç olan iki an var: biri şeylerin ortaya çıktığı ve bir anlamlarının bulunmadığı, çok güçlü, etkin oldukları, sürekliliklerinin olmadığı an ve bir de ortadan kayboldukları an. O an dramatik ve trajik bir an. Üretildikleri an benim daha az ilgimi çekiyor. Ortaya çıkış ve yok oluş anları daha ilginç geliyor. Belki de şeyler o anda daha şiirsel bir niteliğe sahip oluyorlar. Yalnızca ortaya çıktıkları anda oluyor bu. Etkilerin coşkun oldukları ve nedenlerin henüz ortaya çıkmadığı bir an bu an. Belki de bir neden yok. Neden-sonuç tarafından düzenlenen bir anlam yok o sırada.

O. Adanır- Bir anlamda Henri LEFEBVRE'le birlikte Batılı insanda kalmış insancıl yanı ya da simgesel değiş tokuşu kurtarmaya çalışıyorsunuz. Bunun tersi olduğu takdirde Batılı ve batılılaşma yolunda bulunan toplumların ortadan kalkacağını söyleyebilir misiniz?

J. Baudrillard- *L'Echange Symbolique et la Mort*'da antropolojiden, Mauss'tan ve diğerlerinden yararlanmıştım. Burada da artık "simgesel değiş tokuş" deyimini eskisi gibi kullanamayacağım, çünkü sözcüğün tam anlamında bir değiş tokuş değil bu. Benim için, eğer bu terimlerle konuşmayı sürdüreceğ olursak, artık simgesel değiş tokuş yok. Diğer toplumlara gelince bilemiyorum. Ancak şeylerin evrensel boyutlarda (aynı anda) gelişeceğine inanmıyorum. Şöyle ki, toplumların kaçınılmaz bir şekilde Batı örneğini yaşayacaklarını sanmıyorum. Örneğin, Meksika, Brezilya, Fas gibi ülkeleri biraz tanıyorum ve bana göre bu toplumlar hiç bir zaman Batılılaşamayacaklar. Batı değerler sistemine indirgenemeyecek bir takım şeyler var onlarda. Uzun bir süre yakından inceleyince bu açıkça görülüyor. Bir ara Batılılaşmanın gerçekleşeceğine inanılmıştı. Bu bir kapitalist düştü. Öte yandan belki de geri kalmışların inandığı bir düştü. Bana göre aradaki boşluğun doldurulamayacağı bir kesiklik vardı, iyi ki vardı. Bu da başka karşıt modellerin olabileceğini ve Batı örneğiyle

karşılaştırılamayacağını gösteriyordu. Batı ile karşılaştırıldığı anda ise yitit örnekler olacaklardı. Bence başka bir şeyler geliyor. Örneğin İslam Dünyası benim için Batı örneğine indirgenemez. Bu açık ve seçik olarak görülüyor. Orada olan bitenler kötü olabilir, bu konuda ahlaki bir değerlendirme yapılabilir ancak bütün bu olaylar Batı'nın kandırma stratejisinin dışında kalıyorlar. Brezilya'da neler olup bittiğine baktığımızda doldurulamayacak gedikler açıldığını görüyoruz. İyi ki açılıyor. Eğer olaylarda (Batı'nın istediği anlamda bir gelişme olabilseydi) şimdiye kadar bir gelişme olabilseydi çoktan olurdu sanıyorum. Oysa beklenen gelişme kesinlikle olmadı. Ya da tam tersi anlamda oldu. Örneğin İslam Dünyasında orta çağdan kalma bir kalıntı ya da barbarlıktan gelen bir güçten söz edilemez. Başka şeyler var. Genellikle din ya da diğer eski kurumlar suçlanır oysa bunların hiçbiri söz konusu olamaz. Onun da stratejisi ve özgün bir gücü var. Bunlar kendi değerlerine sahiptir ve Batı'nın değerleri kesinlikle umurlarında bile değil. Bugün artık bir tarafın diğer taraftan daha güçlü olduğu söylenemez. Yirmi yıl önce söylenebilirdi. Batı konusunda. Ancak olanaksız bir şey bu. Örneğin Brezilya'da korkunç bir teknolojik ve ekonomik gelişme var. Diğerlerinin gerileyeceği sanılıyordu oysa yine tam tersi oldu ve müthiş bir şekilde gelişmeye başladılar. Bu bağlamda bir Kültür'ün diğerlerini etkisi altına alabileceğini söyleyebilmek oldukça güç. Son söz henüz söylenmiş değil. Üçüncü Dünya'nın ne olduğu belli değildi, başlangıçta esirleştirilmiş, baskı altında tutulan ve sonuçta "beyaz"laşmaya çalışan, bunu isteyen insanlardan söz edilebilirdi, artık o da bitti. Şimdi başka şeyler oluyor.

O. Adanır- Genel semiyoloji konusunda onun öldüğünü söyleyeceğinizi sanmıyorum ancak, belki de sınırları olduğunu ve onları aşmaması gerektiğini söyleyeceksiniz.

J. Baudrillard- Ben daha çok kendi sınırlarını aşarak riskleri göze almasını öğütleyeceğim. Belki de bu riskleri göze aldığında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelecektir. Ben şeylerin ortadan kalkmasından yanayım ancak felaketle sonuçlanabilecek bir yok oluş değil bu. Kendi yok oluşlarını oynamalılar (bilimler), kendi varlıkları konusunda sorular sormalılar. Başarısızlığa uğramayı kabul etmeliler. Çünkü bence işte bu andan itibaren olay ilginçleşmeye başlamaktadır. Oysa bilim dallarının pek çoğu bu olanaklara sahip değildir. Örneğin psikanaliz bir bunalım içinde bulunmakla birlikte gerçek anlamda bir patlama yapamadı ve bu bunalımdan yararlanamadı ya da bunu ayıp örtercesine yaparak şeyleri dengelemeye çalıştı. Semiyolojiye gelince

ona ne diyebileceğimi bilmiyorum. Sosyoloji dersiniz ortadan kalkmalıdır diyebilirim, çünkü daha uzun bir süre ortadan kaldırmayacağını biliyorum.

Paris, Eylül 1982

Not: Bu söyleşiye katıldığı için Mustafa Altıntaş'a teşekkür ederiz.

JEAN BAUDRILLARD'LA SÖYLEŞİ

-II-

O. Adanır- İçinde yaşadığımız zaman diliminde Üçüncü Dünya ile Batı karşılaştırması hangi ölçüde sağlıklı bir karşılaştırmadır? Öte yandan Üçüncü Dünyadan Gelişmişliğe doğru giden yol üstünde bir geçiş döneminden söz edilebilir mi?

J. Baudrillard- Bu oldukça tehlikeli ve yanıtlanması güç olan bir soru. Öte yandan böyle bir yanıtlama yetkisine sahip olduğumu sanmıyorum. Ancak bireysel açıdan kendi düşüncelerimden söz edebilirim. Öyle sanıyorum ki Üçüncü Dünya'dan Batılı anlamda Gelişmişliğe doğru epey yol alındı gibi görünmekle birlikte, gerçekte bunun her iki taraf için de başarısızlık olduğu söylenebilir. Öte yandan Batı'da iyi niyet diye bir şey yoktur. Allah'tan ki yok. Çünkü Batı, o kendine özgü saflığıyla kolonize etmiş olduğu ülkelerin iyi niyetini kullanmış ve çok büyük paralar kazanmıştır. Çok iyi sömürdüğü de saklanamaz. Bir başka anlamda Batıda iyi niyet bulunduğundan söz edilebilir. Ancak öteki taraftaki kültürel kalıntılar unutulurken, gelişmenin bu kalıntılara önem verilmeden gerçekleştirilebileceği sanılmıştır. Batı'nın saflığı da işte burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü kültürel direnişlerle yerel kültürler unutulmuştur. Oysa bunları değiştirebilmek ya da dönüştürebilmek olanaksızdır. Bu konuda Fas, Brezilya ve Meksika'dan başka bir deneyimim olmamakla birlikte arada kapatılamayacak bir açığın bulunduğunu sanıyorum.

O. Adanır- Üçüncü Dünya ile Batı arasındaki ilişkiler geliştirilmek istenirken gerek bilimsel, gerek kültürel, gerek ekonomik açıdan ne gibi organ nakil işlemleri denenmiştir?

J. Baudrillard- Gerçek anlamda bir nakil işlemi yapılamamıştır. Yapılabilenlerse tepeden inme bir şekilde fantomlaşmış burjuvaziler ya da askeri diktatörlükler aracılığıyla yapılmıştır. Batı'nın bugünkü duruma gelebilmesi için bir tarih anlayışı, burjuvazinin oluşması ve burjuva devrimi gerekmiştir. Onun geliştirmiş olduğu gelişme biçimi ise var olanlardan yalnızca biridir. Ve Batı bunu evrenselleştirmek istemektedir ki asıl yanıldığı nokta da burasıdır. Çünkü her iki taraf da olduğu yerde saymaktadır. Bence "Gelişme" miti artık ortadan kaybolmuştur. Çünkü bunu gerçekleştirmeyi amaçlayan umutsuzca girişimler çökmekte, borçlar giderek artmakta ve hiçbir yere varılamamaktadır. Neler olabi-

leceğini bilmiyorum. Ancak gerçek anlamda bir diyalog, bir işbirliği ya da gelişme hiçbir zaman için söz konusu olmamıştır. Ancak hiçbir zaman Üçüncü Dünya tarafından devrimci denebilecek bir karşı koyma da olmamıştır. Söylemek istediğim şey Marksist anlamda bir devrim değil, bir tür meydan okuma şeklinde bir şeyler olmamıştır. Bu anlamda yapılmış tek şeyin İran olayıyla diğer İslam ülkelerinde olup bitenler olduğu söylenebilir. Bence gerçek anlamda bir karşı koyma İran'la başladı ve yine bir bağımsızlık biçimini de onlar getirmeyi başardılar. Çünkü bu yeni biçimin Batı'ya özgü değer sistemiyle hiçbir ilişkisi olmadığı görülmektedir.

O. Adanır- Bütün olan bitenlere karşı Üçüncü Dünyanın gelişmişlik adlı son treni kaçırmış olduğu söylenebilir mi?

J. Baudrillard- Hayır. Sanmıyorum. Eğer böyle bir şey varsa bu ancak bütün dünyanın treni kaçırmış olabileceği şeklinde söylenebilir. Üçüncü Dünya da bu dünyanın ya içindedir ya dışındadır. Ve eline oynayabileceği başka kartlar da geçebilir. Ancak bunların zorunlu olarak dünya boyutlarında olması gerekmez. Ayrıca Neo-Kapitalist ya da devrimci terimlerle oynaması zorunluluğu da yoktur. Öyle sanıyorum ki bir karşılaştırma yapabilmek olanaksızdır. Belli bakış açılarından Batı, bütünüyle ve kesinlikle yadsınmıştır. Bu din aracılığıyla yapılmış olabilir ama o kadar önemli değildir. Çünkü bu ülkeler gerek yardım gerekse başka şekilde aşağılanmaktan bıkip usanmışlardır. Gelişme düşüncesinden de bıkip usanmışlardır. Artık oynanabilecek başka kartlar vardır. Bunun adına da kültür mü denir yoksa başka bir şey mi bilemem. Böylelikle ortaya bu anlamda çok daha özerk bir meydan okuma biçiminin çıktığından söz edilebilir. Bu konuda bir şeyler söyleyebilmek o kadar güç ki şu sıralarda bu konuyla ilgilenen herkesin kafası karmakarışık bir durumda. Neo-Kolonyalizm, yardımlar vs.'den söz edilip duruluyor ama sonuçta ne bir taraf ne de diğeri bu işi bir sonuca vardiıramıyorlar. Batı, kapitalin koloniler aracılığıyla oluşturulduğu ve yaşadığı düşüncesini yadsımaktadır. Çünkü bu unsurların yalnızca biridir, olayın bütünü değil. Her şeye karşın Batı'nın gelişmesinde bir özerklik söz konusudur. Öte yandan geleceğe dönük olarak aynı şeyleri Üçüncü Dünya için de söyleyebiliriz. Onları diyalektikleştirmeye ya da karıştırmaya kalkmak boşunadır. Bu hem Batı'nın hem de Üçüncü Dünya'nın içine düştüğü bir yanılgıdır. Çünkü pek çok az gelişmiş ülke bu işi hileli yollardan rasyonelleştirilmiş bir ekonomi ve bir ordu ile

başarabileceklerini sanmışlar ancak başaramamışlardır. Oysa bu işin içinde öylesine değişik boyutlar var ki, normal olarak buradan bir başka yere varılması gerekmektedir. Ancak bunun nasıl olacağını bilemem. Üstelik bunun bir Batılı tarafından söylenilmesi olanaksızdır. Çünkü şimdiye kadar bu konuyla ilgili olarak o kadar çok saçma sapan şey söylenmiştir ki, daha fazlasını söylememek gerekir.

O. Adanır- Bunun yanı sıra Üçüncü Dünyanın kendi akılsızlığı yüzünden geri kaldığını söyleyenlerin sayıları oldukça kabarık.

J. Baudrillard- Üçüncü Dünya'yı yıpratma işinin Batı tarafından başlatıldığını hiç kimse yadsıyamaz. Bunun gerisinde neler olup bittiğini söyleyebilmek kimin harcı olabilir ki? Batı'nın "acculturation" (kültürsüzleştirme) girişimi bence hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Fas gibi bir Neo-Kolonizasyon örneğini verecek olursak zengin bir yerel burjuvazi, Batılılaşmış aydınlar vs.'nin gerisinde değişen hiçbir şey yoktur. Belki de, "Allah'tan ki yok" demek gerekir. Bence İslamiyet bütün gücüyle yaşıyor ve hiç de ölü bir hali yok. Yaşam biçiminde bir değişiklik yok. Batı'nın başını alıp gittiği günlerde diğer ülkelerin onun dümen suyuna girdikleri söylenebilir. Oysa bugün Batı bir durgunluk aşamasındadır. Amaçlarını yitirmiş bir durumdadır. Nereye doğru gittiğini bilememektedir. Belki de bu yavaşlama diğerlerinin işine yarayacaktır. Belki de bu dinginlik, bu hız kesilmesi bir avantaj? Belki de onun olumlu bir şey olduğunu söyleyebiliriz? Batı'nın başarısızlığı bir yerde kendine rağmen bir çıkış yolu olarak kabul edilebilir. Bu da umut verici bir şeydir. Çünkü başarısızlık başka yolların varlığını haber verebilir. Belki de yeni modeller Batı kadar hırslı ve güçlü olamayacaklar. Çünkü Batı hâlâ güçlüdür. Ancak bir örnek olarak görülmesi sona ermiştir.

O. Adanır- Günümüzün en önemli konularından biri ekonomik bunalım. Öğrenmek istediğim noktalardan biri eğer bu işte kaybeden biri varsa bir de kazanan taraf olmalı. Bu Üçüncü Dünya olmadığına göre kim?

J. Baudrillard- Herkes aynı anda kaybedebilir. Herkesin aynı anda kaybettiği oyunlar da bulunabilir. Söz konusu para oyunu olduğunda muhakkak kazanan bir tarafla kaybeden bir taraf vardır. Ancak söz konusu olan şey değerler ise her iki taraf için de kayıplardan söz edilebilir. Bu anlamda herkes birbirine meydan okuyarak sonunda oyunu başladığı gibi bitirebilir. Komünistlerin

kazandığını söyleyebilmek ise güçtür. Çünkü onlar oynamıyorlar bile. Ya da çok uzun vadeli oynadıklarından bize haber vermiyorlar. Ancak bunun adına devrim denemez. İleri gitmeler, geri kaymalar pek çok başarısızlıklar. Örneğin Çinliler bu işi az çok hallettiler. Japonya ise kendine özgü bir örnek. Batılı bir toplum değil ancak teknolojik organ nakli başarılı olmuş. Orada bir burjuvazi süreci söz konusu olmadı. Bu model ise uzaylı bir model gibi, ne olduğu anlaşılamıyor. Çünkü Batılılar bunun nasıl gerçekleştirilebildiğini anlayamıyorlar. Ucuz emek ve işçi çalıştırıldığı için Japonya'nın meydan okuyabildiğini düşünüyorlar. Oysa bunların hiçbir anlamı yoktur. Burada da rahatlatıcı bir şeyler var. Çünkü Japonya bambaşka bir model, teknolojiyi ritüelleştirmiş olan bir model. Bu yüzden kendi kültürlerini yitirmeden meydan okuyabilmektedirler.

O. Adanır- Teknolojinin bu ritüelleştirilmesinde bilinçten hangi ölçüde söz edilebilir?

J. Baudrillard- Doğal olarak halkın bütünüyle bilinçli olduğu söylenemez. Ancak hem kültürlerine bağlı hem de teknolojik aşamayı yapabilecek nitelikte bir ülke olduklarını düşünüyorlar ki, bu doğru. Belli bir amaçları olduğunu sanmıyorum. Yalnızca kültürlerine güvenerek diğerlerinden daha iyi bir şey yapmak gibi bir sorunları yok. Belki de bunun bilincine vardıkları gün işler bu kadar iyi gitmeyecek? Belki de bu üst üste bindirme işi çok iyi bir şekilde yapıldı. Teknolojiyle, Kültürün birbirine yapıştırılması çok iyi başarıldı. İçinde bulunduğumuz durumda birinin diğerinden daha güçlü olabildiği bir strateji yoktur. Ne süper güçler ne de dünyayı paylaşanlar artık gerçekten oynamayı bıraktılar. Orijinal olan hiçbir şey yok. Bu oyunu herkes biliyor ve diğer bütün oyunları engelliyorlar, doğal olarak!! Bence bu dengeyi bozan iki önemli olayın adı İslamiyet'le, Japonya. Biri hyperteknolojik, diğeri ise anti-teknolojik olan bu birbirine zıt iki model egemen durumdadır. Bu meydan okuma ise Batıya karşı yapılan bir meydan okumadır. Bir yandan Batı'nın denetlemediği teknolojik üretim alanında meydan okumak artık her şey onun isteğinin dışında olup bitmekte ve bu işi yalnızca Japonya gerçekleştirebilmektedir. Ve onun bu işi nasıl başarabildiğini ise biz anlayamıyoruz. Öte yandan teknolojiyi bütünüyle yadsıyan bir İslamiyet karşısındayız. Bütün bunların yanı sıra kimi alanlarda süper teknolojik aşamalar yapmış bulunan Brezilya gibi tuhaf ülkeler de var. Üstelik kültürleri de giderek yaygınlaşıyor. Oysa teknolojinin

zamanla bu kültürü yok etmesi gerekirken tam tersi olmaktadır. Teknoloji geliştikçe arkaik kültür de giderek yaygınlaşmakta ve her şeyi içine almaktadır.

O. Adanır- Bir çalışmanızda altyapının gelişmeyi belirlediği öyküsünün artık bir masal olduğunu ve bugün üstyapının gelişmenin altyapısı olarak algılanabileceğini söylüyorsunuz...

J. Baudrillard- Ancak bu anlamda Japonya modelinin evrensel bir model olamayacağını sanıyorum. Batılı kapitalistlerin onun evrenselleşmesini isteyecekleri muhakkaktır ancak bu şimdilik imkansız görünüyor. Şimdilik İslamiyet de evrensel bir model sayılamaz. Bu ikisinin özel ancak çok güçlü örnekler oldukları söylenebilir.

O. Adanır- Bu düşüncenin sonuna kadar gidildiğinde her ülkenin kendi modelini gerçekleştirmesi gerektiği söylenemez mi?

J. Baudrillard- Evet olabilir. Evrensel model yıkılmaya çalışılarak özgün model üretilebilir. Ve üstelik bütün bu modellerin birbirleriyle çarpışmaları için bir neden yoktur. Evrenselleşmeleri için de. Herkes emperyalist olmayacak bir özgün model oluşturmaya çalışabilir. Japonya güncel konumu içinde emperyalist bir ülke olarak gösterilemez. Bir zamanlar olmuştur. Ancak şimdi değil. Bugün ise diğerlerinden daha iyi yapacağını söyleyerek meydan okumaktadır. Altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkiye gelince bence üstyapı altyapının kendisidir. Japonya için teknolojik olan bir üstyapıdır. Burada altyapı, üstyapı tarafından özümsemiştir. Yapı sözcüğünü pek sevmiyorum. Ancak belli bir kültür düzeyinde bunun çok önemli bir yeri vardır. Ekonomik altyapı olayı 19.yüzyıl Batı buluşudur. Bunun doğru olup olmadığı bile belli değildir. Çünkü modelle birlikte evrenselleşmiş olan altyapı kavramı da çökmektedir. Onun yerine ise üstyapılar, değerler düzeyinde, çok daha özgün ve güçlü olarak ortaya çıkmaktadır. Ve devrimler de bu düzeyde ortaya çıkmaya başlamaktadırlar. Yoksa altyapı düzeyinde değil. Arkaik bile olsa güçlü bir kültüre sahip olan ülkeler bu işten özgün birer modelle sıyrılma şansına sahip olacaklardır. Çünkü evrensel ekonomi olgusundan kaçabileceklerdir. Burada bir şanstın söz edilebilir. Nasıl gerçekleştirebileceğini bilmiyorum ama olacaktır. Bir yerde altyapılar nötralize edilmişlerdir. Örneğin ekonomik krize bağlı olarak doların düşmesi gerekirken yükselmektedir. Büyük

seçenekler geride kalanlardan çıkacaktır ve styapılara bağlı olacaktır.

O. Adanır- Bir anlamda karşıtlıkların nötralize edilmesi ya da politik iktidarın nötralize edilmesi nc Dünyanın içinde yaşadığı kısır döngüyü daraltmıyor mu? Ya da politikanın nötralize edilmesiyle nc Dünyadaki işçi sınıfı güdeceği strateji konusunda nasıl bir karar verebilecektir? Çünkü nc Dünya ekonomik açıdan bağımlıdır.

J. Baudrillard- İktidar kitlelere verilemez. Verilmek istense de verilemez. Buna karşılık kitleler tarafından nötralize edilebilir. Çünkü kitlelerde yalnızca bu g vardır. Ve nc Dünyanın bu anlamda önemli bir rol oynadığını sanıyorum. Çünkü bütün bu sömürülen ve kolonize edilmiş olan ülkeler sonunda Batıyı nötralize ettiler. Onun hızını keserek ağırlaştırdılar. Emdiler.

O. Adanır- Bu şekilde nötralize edilebilmek için sizce Batı nerede ne gibi yanışlar yaptı?

J. Baudrillard- önce şu nokta üzerinde durmada yarar var sanıyorum. Batılı lkeler kendi toplumlarını gerçek anlamda ve herkesin katıldığı bir demokrasiye dnştremediler. Bu konuda çok başarılı oldukları söylenemez. Buna karşın,Batı'nın, nc Dünyayı geliştirmeyi ve sosyalleştirmeyi başarması gerekirdi. Çünkü bu şekilde en azından bir şeyleri başarmış olacaktı. Kapitalistler bir ara bunu yapmayı çok istediler. Ancak başarılı olabilmeleri olanaksızdı. Çünkü o sistemin işleyiş biçimi yapmak istediğinin tersi sayılabilecek bir doğrultuda gitmektedir. İyi bir dünya stratejisi gdebilmek için böyle bir şey yapmak istemeleri çok doğal. Bu ülkelerin gelişme ve ilerleme olayına katılmalarını istediler. Ancak başaramadılar. Bu Batı için en büyük başarısızlık oldu. Neden başarılı olamadıkları sorusuna gelince, bunu olanaksızlık ya da akılsızlık yüzünden değil karşı taraftan gelen müthiş bir direnişle karşılaştıkları için başaramadılar. Bir yerde nc Dünya gelişmek istemedi, daha doğrusu Batı'nın istediği şekilde gelişmek istemedi. Bu tarihi davranış ise Batı'yı nötralize etti. Çünkü Batı, kendi değerlerini evrenselleştiremediği gün hapı yutmuş demektir. Çünkü Batı sistemi ancak evrenselleşmeyi kullanarak varolabilecektir. Bu yüzden diğerlerinin eline bir g geçtiğini söyleyebilmek şimdilik oldukça güç. Ancak her şeye karşın Batı'nın nc Dünya karşısında yenilgiye uğradığı söylenebilir. Bunun anlamı şudur: kolonize edilmiş ülkeler o eski

zihniyetleriyle Batı'ya karşı edilgin bir şekilde karşı koymamışlardır. Tam tersine Batı'ya karşı, kendilerine göre, bu şekilde meydan okumuşlardır. Batı, avlanmağa giderken avlanan avcıya dönüşmüştür. Böylelikle "beyazlaştırılmaya" çalışılanlar ya da beyaz kültür başarısızlığa uğratılmıştır. Tutuşulan bahis kaybedilmiştir. Beyaz kültürün bütün dünyayı bembeyaz edebileceği düşünülürken bu iş giderek yavaşlamış ve giderek daha az başarılı olunmaya başlanmıştır. Üstelik Batı bunu başaramadığı gibi kendi toplumlarının da beyazlığı elden gitmeye başlamıştır. Batı için belli bir demokrasi ve sosyalleştirmeden söz edilebilir ancak onun hangi ölçüde sağlıklı çalışabildiğini söyleyebilmek güç. En azından dünyayı Batılılaştırma hırsı şimdilik sönmüştür. Durumu kurtarmaya çalışacaktır ancak şimdiden bir şeyler söyleyebilmek oldukça güç.

Olaya bir başka açıdan bakıldığında Batı'nın "soft" (yumuşak) bir şekilde beyazlaştırmayı başaramadığı yerleri "hard" (diktatörlükler) aracılığıyla ele geçirmeye çalıştığı söylenebilir. Böyle bir girişim onun daha başarılı olabileceği anlamına gelemmez. Ancak bunun sonsuza dek böyle götürülebileceği de söylenemez. A.B.D. bu konuda uzun bir süre başarılı olmuştur. Örneğin Latin Amerika'da askeri diktatörlükler yavaş yavaş sarsılmaya başlamışlardır (Brezilya, Arjantin gibi). Bir gün bunlar sona erecektir çünkü ekonomik bakımdan askeri diktatörlükler A.B.D.'ye oldukça pahalıya mal olmaktadır. Psikolojik ve politik bakımdan da aynı şekilde. Batılı ülkelerin ne aradıkları bellidir, bir orta yol bularak sivil toplumu sivil bir şekilde yönetmek. Aksi halde iç savaş ve dağa çıkma olayları giderek büyüme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Batılı A.B.D., Üçüncü Dünya'da sürekli gerilla savaşları ve dengesizliği düzen olarak benimseyerek idare etmek istemektedir. Bu durumu düzeltmeye bile çalışmadığı görülmektedir. Baskı ve şiddetin sürüp gitmesini istemektedir. Çünkü Üçüncü Dünya ile artık başka türlü başa çıkamamaktadır. Bu arada aydınlar bütünüyle ortadan kaldırılabilirse hiç de fena olmayacaktır. Bu kişisel bir görüştür, ancak bundan böyle demokratik yoldan bir takım değişikliklerin olabileceğine inanmıyorum. Yönetimi bir taraf ya da diğer taraf ani bir şekilde ele geçirecektir. Örneğin böyle bir değişikliğin olduğu İran'da Şahın bile böyle bir şey olabileceğini düşündüğünü sanmıyorum. Farkına vardığıdaysa herhalde iş işten geçmişti. Brezilya'da da bir gün böyle bir değişikliğin olması beklenebilir. Küçük ülkeler kolaylıkla denetlenilmektedir ancak büyük ülkelerde ani tersine

dönmelerin olabileceği düşünölebilir. Ve böyle bir tersine dönme anında da bütün toplum allak bullak olacak ve bu fırtınadan hiçbir toplumsal kurum kurtulamayacaktır.

Paris, Aralık 1982

SİMÜLASYON, TARİH VE İSLAMİYET ÜSTÜNE SÖYLEŞİ

Ağustos ayı başında telefon edip Paris'te olduğumu söyleyince hemen görüşelim dedi. Ama bu arada bir de söyleşi rica ediyorum dediğimde, *Bütün yıl durmadan konuşuyorum bari yazın konuşurma* yanıtını verdi. Israr edince *Ağustos sonuna doğru olsun. Biraz dinlendikten sonra tamam mı?* dedi.

Karşı karşıya geldiğimizde ilk iki söyleşimizi 1982 yılında Voltaire metro çıkışı yakınındaki lojmanında yapmış olduğumuzu ve aradan geçmiş olan on yedi yıla bakarak çok sık görüşme talebinde bulunmadığımı anımsatınca çaresiz sorularına katlanmak durumunda kaldı. Arada dünyanın bir çok ülkesinden telefonlar geldi ve sona doğru söyleşi (burada yer almayan) *Simgesel Değiş Tokuş* başlıklı yapıtının üç temel taşından biri olan Saussure'ün "Anagrammaları" üzerine bir sorgulamayla noktalandı. Daha sonra: *Fotoğrafa bugüne kadar yeterince zaman ayıramadım daha çok zaman ayırmak istiyorum* dedi. Almanların üç dilde basmış oldukları muhteşem bir Baudrillard fotoğrafları kitabı gösterdi (bu kitaptaki fotoğrafların birkaçı Eylül ayı içinde, onunla birlikte, İstanbul'a da geldi).

Eylül ayı içinde son yazmış olduğu *L'Echange Impossible* başlıklı metni gönderdi. Hızlı bir ilk okumadan sonra simülasyon konusunda bir daha yazmayacağı gibi bir duyguya kapıldım. Ama insan çocuktan ne kadar soğuyabilirse ortaya atmış olduğu evrensel boyutlardaki bir kuramdan da herhalde o kadar uzaklaşabiliyor. Çünkü biz bu söyleşiyi adı geçen metnin son düzeltmesi yapıldıktan kısa bir süre sonra gerçekleştirdik. Aşağıdaki söyleşiyi okursanız bu konuda bir fikir sahibi olabilirsiniz!

O. Adanır- *Tüketim Toplumu* başlıklı çalışmanız yayınlandığı sırada simülasyon kuramının ana çizgileri kafanızda netleşmiş miydi ?

J. Baudrillard- Öyle de diyebiliriz. Başlangıçta kullanım değeri, bir gerçeklik ilkesi ve işlevi, bir değer ilkesi vardı. Bütün bunlar bir tür gösterge aşamasına geçti. Gösterge de vardı. Simülasyon bütün bunların içinde çekirdek halinde bulunuyordu. Henüz kavramsallaştırılmamış olduğu düşüncesi doğrudur. Daha çok bölük pörçük, kısmi çözümlemeler şeklindeydi.

Bir kuramsallaştırma girişimine geçmeden önce ben bütün bunların bir panoramasını sunmaya çalıştım. Simülasyon kavramının gerçekten ortaya çıktığı yer yanlış hatırlamıyorsam *Simgesel Değiş*

Tokuş ve Ölüm başlıklı çalışmamdır yani potlaç, vs gibi şeylerle karşılaşmış olduğum zamandır. Yani simgesel değiş tokuş denilen alternatif ortaya çıktığı anda kod ve simülasyon gerçek anlamlarına sahip oldular. İkisini aynı potada eritmeye başladığım anda yani.

O. Adanır- *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*'den önce önünüzdeki en büyük engelin Marksizm'in aşılması olduğunu söyleyebilir miyiz ?
Örneğin Üretimin Aynası ve Göstergenin Ekonomi Politikası Üstüne Bir Eleştiri gibi çalışmalarınızda.

J. Baudrillard- Evet. *Üretimin Aynası* başlıklı çalışmamla, sözcüğün tam anlamıyla hiçbir zaman gerçekten içine batmamış olduğum Marksizm'den kurtulmuş oldum. Ancak Marksizm'le her zaman özgür denilebilecek bir yaklaşım çerçevesi içinde ilgilenmiş olduğum söylenebilir. Örneğin Henri Lefebvre'le birlikte çalışmış olmam. Ancak o da özgür kafalı, dogmatik olmaya bir düşünce adamıydı.

O. Adanır- Ama Marx'ın *Alman İdeolojisi*'sinin çevirisine katıldınız...

J. Baudrillard- Yeniden çevirisine diyelim.

O. Adanır- Peki, marksist kuram kendi kuramsal çalışmalarınızın yaygınlaşma, tanınma süreci içinde önemli bir engel teşkil etti mi ?

J. Baudrillard- Sanırım 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bir düşünce akımının varlığından yararlandım. Zaten daha önce de Sartre'çı denilen bir dönem yaşamıştık. 1960'lı yıllarda Amerika'dan esip gelen ancak Avrupa'da da zaten kısmen var olan bir düşünce hareketinden etkilenmiştik. Bu, *Tüketim* olgusunu açıkça sorgulayan bir hareketti. 1968 Mayıs'ı da bu hareketin bir sonucudur. Bir başka deyişle benim düşüncelerimin yaygınlaşması için uygun bir ortam vardı denilebilir. O zamanlar zaten ortalıkta bugünküne benzer bir hava esmiyordu. Her şeye açık bir ortam vardı ve bu da benim işime yarıyordu. Bu sayede düşüncelerimi sistematize etme olanağını bulabildim.

O. Adanır- Tarihe herhangi bir gönderme yapmadan "gerçek" ve "simülasyon"dan söz edebilmek olası mıdır?

J. Baudrillard- Ben bu sorunun yanıtını asla veremedim. Simülasyonun soy ağacının neye benzediğini bir zamanlar anlamaya çabalamıştım. Böyle bir şey olabilir mi sorusunu sordum. Bir bakıma evet denilebilir. Örneğin Sanayileşme dönemi, Modernleşme dönemi gibi dönemler yaşandı. Hiç kuşkusuz bir gelişme süreci yaşandı. Örneğin buradan yola çıkılabilir. Ancak ben yapısalcı olmamakla birlikte -yine de biraz öyle sayılabilirim-, kuramsal olarak sistematik

bir düzenek oluşturduğum için yapısalcı da sayılabilirim. Bu durumda da simülasyon belli bir dönemde kavramsal özerkliğe kavuştu, doğal olarak kuramsal sistem anlamında demek istiyorum. Daha sonra neler olup bittiğine baktığımızda örneğin Mc Luhan'ın kısmen bu türden bir şeyler yaptığını görüyoruz. Bir sonuca varmak istediğinizdeyse bu türden şeyleri tarihsel bir kronoloji içine yerleştirmek neredeyse olanaksızdır. Buna karşın tarihi determinizm gibi nesnel nedenler düzeyinde bir sorgulamaya gittiğiniz zamansa simülasyon kuramına karşı olmanız kaçınılmaz. Çünkü simülasyonla birlikte nesnel nedenler de ortadan kaybolmaktadır.

O. Adanır- Oysa gerçeklik evreninden simülasyon evrenine 1929 Bunalımıyla birlikte geçilmiş olduğundan, 1950'li yıllardan sonraysa bir tür kesinleme yaptığınız söylenemez mi?

J. Baudrillard- Evet, bu anlamda boşlukta kalan bir şeyler söyledim. Tarihsel anlamda kimi göndermeler yaptım ancak bunları hiçbir zaman bilimsel bir kanıt olarak kullanmadım, yararlanmadım.

O. Adanır- Tarihsel açıdan bir kopuş ya da kırılmadan söz edebilmek güç mü demek istiyorsunuz ?

J. Baudrillard- Belli bir ana kadar belki tarihsel bir boyuttan söz edilebilir. Örneğin bütün bu simülakrlar kompleksi denilen bütünün ortaya çıkış anından söz edilebilir hatta gerçeklik ve simülasyon terimlerinden yola çıkılarak bir teşhis konabilir. Ancak simülasyon evreni içinde yol almaya başladığınızda böyle bir tarihsel ayırım yapabilmek giderek olanaksızlaşıyor.

O. Adanır- Daha sonra da zaten (virtuel) gücül/sanal aşamasına geçiyorsunuz.

J. Baudrillard- Evet gücül/sanalla birlikte gerçeklik ilkesinin tamamen emilmiş olduğu bir aşamaya geçiliyor. Bugünse bu gücül/sanalın bizim içinde yaşamakta olduğumuz 'gerçeklik' evrenini oluşturduğu söylenebilir.

O. Adanır- Eğer şu şekilde ifade etmem gerekirse: Bir anlamda Tarihsel yaklaşım biçimini reddediyor olmanız sizin de çözümlemeleri genellikle güncelle sınırlı olan yapısalcılar, sitüasyonistler ya da postmodernistler gibi değerlendirilmenize yol açtı?

J. Baudrillard- Evet öyle. Bir tarihsel yaklaşımdan yana olanlar eğer tarihsel terimlere başvurmadan, determinist bir özellik taşımayan örneğin sınıflara, çelişiklere dayanmadan akıl yürütüyorsanız sizi hemen lafın gelişi postmodern olarak nitelendiriyorlar. Beni post-

modern olarak nitelendirmelerinin nedeni simülasyondur. Tarihi ve gerçekliği terk ederek bir tür kurmacanın (fiction) içine girdi deniliyor. Ben bu yaklaşım biçimlerinden epistemolojik açıdan değil zihinsel açıdan kopmuş bulunuyorum.

O. Adanır- Bu zihinsel kopuş bile belki sanıldığı kadar radikal değil. Örneğin *Üretimin Aynası*’nda olduğu gibi...

J. Baudrillard- *Illüzyonun Sonu*’nda olduğu gibi...

O. Adanır- Dünyayı şu içinde bulunduğu durumdan yola çıkarak değerlendirdiğinizde onun: Bir Tarihe değil olsa olsa bir Yazgıya sahip olabileceğini ancak bunun nasıl kanıtlanabileceğini bilmediğinizi söylerken öte yandan temel referansları Tarih olan Marx ve Foucault gibi isimleri radikal bir şekilde eleştiriyorsunuz..

J. Baudrillard- Özellikle Marx evet ama, Foucault pek öyle değil. Çünkü onun jenealojisi ve sunduğu epistemolojik temel tarihe o kadar da dayanmıyor. Onunki bana göre post-tarihselden çok tarih-ötesi bir şey. Her neyse. Bütün bunları da yadsımıyorum. Sanırım Tarihe dayalı büyük bir düşünce akımı oluştu ve şimdi de yavaş yavaş çözülmeye başladı.. Tarihsel mantık gidebileceği en uç noktaya kadar gitti ve şu bir tür tersine çevirme ilkesi doğrultusunda kendi kendini vuran (geri tepen) bir silaha dönüştü. Bugünse benim şu tersine çevrilebilirlik, Canetti’nin dile getirdiği şu geriye dönüşü olmayan noktayı savunma durumunda olduğum söylenebilir.

O. Adanır- Tam da bu noktada siz: Bir şeylerin tersine gitmeye başladığı o an’ın kesinlikle bulunup ortaya çıkarılması gerekiyor. Kat edilen yol tümüyle gözden geçirilip, tarihin çöplükleri baştan aşağı aranıp taranarak, en iyiyle en kötünün yeniden yaşama döndürülerek boşuna da olsa bunların (İyi-Kötü) birbirinden ayrılması sağlanmalı dedikten sonra şunu ekliyorsunuz, bütün bunları yapmış olsanız da başarısızlık kaçılması olanaksız bir sondur.

Acaba bu başarısızlık olayı yüzünden mi Tarihle pek fazla ilgilenmiyorsunuz ? Bunu ta baştan beri söylüyorsunuz.

J. Baudrillard- Hayır. Ben bu başarısızlığın nedenini anlayabilmek için tarihle yeterince ilgileniyorum, çünkü bu önemli bir şey. İlgilenmediğim şey tarihsel olarak adlandırılacak sürelerdir. Süre konusunda beni ilgilendiren tek şey sonlanma ve bu sonlanma sonrasıdır. Bunların ötesine geçmek istediğim zaman süreleri saptamak, yani şu kaçınılmaz sonun ne zamana denk geldiğini ve başarısızlığın nedenlerini bulmak durumundayım. Örneğin tüm vaat-

ler, ütopyalar; tüm tarihsel perspektifler yaşama geçirilemedi ve biz hâlâ onlarla birlikte yaşamayı sürdürüyoruz. Daha doğrusu onlardan geriye kalan artıklar, kalıntılarla birlikte yaşayıp onlar konusunda onlara ait olmayan (bu arada bana da ait olmayan) bir alanda/evrende tartışıp, debelenmeye devam ediyoruz. Bir anlamda benim alan/evren değişikliğine gittiğim söylenebilir. Doğal olarak bu da bir tür politik bakış açısı değişikliğini zorunlu kılıyor. Politika denilen kalıntı üzerine tartışan ve 'yeni' bir politika anlayışı oluş-turmaya çalışan bütün şu entelektüelleri tiye alıp, dalga geçiyorum.

O. Adanır- Siz bu evren/alandan uzaktasınız yani!

J. Baudrillard- Evet onlarınkinden!

O. Adanır- Fernand Braudel: "Avrupa tarihçilik mesleğini icat etmiş olduğu için, bundan kendi çıkarına yararlanmıştır... Avrupa-dışının tarihi daha yapılma aşamasındadır" derken siz de: "Tarih bir anlamda Batılı toplumların kendilerine armağan ettikleri bir lükstür. Çünkü bu "onların" tarihidir. Avrupa tarihinin ortadan kayboluyor görünmesi bizim için talihsiz bir durum." diyorsunuz.

Ancak her ikinize de yanıldığınız söylenecekti. Örneğin Braudel'e: Tarih kendi iddia ettiği gibi evrensel düzeyde olması gereken bir şeyse o zaman Avrupa tarihinin de henüz yazılmamış olması gerekeceğinden yanıldığı söylenebilecekken; size de Avrupalıların katkısı olmadan evrensel bir Tarih anlayışı olamayacağı düşüncesinden yola çıkarak yanılmış olduğunuzu ve sonuç olarak evrensel tarihin gerçek anlamda ortaya çıkabilmesi için Avrupa Tarihinin sona ermesi gerektiğini söyleyeceğiz. Ne dersiniz?

J. Baudrillard- Bunu kim söylüyor?

O. Adanır- Ben söylüyorum.

J. Baudrillard- Acaba Tarih kavramının bizzat kendisi başka dünyalara bir ideoloji olarak taşınmış olamaz mı? Bu durumda tarih kavramının bir tür gelişme, ilerleme kavramı şeklinde dayatılması yani Batı'dan gelmiş olan bir şeyle, Batı'ya ait bir şeyle başka yerlerde karşılaşmanın bir yararı olabilir mi? Bu kavram Batı'da başarılı olamadıysa bunu evrenselleştirmenin bir yararı olabilir mi? Benim bu konudaki kuramsal yaklaşımım çok net. Evrensel Batı'ya ait bir kavramdır. Ancak evrenselin bir iyi tarafına rastlayanlar vardır -ki bunlar bizleriz-, bir de kötü yanına rastlamış olanlar. Ancak her iki durumda ortaya bir tür paradoksal bir kavram çıkmaktadır. Yani Batı

evrensel kavramını kendi çıkarlarına, önceliklerine uygun bir şekilde kullanarak popülaritesini korumaya çalışmıştır.

O. Adanır- Günümüzde bir başka evrensel kavramı oluşturulamaz mı? Neden olmasın?

J. Baudrillard- Neden olmasın? Ama hangisi?

O. Adanır- Örneğin evrenseli, işin içine Batıyı da dahil edip, dünya boyutlarında bir katılımla gerçekleştirebilmek mümkün olamaz mı? Doğal olarak bu arada Batı'nın Küreselleştirme, Dünya(sal) Ölçeğine Taşıma (Mondialisation) gibi kavramları dayatmaya çalıştığını biliyoruz. Ama neden bunun tersi olmasın? Örneğin dünya ülkeleri neden yeni bir evrensel kavramı oluşturmazlar?

J. Baudrillard- Keşke olsa. Doğal olarak herkes düşünme özgürlüğüne sahiptir. Zaten şu sıralarda evrenselin (universal), küreselin (mondialisation) içinde eriyip gidişine tanık oluyoruz. Bu çok açık bir şekilde görülüyor. Ben evrenselin karşısına özgünlükle/istisnai bir konuma sahip olmakla (singularité) çıkılabileceğini düşünüyorum. Ben bir önceki evrenselden daha evrensel olabilecek bir başka evrensel anlayışı göremiyorum. Evrenselden daha evrensel olan şeyin adı Mondialisation'dur ya da salt bir küreselleşmedir. Buna oranla yeni bir evrensel değerler sisteminin neye benzeyebileceğini, batılı evrensel değerler sisteminin temellerinden neleri alabileceğini bilemiyorum. Eğer bu Batıya ait bir değerler sistemiye Batıyla birlikte başarılı ya da başarısız olmak durumundadır. Belli bir açıdan bakıldığında bu girişimin başarılı olamadığı ancak yine de dünya yüzeyine yayıldığı görülmektedir. Oysa benim söylediğim şey Globalisation, Mondialisation adı altında A.B. Devletlerine atfedilmektedir ki bence bu bir yanılgıdır. Çünkü Amerikalılar da bu küreselleşme olayından paylarına düşen dersi almışlardır yani burada bir nesne/özne ayrımı yoktur herkes aynı olayın içindedir.

[Burada Baudrillard'ın evrensel ya da evrenselleştirmeyi insani değerler (içerik) şeklinde ifade ettiğini; buna karşın Mondialisation (Dünya boyutlarına taşıma) dediği şeyin de Kapitalizmin biçimsel/maddi anlamdaki küresel boyutlara yayılışı anlamına geldiğini yinelemek istiyoruz.]

O. Adanır- Buna bağlı olarak Batı'daki ya da Avrupa'daki Kapitalizm süreci konusunda; Kapitalizmin zihinsel, ideolojik boyutta sona ermiş olduğunu ancak biçimsel ya da ekonomik düzeyde devam etmekte olduğunu - bu arada Kapitalizmin aynı zamanda ideolojik bir

proje olduğunu anımsatan Braudel'e kulak verdiğimizdeyse biri sona erdiğinde diğerinin de sona ermiş olması gerekliliği gibi bir sonuca ulaşıyoruz. Sizce neler olup bitti? Dünya kapitalistleşmek isterken Batı bir anlamda sanki kapitalist olmak istemiyor gibi bir durum söz konusu. Örneğin Avrupa ülkelerinin bir çoğunda sosyal demokratlar iktidardalar ama kapitalist biçim varlığını sürdürüyor. Burada bir çelişki yok mu? Yani Avrupalılar hatta diğerleri de başka şeyler söyleyip başka şekilde davranmıyorlar mı?

J. Baudrillard- Aradaki zamansal farklılık ya da kopukluk (décalage) acaba böyle bir sonuca yol açmış olabilir mi? Çünkü Amerika ile Avrupa arasında da buna benzeyen bir şeyler var. Yola önce çıkanlar bekleme, dinlenme aşamasındayken diğerlerinin yetişmesi gibi bir fenomenden söz edilebilir mi bilemiyorum. Kapitalizmin bir tür mimetizm (taklitçilik), büyülenme yoluyla yaygınlaşmış olduğunu düşünsek bile, bu olay çok küçük de olsa bu ister burjuvalar isterse askerler olsun küçük bir seçkinler grubunun etkisiyle gerçekleşmiştir ve Türkiye bu konuda çok çarpıcı bir örnektir. İran'da da İran Şah'ını örnek gösterebiliriz. Bizde de böyle olmuştur. Büyük sapmalar evrenselleşmeyi beceren seçkinler aracılığıyla gerçekleşmiştir. İster evrensel ekonomik pazar, isterse evrensel entelektüel pazar, isterse ideolojik pazarlar olsun, bu bir seçkinler grubu işidir. Geriye kalanlar onları izlemektedirler ancak bu sonuncular aynı süreçle sözcüğün gerçek anlamında bütünleşememektedirler. Bugün bile Fransa'da tüm olan bitenleri yarı politik yarı entelektüel seçkin çevreler belirlemektedir. Bu ikisi arasında bir suç ortaklığı olduğundan artık iktidarın politikalarını radikal bir şekilde eleştiren entelektüellere rastlanmamaktadır. İkisi aynı sürecin birer parçası olduklarından aynı şekilde örgütlenmektedirler, çünkü ortak çıkarları vardır. Avrupa düzeyinde demek istiyorum. Zaten Avrupa bu kopuş konusunda çok çarpıcı bir örnektir.

O. Adanır- Tam da bu noktada entelektüellerin ahlaksızlığıyla karşılaşılıyor mu? İdeolojik açıdan Batı ya da Avrupa'da ölü bir kapitalizm varken, Dünya yaşasın kapitalizm diyor denilebilir mi?

J. Baudrillard- Kapitalist sistemin bir tür alt ürün, bir tür hastalık olduğunu düşünüyorum çünkü biz yalnız ideoloji değil hastalık da ihraç ettik. Ancak bu ürün de diğerleri gibi yani her şey değer üstüne oturtulmuş.

Doğal olarak bunun artık Marx'ın eleştirisini yapmış olduğu tarihsel kapitalizm olmadığını kabul etmek gerekiyor. Bu dünya

boyutlarına ulaşmış liberalizmin, özünde, başlangıçtaki kapitalizmle tam bir çelişki içinde olduğu söylenebilir. Bana göre çözümlenmesi gereken şey dünyaya yayılmış olduğu süre içinde (başlangıçtaki) özgün kapitalizmin ortadan kayboluş sürecidir. Doğal olarak emek kavramının da ortadan kayboluş süreciyle birlikte demek istiyorum.

O. Adanır- Tam da bu noktada örneğin Türkiye gibi bir ülke tarihsel açıdan, kapitalist sürece, aşağı yukarı güncel aşamada katılırken, Avrupa bu noktaya 150-200 yılda geldi. Buradan yola çıkarak Türkiye, Brezilya, vb ülkelerin yeni sentezlere ulaşabilecekleri söylenemez mi? Bütün bunları söylememin nedeni son dönemlerde Batı ya da Avrupa'nın zihinsel düzeyde çok tutucu bir aşamaya gelmiş olması. Örneğin siz Fransa'da çok marjinal bir düşünürsünüz. Yaklaşık 20-25 yıldan bu yana Fransa'da (sosyal bilimler alanında demek istiyorum) hep aynı kitaplar tekrar tekrar basılıyor. Sizin neredeyse tek önemli marjinal olmanız bile böyle bir tutuculuğun sonucu olarak değerlendirilemez mi? Bu tutuculuk size de tuhaf gelmiyor mu ?

J. Baudrillard- Bu daha da beter bir şey, bir tür "integrisme" şeklinde ifade edilebilecek bir şey.

O. Adanır- O zaman entelektüel açıdan Batı'nın büyük sorunlarla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Zaten Batıdaki bu tutuculuk yüzünden, örneğin Avrupalı tarihçilerin evrensel ve Avrupa tarihi konusundaki hemen tamamıyla yanılmış olduklarını düşünüyorum.

J. Baudrillard- Bana göre Batı entelijentsiası Aydınlanma döneminden bu yana çok fazla yol alamadı ve bir yerlere takılıp/saplanıp kaldı. Ancak bu arada çok güzel bir entelektüel "sübversiyon" dönemi yaşamış olduğumuz söylenebilir. Bana göre bu dönem sona ermiştir. Şimdilik bu aşamadayız. Ancak bu andan itibaren ortaya şeylerin başka türlü bir yorumu çıkana dek sanırım, diğerleri karşısında bizi üstün bir konumda tutan, eski ve tutucu bakış açılarıyla uğraşıp durmaya devam edeceğiz. Bununla birlikte durumun eskisi gibi olmadığını da itiraf etmek gerekiyor. Ama yeni bir bakış açısının bizden gelebileceğine inanmıyorum. Böyle bir bakış açısı sizin gibi ülkelerden gelmek durumunda. Oysa kendilerini daha iyi tanıdığım ve daha uzun süre tartışma olanağı bulduğum Brezilyalı aydınlarda da bu türden yaklaşımlar var. Ancak ortada yazılı olarak duran hiçbir şey yok. Belki de bu yaklaşımları, bilemiyorum şiir ve benzeri şeylerde aramak gerekiyor. Çözümleyici terimlerle ifade

etmeye kalkıştığınızda yeni bir emre kadar Avrupa'da olan bitene bağımlı bir düşünce yapısına sahip olduklarını söyleyebilirim.

O. Adanır- Çok haklısınız Türkiye'de de benzer bir durum var.

J. Baudrillard- Doğal olarak bu durumdan yararlananlardan biri olduğumu söylemek gerekiyor. Örneğin Brezilyadaki en güzel pek insanlar benimle uğraşıyorlar. Ben de onlara benimle uğraşacağınıza neden kendiniz oturup özgün bir şeyler yapmaya çalışmıyorsunuz diyorum !

O. Adanır- Türkiye'de de bu kesimin oldukça tembel olduğu söylenebilir...

J. Baudrillard- Oysa yapılması gereken o kadar çok iş var ki. Ancak bunun yapılabilmesi için kesin bir kopuşa gereksinim var.

O. Adanır- Bunlardan söz etmemin bir nedeni Osmanlı'nın Avrupa'yı bugünlere getiren tüm olayların hem oyuncusu hem de izleyicisi olması. Örneğin Kapitalizm neden Çin'de, Japonya'da ortaya çıkıp daha sonra Avrupa'ya gelmedi? Bana göre Osmanlı İmparatorluğu bu dönemdeki potlaç kültürünün en son ve büyük temsilcisidir. Kapitalizmin Avrupa'da ortaya çıkması ve gelişmesi Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmeye başlamasına rastlamaktadır.

J. Baudrillard- Tarih konusunda yeterli bilgim olmamakla birlikte bu türden bir çözümlemeye katılabilirim ancak günümüzde durum İslamiyet'i ele aldığımızda nasıl görünüyor?

O. Adanır- Bence İslamiyet'in büyük bir etkisi yok ama önce sizin İslamiyet'i kavrayış, anlayış biçiminizin ne olduğunu sorabilir miyim? Bunu biraz açar mısınız?

J. Baudrillard- İslamiyet'i yakından tanıdığım söylenemez ancak ortada bir cephe var. Dünya boyutlarında Dördüncü bir Dünya Savaşının başlamış olduğunu ve İslamiyet'in de bunun merkezinde yer aldığını söyleyebilirim. Dördüncü Dünya savaşının ana hedefinse, temelde, Mondialisation olduğu söylenebilir. Gerçek dünya savaşı budur ve bu süreç içinde de İslam dünyasının -özgünlükleri dışında - bu yeni güncel bağlamda olayın diğer bacağı olduğu -tabii burada Osmanlı söz konusu değil- ve bu özgün grubun devasa boyutlara sahip olduğu görülmektedir. En radikal ve güçlü özelliklerin sahibi odur. Özgünlüğün iyisi kötüsü de yoktur.

Burada yani Batı'da iki tür İslamiyet olduğu düşünülüyor. Biri İyi İslamiyet, diğeriye Kötü İslamiyet. İyi İslamiyet'e sahip çıkılırken

Kötü İslamiyet reddediliyor. Yani *fundamentalizm*, vb şeyler demek istiyorum. Ancak bu durumu tersine çevirdiğinizde örneğin Kötü Batı ve İyi Batı gibi bir ayırım yapmaya kalkıştığınızda kimse bu yaklaşımı kabul etmeyecektir. Bu ayırlama da bizim kültür emperyalizmi konusundaki yaklaşımımızın hâlâ geçerli olduğunu gösteren bir şeydir. Doğal olarak benim bakış açımdan tüm ayırımları ve ayrıntıları belirleyebilmem olanaksız ancak yadsınması olanaksız bir şey varsa o da örneğin efsane (mit) anlamında bir İslamiyet'ten söz ettiğimde bunun Mondialisation sürecinin diğer bacağına oluşturduğunu ve zaten İslamiyet'i bir tür rakip gibi algılamamızın da aynı sürece ait olduğunu ifade etmek istiyorum. Bu yapısal bir şey yani ortaya çıkan bir güç bir tür efsanevi (mitik) bir karşı koyuşu temsil ediyor. Bunu göz ardı edebilmek mümkün değil. Bugün Batının karşısına her yerde İslamiyet'in çıktığı görülüyor. Bir de belki Çin var ama o da aynı sürecin içinde yer almaya başladı, vs vs. Yapısal bir açıdan bakıldığında sanırım İslamiyet ortaya karşıt güç olarak çıkmaktadır.

O. Adanır- Yalnızca İslamiyet mi? Kore, Vietnam, vb ülkeler yok mu? Batı çok zengin, rahat, vb olanaklara sahip bir yer olduğu için kıskanılıyor diyemez miyiz? Dolayısıyla amaç onun tüm sahip olduklarını ele geçirmek şeklinde ifade edilemez mi?

J. Baudrillard- Örneğin Japonya!

O. Adanır- Evet Türkiye gibi ülkeler biçimsel açıdan Batılılaşarak onun sahip olduklarına sahip olma gibi bir umuda sahiptiler. Ancak yalnızca biçimsel dönüşümlerle bu işin gerçekleşmeyeceği sonunda büyük çoğunluk tarafından da anlaşıldı. Çünkü biçimsel dönüşümü sağladıklarında bu toplumlar Batı gibi zenginleşip, refah içinde yaşayamadıklarını gördüler yani biçimsel dönüşümün yeterli olmadığı netleşti. Çünkü o arada Batı'nın malı götürmeye devam ettiğine tanık oldular. O zaman düşünme aşamasına geçildi ve Batı gibi zengin ve refah içinde yaşamak, daha üstün bir kültürel düzey, daha üstün bir bilimsel düzey için neler yapılması gerektiği konusunda sorular sorulmaya başlandı. İşte Türkiye gibi ülkelerin bu aşamada olduklarını düşünüyorum. Sorunun sanıldığı kadar kolay bir şekilde çözülmeyeceği anlaşıldı.

J. Baudrillard- Çünkü buna inanmadılar, hâlâ da inanmıyorlar. Ama benzer şeyler Batı için de geçerli. Örneğin teknik gündelik yaşantımızda giderek daha çok yer almasına karşılık ona karşı giderek daha şüpheci bir tutum içindeyiz, tekniğe giderek daha az inanıyoruz.

Paris, 24 Ağustos 1999.

FOUCAULT'YU UNUTMAK*

(Çevirmenin önsözü)

Mike Gane, *Baudrillard Live* başlıklı metnin girişinde *Foucault'yu Unutmak*'la ilgili olarak şunları söylemektedir:

"... Baudrillard, Foucault'yu eleştirdiği *Oublier Foucault* adlı dillere destan, ünlü makalesiyle kendi ülkesi Fransa'da adından söz ettiriyor ve bu makalesi yüzünden - aşağı yukarı Derrida'ninkine benzer bir şekilde- Fransa'nın Akademik dünyasında giderek etkisi artan Collège de France (Michel Foucault 1970 yılında bu kuruma seçilmiştir) Profesörünün nüfuzu altında bulunan akademik kurumlardan dışlanıyordu. Aslında bu metin *Critique* dergisi için bir kitap tanıtım yazısı olarak kaleme alınmış ve metnin bir kopyası üzerinde kimi yorumlarda bulunabileceği beklentisiyle Foucault'ya gönderilmişti. Baudrillard uzun bir gecikmeden sonra makaleyi Galilée yayınevi aracılığıyla yayınladı. Bu Foucault'nun hoşuna gitmedi - hatta bir keresinde Foucault'nun "Bunca iş arasında Baudrillard ismine ayıracak fazla zamanım yok" dediği söylenir (bakınız: D. Eribon, *Michel Foucault*, Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1991). Hiç kuşkusuz, *Oublier Foucault*, Baudrillard'ın kariyerindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Makale, Baudrillard'ın akademik sosyoloji çalışmalarından kesinkes bir şekilde uzaklaşmaya başlamış olduğu bir dönemde yazılmıştı-, bu süreç Ortodoks sosyologlarla kendisi arasında dikkate değer bir ayrılığa yol açtı. Nitekim Baudrillard ele geçirdiği ilk fırsatta üniversite öğretim üyeliğinden ayrıldı!"¹

Bundan sonrasını Baudrillard'dan (1993 yılında İstanbul'a gelmiş olduğu günlerde) dinlemiştim. *Foucault'yu Unutmak* yüzünden (Türkiye ve daha pek çok ülkede olduğu gibi bulunduğu kadrodan bir üst kadroya atanmak isteyen,

* *Foucault'yu Unutmak*, J. BAUDRILLARD, D.E.Y, 1998 İzmir

¹ M.GANE, *Baudrillard Live*, Routledge 1993 London-NewYork Giriş s.1-2, Bernar KUTLUĞ yayımlanmamış çeviri.

akademik kariyer peşinde koşan insanların, girmek zorunda oldukları sınavlarla=aşmaları gereken jüriler vardır!) Baudrillard, birden çok kez karşısına çıkmış olduğu (bu hep aynı üyelerden oluşan bir jüriymiş!) jürideki kadın profesörün Foucault yandaşı olması ve kendi görüşlerine yakın diğer iki öğretim üyesini de kendi yanına çekmesi sonucunda bir türlü bir üst kadroya yükselemez. Bu "ilk fırsatın" eline geçebilmesi için yaklaşık on, on iki yıl beklemek zorunda kalır. Sonunda değişen jüri üyesi kadın yerine Baudrillard'ın doktora tez jürisinde yer almış olan bir profesör atanınca, Baudrillard üst düzey bir kadroya yükseltilerek emekliye ayrılması sağlanır.Doğal olarak bu işin tatlı yani dedikodu faslıdır. Peki ne olmuştur da Baudrillard'ın başına bu işler gelmiştir?

Bu sorunun yanıtını bu metnin tamamını okuduğunuzda almış olacaksınız. Ama ben okuyucunun müsaadesiyle bu metinle ilgili bir iki şey söylemek istiyorum.

Foucault'yu Unutmak yükte hafif pazarda "ağır" değil, "çok ağır" cinsinden bir metindir. Bir anlamda Foucault'nun bu metnin ağırlığı altında ezilmiş, unufak edilmiş olduğu söylenebilir. O tarihlerde Collège de France tarafından artık (en azından Fransa sınırları içinde) tarihi bir 'anıt' olduğu tescillenmiş bulunan Foucault'yu inanılmaz derecede kötü bir durumla baş başa bırakan bu metin Foucault'yu 'döven' ama hakkını yemeyen bir metindir!

Baudrillard, bu uzun bir makale olabilecek kadar kısa metinde özellikle Foucault'nun: *Gözaltında Tutma ve Cezalandırma...* ve *Cinselliğin Tarihi** leriyle, yazarın daha eski tarihlerde yayınlamış olduğu *Deliliğin Tarihi* ve diğer metinlerine de gönderme yaparak: politik iktidar, cinsel iktidar, arzu, üretim -bu arada Deleuze ve Guattari'nin *Anti-Ödip'ini* de eleştirmeyi unutmadan-, psikanaliz, devrim, baskı altında tutma, vb alanları kapsayan çözümlemesini hedef almaktadır.

* Asıl üzerinde durulan metin budur

1976 yılında yayınlanmış olan ve Baudrillard'ın düşüncesinde ilk temel dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölümde* Baudrillard, gelişmiş olarak nitelendirilen Batılı toplumların tarihsel bir sürecin sonuna gelmiş olduklarını ve ulaşılmış olan bu uygarlık düzeyinin gerçekte ulaşılabilir ya da ulaşılması gereken en üst aşama değil, olsa olsa bir başarısızlığın simgesi olabileceğini (yani herkesin söylediğinin tersini), oysa ilkel olarak (Batı tarafından doğal olarak) nitelendirilen ve simgesel denilebilecek bir değiş tokuş düzenine sahip toplumların oluşturmuş oldukları kusursuz olarak nitelendirilebilecek ritüel bir yapının yine Batıya oranla çok daha başarılı sayılabileceğini ve onun alternatifi olarak gösterilebileceğini -diğer pek çok öneri arasında doğal olarak- dile getirir.

Foucault'yu Unutmak, daha öncesinde *Göstergenin Bir Ekonomi Politigi...* ve *Üretimin Aynası* adlı çalışmaların yanı sıra *Simgesel Değiş Tokuş...* da dile getirmiş olduğu kuramsal düşüncenin Foucault metinleri özelinde bir tür uygulaması ve denenmesi gibi bir şeydir. Çünkü simgesel değiş tokuş düzenindeki cinsellik, iktidar, baskı, arzu, bilinçaltı, değer, vb kavramların uygar olarak nitelendirilen toplumlardakinin hemen tam tersi sayılabilecek anlamlara sahip olduklarını (Mauss'un bu konuda yayınlanmış olan metinleriyle, özellikle *Bağış, Armağan Üzerine Bir Deneme* başlıklı çalışmasından yola çıkarak) göstermiş olan Baudrillard *Foucault'yu Unutmak* da simgesel değiş tokuş (ya da potlaç) düzenine ait terminoloji ve verilerden yararlanmanın yanı sıra, bizzat Foucault'nun unuttuğu ya da öyle görüldüğü, içinde bulunulan tarihsel konjonktürü göz önünde bulundurarak ünlü düşünürü eleştirmektedir. Örneğin en azından başlangıcı konusunda çok somut ve net bilgi ve verilere sahip olunmadığı söylenen "Klasik Çağı" bir çözümleme alanı olarak seçmiş bulunan Foucault'nun bu seçiminin bir anlamda bilinçli bir seçim olduğunu söyleyen

Baudrillard, Foucault'nun böyle bir seçim olanağından yararlanarak asıl yapmak istediği şeyin: çektiği söylev

aracılığıyla -diğerleri arasında- kendine ait bir iktidar alanı yaratmak olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan: delilik, toplum, baskı, cinsel arzular, bilinçaltı ve iktidar arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan Foucault'nun yine bilinçli olarak İktidar kavramını (özellikle de politik iktidar) sorgulamaktan kaçtığını söylemektedir. Bu arada devrimcilerin asıl istedikleri şeyin devrim yapmak değil iktidarı elde etmek olduğunu, zaten bu yüzden günümüzde (1960-70'ler) iyice yüzeyselleşmiş olan Marksist düşüncenin iktidar kavramını sorgulayarak onu aşmak gibi bir niyete kesinlikle sahip olmadığını ileri sürmektedir.

Foucault'nun cinsellik, iktidar, baskı, arzu, delilik, vb konularla ilgili olarak bu kadar güzel ve kusursuz bir söylev çekebilmiş olmasının kökeninde bütün bu konuların ve kuramların günümüzde anlamlarını yitirmiş olmalarının yattığını söyleyen Baudrillard, böylelikle Foucault'nun söy-levinin gerçekliği kapsayan bir evrene değil, bir simülasyon evrenine ait olduğunu ve bu yüzden onu bilimsel bir çözümlemeden çok bir "vakayiname" (chronique) olarak nitelendirmenin daha doğru bir şey olacağını iddia etmektedir.

İktidar'ın bir nesne-özne (kadın-erkek ilişkilerinde olduğu gibi) oyunu olduğunu ve bunun kökeninde arzu değil, meydan okuma ve ayartma kavramlarının bulunduğunu söyleyen Baudrillard gerçekte iktidarın gerisinde bir hiçliğin, bir boşluğun bulunduğunu göstermeye çalışır. Çünkü ilkel toplumlarda iktidar diye bir şey yoktur ya da iktidar öznesi bir kukladan başka bir şey değildir. Bir başka deyişle iktidar simgesel bir olaydır ve özneye ancak başkaları tarafından vekaleten, geçici olarak devredilebilir. Bunun bilincinde olmayan bir iktidar öznesi (aydın, politikacı, vb) en kısa süre içinde alaşağı edilme durumuyla karşı karşıya kalacaktır. Öznenin vekaleten iktidara gelebilmesi için nesneyi ayartması, ikna etmesi, ona meydan okuması gerekmektedir. Baudrillard'a göre Foucault işte bu ayartma ve meydan okuma düzenini reddettiği için, iktidarı cinsellik, arzu, baskı altında tutma ve bilinçaltı gibi kavramlarla, mikro-fizik, mikro-biyoloji terminolo-

jisinden de yararlanarak bireyselleştirmeye yani maddileştirmeye ya da somutlaştırmaya yani iktidar kavramını çarpıtmaya kalkışır. Bu bir anlamda genel olarak iktidarını yitirmiş olan öznenin, bireysel boyutlarda (yani Foucault örneğinde olduğu gibi) bir iktidara sahip olabilme şansı olduğunu ileri sürmesi gibi bir şeydir.

Özetle Foucault'nun söylevi Baudrillard'a göre: iş işten geçtikten sonra ortaya çıkan bir Mesih, iş işten geçtikten sonra yapılmaya çalışılan bir devrim gibi iş işten geçtikten sonra çekilmiş bir söylev olma özelliğine sahiptir. İşte bu yüzden **Foucault'yu Unutmak** da yarar vardır!

İzmir, Ekim 1995

ÜRETİMİN AYNASI*

(Çevirmenin önsözü)

İlk okumuş olduğum (1977 ya da 1978) -ve beni o zamanlar derinden etkilemiş olan- Baudrillard metni: *Tüketim Toplumu* dur. Daha sonra *Nesneler Sistemi, Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm, Sessiz Yı-ğınlar...*, vb. metinleri okumuştum. İlk baskısı 1973 yılında yapılmış olan *Üretimin Aynası*'niysa 1996 yılında okuyabildim. Çünkü Baudrillard'ın düşünceleriyle karşılaşmış olduğum yıllarda bu metin çoktan tükenmiş ve yeni baskısı yapılmamıştı. Zaman zaman eski kitap raflarını ziyaret etmeme karşın bir türlü ona rastlayamamıştım. Bu arada bir düzineden fazla Baudrillard metniyle tekrar tekrar haşır neşir olduğum için peşini geçici olarak bırakmıştım.

Jean Baudrillard bu metinde özetle kendini kapitalizmin radikal bir eleştirisi olarak sunan Marksist ekonomi politiği radikal bir şekilde eleştirmektedir. Dini içeriğin radikal bir eleştirisini yine dini bir söylemle yaptığı için Feuerbach'a itiraz eden ve *Hegel'de Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisi* başlıklı yapıtında sistemin eleştirisini ekonomi politik üzerine oturtmak gerektiğini ifade etmiş olan Marx'ı örnek vererek; günümüzde kapitalist sistemi (ekonomi politiği) yine ekonomi politik aracılığıyla eleştirmeye ya da çözümlemeye kalkışmanın (yani bir zamanlar Feuerbach'ın düşmüş olduğu tuzağa düşmenin) bir alemi olmadığını çünkü kuramsal açıdan kapitalist sistemi (bir bakıma onu eleştirerek) yeniden üretmiş (göstergebilim terimiyle yeniden canlandırmış) olan bir terminolojiyle (yani ekonomi politiğinkiyle) eleştirmenin bilinçli ya da bilinçsiz olarak günümüz kapitalizmini 'sonsuz dek' sürdürmekten başka bir amaca hizmet edemeyeceğini söyleyen Baudrillard, buna karşın, aynı sistemi (Marx'ın Hegel'e yaptığı türden bir şey yaparak yani) yeni bir perspektiften yola çıkarak eleştirmenin, (başta Marksist olarak nitelendirilen olmak üzere önceki ya da) diğer (liberal?) 'eleştirel' bakış açılarına radikal bir darbe indirebileceğini ve (o günlerde' -1970'ler) perspektif değiştirme zamanının çoktan gelmiş ve geçmekte olduğundan, bu işi özellikle Mauss'un simgesel düzen açıklamalarından yararlanarak kapitalist ve Marksist dünya görüşlerini (onun için ikisi neredeyse aynı kapıya çıkmaktadır) radikal bir şekilde eleştirerek yapacağını ifade etmeye (bir başka deyişle yeni perspektifin en azından şimdilik bu eleştiri boyutuyla sınırlandırılabilirliğini göstermeye) çalışmaktadır. Bir

* *Üretimin Aynası*, J. BAUDRILLARD, D.E.Y. 1998, İzmir.

başka deyişle ilkel, arkaik, feodal, vb. nitelendirilen toplumların özellikle Mauss (Malinowski ve diğerleri) tarafından yapılmış olan (1890-1930'lar arasındaki) çözümlmelerinden yola çıkarak (ayrıca hemen her zaman yaptığı gibi psikanaliz ve göstergebilim terminolojisinden de yararlanarak), yaşadığı dönemde bütün bu verilerden yoksun bir Marx'ın (kendisine karşı bir sempati duymakla birlikte) adı geçen toplumları hemen tamamıyla yanlış anlayıp, yanlış değerlendirerek yanlış sonuçlar çıkartmış olduğu için geleceğe yönelik (herkes hata yapabilir, peygamberler bile!) değerlendirme ya da öngörülenin de yenilir yutulmaz cinsten yanlışlarla dolu olduğunu dile getiren Baudrillard'ın (gerçeği söylemek gerekirse) asıl hedefi Marx'tan çok (ve yine, belki de "sağcı" politikacılardan çok) onun yanlış ve yanılgılarını düzeltmek yerine (doğal olarak böyle bir görevin üstesinden ancak günümüzü derinlemesine kavrayabilme yeteneğine sahip olabilenler gelebilecektir!) tam tersine, aralarından büyük bir çoğunluğun yapmış ve belki de halen yapmakta oldukları gibi, bu düşüncelerin geçerlik ve doğruluğunu neredeyse saçmalama noktasına kadar varan bir inatla (ya da Baudrillard'ın deyiimiyle "bilgisizlikle") savunan ve dolayısıyla hizmet ettiklerini sandıkları Marksizm'e gerçekte ihanet etmekte olduklarının farkında bile olmayan [ya da olsalar bile artık bunu umursamayan veya Taviani kardeşlerin *Aziz Mihail'in Bir Horozu Vardı* (San Michele aveva un gallo-1971) adlı filmindeki devrimci mahkumun, hapsedildikten yirmi yıl kadar sonra, bir başka hapisaneye nakli sırasında dünyanın (İtalya'nın) değişmiş olduğunu, yolculuk sırasında karşılaştığı emekçilerle yaptığı konuşmalar sonucunda fark edip buna tahammül edemeyeceğini anlayarak, kendini bir 'batalığın' soğuk sularına usulca -başka yerlerdeyse para, içki, uyuşturucu, mafya, kadın, kumar, vs. bataklığına- bırakarak bu dünyadan göçüp gitmesi gibi] insanlardır.

Jean Baudrillard, en azından, 20-25 yıldan bu yana, düşüncelerini deforme ya da dejenere etmiş oldukları Marx'ın arkasına gizlenerek, kendilerini bir Marksist olarak sunmaya devam eden ve bu neyi savundukları belli olmayan kişiler tarafından anlamsız bir şekilde eleştirilmektedir. Çoğunlukla yapıcı olmaktan uzak, iş olsun diye yapılan bu eleştiriler dikkatleri giderek Baudrillard üzerine çekmekten başka bir işe yaramamışlardır!

1968 Mayıs'ından sonra kendi deyiimiyle (Fransa bağlamında, bence, aralarından en yetenekli olanlar için geçerlidir bu düşünce) "esen rüzgâra uyan" insanları [başta Fransız Komünist Partisi (1978) ve daha genelde Sol (1984) üzerine yazmış olduğu hemen bütün

metinlerde tiye alan Baudrillard, *Üretimin Aynası*'nda Marx'tan çok, asıl Kapitalizmi ya da Ekonomi Politigi, kısaca içinde yaşadıkları evreni tanıma ve açıklama becerisinden yoksun [bir çoğu da postmodernizmi çoktan benimsemiş ya da onunla flört etmekte oldukları için, Baudrillard'ı kesinlikle reddettiği, -bakınız M.Gane "Baudrillard Live"- bu bir kavram olmayı bile becerememiş terimle yani postmodernist düşünür (bak.D.Kellner) olarak nitelendirmeye kalkmışlardır. Baudrillard zorla, bin bir tane 'açıklaması' olmakla birlikte, -postmodern söylem bilimsel bir söylev niteliğine sahip değildir. Onu öznel bir söylem (söz) olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşımdır -ne olduğu ve ne demek istediği açıkça belli olmayan postmodernizmin - Ana Britanica'da postmodernizm terimi mimari bir akım olmanın ötesine geçememektedir- içine çekilmeye çalışılmaktadır] bu insanların düşünceleri (metafiziğin en çok sevdiği alan gelenekselleşmiş düşüncedir!) metafizik özellikler taşıyor, eğer bugün birilerine materyalist denilecekse o biz olmalıyız (bak. s.114) demektedir.

Fernand Braudel (*Maddi Uygarlık*, III, s.544): "Marx gelenek ve eski kuşaklar yaşayanların beyni üzerine bir kâbus gibi çökmektedirler" diye yazmaktaydı, biz ise bu canlıların var oluşlarının üzerine de çöktüklerini söyleyeceğiz" demektedir. Biz de bu açıklamayı: "Düşünce alanında Marksizm'in bir geleneğe dönüşmüş olduğunu kabul edersek, Türkiye'deki kimi beyinlerin üzerine -zaten yalnızca Türkiye'de değil, dünyanın bir çok yerinde demek gerekecek- bu geleneğin bir kâbus gibi çökmüş olduğunu düşünmek pek yanlış bir şey değildir!" diyerek güncelleştiriyoruz. "Gelenek" adında Marksist bir derginin yayınlanmakta olduğu bir ülkede acaba yanılan biz miyiz?

XVI. yüzyılda ruhban sınıfı üzerindeki baskısı tüm yoğunluğuyla süren Katolik Kilisesi kendi yetiştirdiği değerli evlatlarından biri olan Giordano Bruno'yu Roma'da yakmış (1600), bir diğerini, Galilei Galileo'yu ise ölümle tehdit etmiştir. Oysa dünya hâlâ dönmektedir!

Bir ekonomik ve politik sistem olarak ağırlığını koyduğu bir dönemde Kapitalist Burjuvazinin, kendi yetiştirdiği ve mevcut düzenin bir alternatifi (Komünizm, Sosyalizm) olabileceğini iddia etmiş (üstelik bu iddia kimi yerlerde şöyle ya da böyle yaşama geçirilmeye çalışılmıştır) Marx, Engels, vb. evlatlarının birer efsaneye dönüşmesini engelleyebilmek için (Burjuvazi'nin kendinden önce gelen iktidar biçimlerinden ne kadar ders almış (!) olduğunu tarih bugün bütün açıklığıyla gözler önüne sermiş bulunmaktadır) onları

öldürmek yerine oradan oraya sürgün edip, baskı yaparak dışlamış ya da reddetmiş olduğunu biliyoruz.

2000'li yıllara bir adım kala durumda çok büyük bir değişiklik yoktur. Evet XIX.yüzyılın ikinci yarısında başlayarak tanrılar, peygamberler, insan-tanrılar, tanrı-insanlar dönemi yavaş yavaş (bugünkü görüntüyü yine Baudrillard'ın yapmış olduğu bir benzetmeden yola çıkarak şöyle özetleyebiliriz: belli bir hızla ilerlemekte olan bir araç birden vites küçültmek zorunda kaldığında motorun devrinde geçici bir yükselme olmaktadır. İşte günümüz inanç -ya da başka konular için de geçerlidir bu görüş- dünyası da böyle bir evreyi yaşamakla meşguldür. Yükselmiş görünen devir gerçekte ya da yakın bir gelecekteki olası bir 'normalleşmenin' habercisi gibidir) kapanmaktadır. Bu çok önemli bir şeydir. Çünkü bilgi daha doğrusu bilimsel bilgi üretme tekelinin birilerinin (bu daha çok Batı'dır) elinden alınması anlamına gelmektedir. Bu durumda dünyada yaşayan her aydın insanın alternatif düşünce üretme şansı artmaktadır, artacaktır. Böyle bir dünyanınsa peygamberlere, idollere, ilahlara ya da fetiş-insanlara ihtiyacı kalmayacaktır. Çünkü fikir ve düşünce alışverişinin şöyle ya da böyle hızlanması evrensel gelişmenin kolektivitinin (bilinçli toplumların ortaya çıkmasını sağlayacak aydınlar, politikacılar, üniversite, medya, vb. bir başka deyişle evrensel demokrasinin), yoksa "aydın-komutanların" değil, katkısıyla yaşama geçirilebileceğine olan inancın giderek büyümesine neden olabilir. Baudrillard ise günümüzde hiç kuşkusuz, her türden alternatif ya da karşıt 'görüşü' emip, eritebilen "sosyal (+) liberal demokrat" sistemin yetiştirmiş olduğu çok değerli bir düşünürdür. Ancak onun yazgısında da (Fransa'da Baudrillard'ın yazgısına benzer bir yazgıyı Lacan, Derrida, Laborit, vb. insanlar da paylaşmıştır) yukarıdakilerin yazgısını andıran bir şeyler vardır. Çünkü aydınlarını yakmayan, sürgüne göndermeyen ve eskisi kadar baskıcı 'olmayan' sistem (=Sağ+Sol) onların telefonlarını dinletmekte, tamamıyla dışlamakta ya da prestij sahibi, güvenilebilir olan bu insanların her ne yoldan olursa olsun birbirlerine düşebilmeleri için elinden geleni yapmaya (bu en pahalı yöntemdir) çalışmaktadır.

Dünyayı çok yakından (uydu anten, kablolu-tv, paralı-TV, Internet ve türevleri, yabancı basın, dergi, vb.) izlemekte olduklarını sandıkları bir sırada -gerçekte izlediklerinin kendilerine sunulmuş gerçeğe benzer ya da sanal bir dünya olduğunun farkına bile varamadan- gerçek dünyadan oldukça uzaklaşmış (istisnalar hariç) 'aydınlarımızın (televizyon kanalları, gazete, dergi sayfalarında, vb.) bitip tükenmek

bilmez sayıda soru olmayan soru ve yanıt olmayan yanıtlar üreterek hem kendilerini hem de gelecek kuşakları oyalayıp durduklarını gördükçe hayıflanmamak elde değil.

Sonuç olarak *Üretimin Aynası ya da tarihi materyalist eleştiri ya-nılsaması*, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından bu yana, 'radikal' eleştirileriyle kapitalizmin aynası olma görevini yerine getirerek toplumu (ve özellikle de işçi sınıfı denilen kesimi), bunun nasıl bir sistem olduğu konusunda aydınlatmaya çalışıp,sunduğu ütopya doğrultusunda güdümlmek istemiş olan tarihi materyalist ya da materyalist eleştiriye neredeyse çağdışı, metafizik bir eleştiri olmakla nitelendirmeye gidecek (insan kimi zaman sevdiklerini kimi zaman da sevmediklerini yerden yere vurur!) kadar radikal hatta bir zamanlar Marx'ın kullandığı bir başlıktan (*Felsefenin Sefaleti*) esinlenerek bizim bir anlamda "Marksist Felsefenin Sefaleti"ni dile getirmekte olduğunu düşündüğümüz, öte yandan yine yazarın daha sonra yazmış olduğu *Foucault'yu Unutmak* (1976) başlıklı metnin neden olduğu bir çağrışım sonucunda da, Marx'ı demeye içim elvermiyor (zaten böyle bir şey tarihe mal olmuş bir insan için söz konusu olamaz) ama, "Marksizm'i Unutma(k)"ya davet eden bir metin olarak nitelendirdiğimiz bu metin konusunda son söz (doğal olarak nesnelliğin hâlâ var olduğuna inanan) okuyucuya ait olacaktır.

Şubat 1998, İzmir

SİMÜLAKRLAR VE SİMÜLASYON*

(Çevirmenin önsözü)

İnsan Bilimler alanında XX. yüzyılda ortaya atılmış en önemli kuramlardan biri hiç kuşkusuz Jean BAUDRİLLARD'ın "Simülasyon Kuramı"dır. İlk ortaya çıkmış olduğu andan bugüne yaklaşık yirmi,yirmi beş yıl gibi bir süre geçmiş olmasına karşın Türkiye'de bu kuram henüz yeterince anlaşılmamıştır. Yapısalcılığın başına gelenlerin "Simülasyon Kuramı"nın başına gelmemesini dilerim.

Bu kuramın ortaya (farkında olmadan bile olsa) koyduğu temel gerçeklerden biri: Batı'yla dünyanın geri kalan ülkeleri (özellikle de Türkiye gibi ülkeler) arasındaki tarihsel süreç farklılığıdır. Çünkü ne Avrupa ne de dünyanın her hangi bir başka yerinde bu kuramın hangi tarihsel ve toplumsal gerçekliğin karşılığı olduğunu açıklayabilmiş (bildiğimiz kadarıyla) kimse yoktur. Biz bu işi bir çalışmamızda yapmaya çalışıyoruz.

Günümüz Türkiye'sinde yerli yersiz bir şekilde post-modern olarak nitelendirilen metinlerle, post-modern olmayan metinlerin Türkçüye kazandırılma girişimleri giderek güçleşmektedir. Örneğin M.A. KILIÇBAY gibi tarihçiler bunu Türkçecin gelişmemişliğine ya da toplumsal-kültürel gerilik gibi nedenlere bağlamaktadırlar. Oysa bu düşüncenin gerçeği yansıttığını söyleyebilmek pek kolay değildir. Çünkü batılı toplumlar günümüzde ulaşmış oldukları aşamada tıkanıp kalmış durumdadırlar. Bu aşamada üretilen metinlerse bildik konuları giderek daha karmaşık (kompleks,sofistike denilebilecek) bir hale getirerek açıkla(yama)manın ötesine geçememektedirler. Bu durumda gelişmesini (önemli yanlışlar yaparak geciktirse bile yine de) 'göreceli' bir hızla sürdüren Türkiye gibi bir ülkenin artık tarihsel ve toplumsal açıdan kesinlikle bir duraklama dönemine girmiş bulunan batılı toplumlara yabancılaşması kendinden kaçabilmenin olanaksız olduğu bir süreçtir.

Üçüncü, dördüncü, vb dünyalar için bu bir tarihi fırsattır. İdeolojik ve kültürel açıdan BAUDRİLLARD'ın deyimiyle sonu gelen her kültür ya da uygarlık gibi o da evrenselleşerek ortadan kaybolmak durumundadır. Dünya bu durumu iyi değerlendirirse, batılı ülkelerin tekelinde bulunan dünyaya dünya konusunda söylev çekme ayrıcalığına bir son vererek, durumu tersine çevirebilir ve bu konuda en

* *Simülakrlar ve Simülasyon*, J.BAUDRİLLARD, D.E.Y. 1998 İzmir.

azından (şimdilik) bu birinciler kadar söz hakkı olduğunu gösterebilir (tabii batı düşüncesinin büyüleyiciliğinden kendini kurtarabilir daha doğrusu hazıra konma alışkanlığından vazgeçebilirse!)

Öte yandan nasıl olur da “Simülasyon Kuramı” gibi bir kuram üreten bir düşünür, bu kuramdan nasıl yararlanılması gerektiği konusunda her hangi bir fikre sahip olmaz ? Bu soruyu yanıtlayabilmek pek kolay bir iş değildir. Kanımca BAUDRİLLARD içinde yaşadığı çağı ve ait olduğu tarihsel, toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik sürece özgü yapılanmaları en doğru ve sağlıklı (en nesnel) şekilde algılayarak, en doğru çözümlmeleri üretmiş düşünürlerden biridir. Ancak bu durum onun tüm insanlık tarihiyle, tüm dünya toplumlarını aynı düzey ve yoğunlukta kavrayabilmiş ve açıklayabilmiş olduğunu göstermez. Tam da bu noktada biz ünlü düşünürün içinde bulunduğu durumla LUMIERE kardeşlerin sinematografi icat etmiş oldukları günler arasında bir benzerlik bulunduğunu düşünüyoruz. Şöyle ki: sinematografi icat etmiş olan mucit kardeşler bu icadın ne işe yarayabileceği ya da aradan elli ya da yüz yıl kadar bir süre geçtikten sonra bu aracın nasıl bir toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik anlam, içerik ve işleve sahip olabileceği konusunda en ufak bir fikre sahip değildiler. Hiç kuşkusuz o günlerde bu araç konusunda tahmin yürütenler olmuş ancak hiç kimse günümüzde sinemanın dünya toplumu içinde sahip olduğu yer ve önemi öngörememiştir. Bu doğal bir şeydir çünkü insanlığın günümüzde ulaşabileceği durumu yetmiş, seksen yıl öncesinin verileriyle tahmin edebilmek pek kolay bir iş olmasa gerek. Ayrıca doğru tahmin yürütenler olduğunu varsaysak bile, bu kez da, bu insanların o gün için inanılması güç olan bu tahminleri içinde yaşadıkları toplumlara kabul ettirebileceklerine inanabilmek olanaksızlaşmaktadır.

Günümüzde Jean BAUDRİLLARD'ın içinde bulunduğu durum, yüzyıl başındaki vatandaşlarının durumuna benzemektedir. Doğal olarak yeni bir kuram üretmiş olduğunun bilincinde olan düşünür, başkalarının bu kuramdan nasıl yararlanabileceği konusunda her hangi bir şey söylememektedir. Böyle bir kuram üretmiş olan bir insandan daha fazlasını beklemek ona haksızlık yapmak anlamına gelecektir. Bu kuramla ne yapacağına okuyucu karar verecektir. İşin doğrusu da budur !

Peki BAUDRİLLARD'ı günümüzde nereye oturtmak gerekiyor? Bu sorunun yanıtını, Mike GANE'le, Monique ARNAUD'nun (*Baudrillard Live*) kendisiyle yapmış oldukları söyleşide buluyoruz.

Soru: *Pek çok insan sizin postmodernizmin en büyük rahiplerinden biri olduğunuzu düşünüyor. Siz ne diyorsunuz ?*

Yanıt: *Bu rahiplik referansının yersiz olduğunu düşünüyorum. Söylenebilecek ilk şey, bir insanın büyük bir rahipten söz etmeden önce postmodernizmin ya da post-modernin ne anlama geldiğini sorması gerektiğidir. Bu kavrama benim kadar uzak biri olamaz. Postmodernizm bir deyimdir, insanların kullandığı hiçbir şey ifade etmeyen bir deyim. Hatta o bir kavram bile değildir, hiçbir şey değildir''.(s.21)*

Yanıt bu kadar kesin ve açık olmasına karşın, dünyanın bir çok ülkesinde BAUDRİLLARD post-modern bir düşünür olarak dayatılmaya çalışılmaktadır.

Bunun nedenleri konusunda daha önce açıklama yapmıştık.

SİMÜLAKRLAR ve SİMÜLASYON'da düşünür 1972 yılından itibaren üstünde çalışmaya başladığı ve 1976 yılında *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölümle* birlikte artık somut bir açıklamaya sahip olan simülasyon kuramını gözden geçirerek eksikleri tamamlamaktadır. Örneğin "Gerçeğin Yerini Alan Simülakrlar" başlıklı yazıda basit bir simülasyon tanımı verdikten sonra simülakrların tarihsel gelişiminden söz etmekte ve daha sonra güncel simülasyon ve simülakr örnekleri sunmaktadır.

BAUDRİLLARD'a göre hâlâ büyüünü bütünüyle yitirmemiş bir sanat olan sinema, simülasyon evrenine yakışan öyküler sunarken, televizyon ve reklam salt bir simülasyon evrenine ait araçlardır. Örneğin Coppola'nın "Kıyamet"i simülasyon evreninde bir savaş simülakrından başka bir şeye benzemeyen Vietnam savaşının beyaz perdedeki simüle edilmiş karşılığıdır. Buna karşın "Holocauste" adlı dizi film bu simülasyon evreninde Yahudi Katliamını anımsatmaktan çok unutturmaya yönelik bir girişimdir. Medyanın güncel konumunun açıklamasını yaptığı "Kitle İletişim Araçlarında İçin İçin Kaynayan Anlam" başlıklı yazıdaysa iletişim araçlarının iletişim değil iletişimsizlik, bir başka deyişle yalnızca iletim aracı olabileceklerini çünkü (örneğin haber düzeyinde) olayla izleyici arasındaki mesafeyi ortadan kaldırarak bir anındalık ya da doğrudan katılım izlenimi bırakan bu araçların aslında hiçbir şey iletmediklerini (Batı bağlamı çerçevesinde) dile getirdikten sonra günlük yaşamı yansıtmak yerine, günlük yaşamı yeniden üreten medya olmadan olay çıkmadığını (yani "medya varsa olay var" diyerek) söylemektedir. Çünkü gerçeklik, toplumsal ve illüz-

yondan yoksun bir evren yalnızca hipergerçeklik, kitle ve simülasyon düzeyinde yeniden üretilebilir.

Reklam, Hologram, Klon, Crash, Bilim Kurgu, Hayvanlar, Üniversite, vb. toplumla ilgili pek çok konuda simülasyon ve simülakr örnekleri sunan bu metin simülasyon kuramının anlaşılmasını sağlayan temel taşlardan biridir.

Okuyucuya bir kez daha, klasik terminolojilerin çok dışında yer alan ve şahsen büyük bir keyif alarak okuduğum bu metinleri ancak sabırlı bir okuma süreciyle özümseyebileceğini anımsatmak istiyorum.

İzmir, Nisan 1998

SİMGESEL DEĞİŞ TOKUŞ VE ÖLÜM*

(Çevirmenin önsözü)

Ünlü Fransız gazeteci Philippe Petit'nin Jean Baudrillard'la yapmış olduğu söyleşilerden oluşan *Le Paroxyste Indifférent* (Grasset, 1997) başlıklı kitabın bir yerinde (düşünüre yöneltilen) şöyle bir soruyla karşılaşılmaktadır:

-Ne pahasına olursa olsun Batının moralini bozmayı sürdürecekmisiniz?

Bizim açımızdan, çevirisini sunmuş olduğumuz bu metin bağlamında, önemli olan Baudrillard'ın vermiş olduğu yanıttan çok Batının moralini ilk kez ne zaman bozmaya başlamış olduğu ve bunu kaç yıldır sürdürdüğü sorusudur. Baudrillard'a ilk önemli tepkinin *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*'ün (1976) hemen ardından yayınlanan *Foucault'yu Unutmak*'la (1977) birlikte geldiği söylenebilir ancak bu tepki, bana kalırsa, ünlü düşünür *Üretim Aynası* (1973) (bu metinde Marksist Ekonomi Politik eleştirisi denilen şeyin çağ dışılığını kanıtladığı için ilk tepkileri almış), *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (1976) gibi (bu metin de, sistem açısından, o tarihe kadar görülmedik bir radikalliğe sahip bir metindir) kitaplarıyla uluslararası kamu oyunun dikkatini çekmeyi ve o güne kadar Fransa'nın en önemli aydınlarından biri sayılan Michel Foucault'nun uluslararası arenadaki tahtını salladığı ve onu 'saha dışına itmeyi' başardığı için, çok yoğun bir düzeye ulaşmış hatta Jean Baudrillard ismini Fransa haritasından silme denemelerine kadar gidilmiştir. 2000 yılındaysa Fransa'nın dünyaca ünlü araştırma merkezi CNRS-SHSİntern.Social. Association web sitesindeki yüzlerce isim arasında (XX. Yüzyılın, Sosyal Bilimler alanında, en çok okunan kitaplar: ve isimleri arasında) Jean Baudrillard ismi, bu kadar yıllık çalışma, kitap, ün ve tepkiye rağmen yer almamaktadır! Sizce bunun nedeni ne olabilir?

Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm yazarın metinleri arasında bir dönüm noktası olma özelliğine sahip bir çalışmadır. Burada Baudrillard'ın düşünce sistematigi artık yerli yerine oturmaktadır. Baudrillard'ın *Kuramsal Şiddet*, başkalarınınsa *Simülasyon Kuramı* olarak nitelendirdikleri eleştirel çözümleme yöntemi ilk kez bu metinde en somut görünümüne kavuşmuştur. Baudrillard, bu metinde, yürüttüğü eleştirel mantığı: ekonomi, kültür, politika, toplum gibi

* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, Çev. Oğuz ADANIR

alanların kılcal damarlarına kadar sürdürebilmekte ve dolayısıyla tutarlı bir kuramsal düşünce sistemi sunmaktadır.

Bu olağanüstü metinde, Baudrillard, tüm bilenmişliği ve bilgi birikimiyle Batılı toplumlar ya da demokrasilere yüklenmekte ve son iki yüz yılda bu toplumlarda Gelişme, Çağdaşlaşma, Uygarlaşma, vb şekilde nitelendirilen tüm toplumsal, politik, ekonomik, kültürel, tarihsel, teknolojik, vb olgu, veri ve girişimlerin genel bir muhasebesini yaparak bu toplumların: (dünyanın geri kalan kesimlerine oranla) Başarı, Üstünlük, Servet, Refah vb şekilde sundukları sonuçların (bu sonuçların hepsini tersine çevirip, onlar sahip olduklarının tam tersi bir anlam vererek) aslında büyük bir başarısızlığı simgelemekten başka bir işe yaramadığını kanıtlamaya çalışmaktadır

*

Baudrillard, Üretimin Sonu başlığını verdiği ilk bölümde, zihinsel bir evrim geçiren Kapitalizmin: Emek, Ücret, Para, Grev, vs gibi alanlarda nasıl bir biçimsel değişikliğe uğradığını ve bütün bu kavramların son elli yıllık zaman dilimi içinde nasıl radikal bir şekilde tersine çevrilmiş olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Sistemin en hassas ve önemli noktalarından biri olan ekonomi alanına saldıran Baudrillard, üretim konusunda:

"Üretimin sona ermiş olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Bu olay Batıda ticari değer yasasının ortaya çıkmasıyla yani ekonomi politikle aynı döneme rastlamaktadır. Daha öncesinde sözcüğün gerçek anlamında üretilen hiçbir şey yoktur. Her şey (Tanrının) inayet(i) ya da zenginliklerini insana sunan ya da esirgeyen bir sürecin(=doğa) armağanı şeklinde ifade edilmekteydi... Ticari değer kapitalizm için bir hayat memet meselesi- devrim de üretim biçimi üzerine oturtulmuş bir düşünceyse, bu durumda, kapitalizm ve devrimin saf dışı edilmiş olduğu bir düzende yaşadığımız söylenebilir" deyip, emek konusunda ölü emeğin canlı emeği egemenliği altına almış olduğu, dolayısıyla üretim diyalektiğinin anlamını tamamen yitirmiş bir evrende:

"... emek artık üretken bir şey değildir. Toplumun genel bir alışkanlık biçimine dönüştürdüğü ve üretmeyi arzulayıp arzulamadığını bile bilmediği emeğin yeniden üretiminden ibaret bir şey haline gelmiştir... Kapitalizm için ekonomik bir yatırım anlamına gelen emekçinin ücret-gelirinin ötesine geçildiğinde (sömürü biçimi olarak ücretlendirmenin sona ermesi ve kapitalist toplumun bir hissedarı olma şeklinde ücretlendirmenin başlangıcı – emekçinin stratejik işlevinden zorunlu bir toplumsal hizmet olarak tüketime doğru kayış

sürecinde yani statü/ücretin güncel evresinde) yatırım teriminin diğer anlamı ön plana çıkmaktadır. Bu evrede ücretle çalışan emekçi kapitalizm açısından kendisine bir yükümlülük ya da sorumluluk yüklenen bir varlıktır.” demektedir.

Bir zamanlar emekçinin artı-değerden, küçük de olsa bir pay ko-partmada, en önemli silahlarından biri olarak düşünülen grev konusunda:

“... günümüzde bu tür bir grev çoktan sona ermiştir:

1.- Çünkü kapital artık her türlü grevin uzayıp gitmesine tahammül edebilecek kadar güçlüdür. Bunun nedeniyse artık bir üretim sistemi içinde yaşamıyor olmasıdır(yani artı-değerin azamileştirildiği bir sistem). **Toplumsal ilişki biçiminin** yeniden-üretim düzeneğine dokunulmadığı sürece, kâr edilmese de olur mantığı egemendir.

2.- Çünkü bu grevler hiçbir temel değişikliğe neden olamamaktadırlar. Kapital günümüzde artı-değeri kendiliğinden bölüştürmektedir. Zira bu onun için bir ölüm kalım sorunudur. Grev olsa olsa kapitale, kendi mantığı doğrultusunda, uzun vadede verilecek ödünün ondan kopartılması olabilir.”demektedir.

Modern olarak nitelendirilen Batılı toplumların, modernleşme aşamasında üretilmiş, tüm kavram, kurum, değer, norm ve ölçütlerin tersine dönmüş bulunduğu bir evrende yaşadıklarını dile getiren Baudrillard, böyle bir evrende, doğal olarak, sendikaların da ters sayılabilecek bir işlevi yerine getirdiklerini yani sisteme sahip çıkmanın onların en önemli işlevi haline gelmiş olduğunu hatta bu konuda, sistem açısından marjinal olarak nitelendirilebilecek göçmen işçilerin sisteme kazandırılmasında önemli bir görevi yerine getirdiklerini söylemektedir. Bu tersine döndürme sürecinde Devrimci düşüncenin en az Burjuva dünya görüşü kadar olumsuz bir rol oynadığını anlatmaya çalışan Baudrillard, örneğin, Marx’ın Tarihi, Üretim Tarihinden ibaret bir şey olarak görmek gibi bağışlanamayacak bir hata yapmış olduğunu yani nesnel bir tarih anlayışı (ya da kendi ifadesiyle Toplumların Nesnel Yazgıları) yerine ideolojik bir tarih düşüncesi (Materyalist Tarih anlayışı) geliştirmiş olduğunu söylemekte ve bu bölümü ekonomi politigin (ya da kapitalizmin) günümüz dünyasında artık bir simülasyon modelinden başka bir şey olmadığı savıyla noktalamaktadır.

Simülakrlar Düzeni başlığını taşıyan ikinci bölümde, bir anlamda simülakrlar ve simülasyon evreni tarihinin, toplumsal ve kültürel

düzeydeki, bir özetini yapmakta ve özellikle burjuvalaşma ve sanayileşme aşamalarıyla, güncel Batı dünyasının içinde yaşamakta olduğu simülasyon evreninden söz etmektedir.

Baudrillard'a göre, simülakrlar düzeninin, değer yasasına koşut olarak, art arda ortaya çıkan üç basamağı şöyle sıralanmaktadır:

- *"Rönesans'tan sanayi devrimine "klasik" dönemi belirleyen biçim kopyalama,*
- *Sanayileşme dönemine egemen olan biçim üretim,*
- *Kodun belirlediği güncel evredeyse egemen olan biçim simülasyondur.*

1. basamaktaki simülakr doğal değer yasası, 2. Basamaktaki simülakr ticari değer yasası, 3. basamaktaki simülakr ise yapısal değer yasasına göre belirlenmektedir"

Simülakrların yani birebir kopyanın zanaat düzeyinde kaldığı ve bir kerede ancak bir simülakrın yapılabildiği (örneğin bir heykel, bir resim, bir dekor, vs) Rönesans aşamasında gerçek ya da gerçekliğin yeniden üretimi oldukça uzun zaman alan ve geleneksel değerlendirmeye çerçevesinde ödüllendirilen ürünler şeklinde olmaktaydı. Barok dönemde ortaya çıkan otomat, simülakrların teknik ve estetik açıdan biraz daha gelişmesine yol açmış ancak zanaat aşamasından kurtulmayı sağlayamamıştı. Bu aşamada örneğin sahnedeki paylaçoyla onun tıpatıp bir benzeri olan otomat aynı hareketleri yapmakta ve seyirci hangisinin sahte hangisinin gerçek palyaço olduğunu (bir önceki dönemde olduğu gibi) keşfetmek gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktaydı. Oysa robotlaşma aşamasına geçildiğinde Baudrillard'a göre makinalaşma aşamasına geçilmiş olunmaktadır. Otomat eğlendirici niteliklere sahip tiyatral bir varlıkken, robot çalışan bir makine nadir.

"Otomat insanın bir benzeri ve onun muhatabıdır (onunla satranç oynar!). Makina insana eşdeğer bir varlıktır ve birleştirilmiş işlemsel süreçte onu kendisinin eşdeğerlisi haline getirmektedir. Birinci basamak simülakrla, ikinci basamak simülakr arasındaki fark işte budur."

"... Walter Benjamin Teknik Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı başlıklı çalışmasında bu yeniden üretim ilkesinin temel içermelerini ortaya koyan ilk kişi olmuştur. Yeniden üretimin, üretim sürecini emip yuttuğunu, ereklerini değiştirdiğini, üretim ve ürünün statüsünde değişikliğe yol açtığını göstermiştir. Bu olguyu sanat, sine-

ma, fotoğraf alanlarında ortaya koymuştur çünkü bunlar "klasik" üretkenlik geleneğiyle ilişkisi olmayan ve XX. Yüzyılda yeniden üretilebilirlik göstergesi aniden ortaya çıkan yeni alanlardır. Ancak bugün tüm maddi üretimin bu evrene ait olduğunu biliyoruz. Bugün kapitale özgü bütüncül sürecin gelip düğümlendiği nokta (moda, medya, reklâm, haber ve iletişim ağları) yeniden üretim ya da Marx'ın pek de önemsemeyen yan ödemeler (bu sayede tarihin ironi düzeyini ölçebilmek mümkün olmaktadır) dediği düzey yani simülakrlar ve koda ait evrendir."

Üçüncü hatta dördüncü basamak simülakrlara ait evren konusundaysa Baudrillard:

"Üretime dayalı kapitalist bir toplumdan, bu kez her şeyi(yaşamın tüm alanlarını) denetlemek isteyen, sibernetik özellikler taşıyan neo-kapitalist bir düzene geçilmiştir. Biyolojik kuramsallaştırma girişimi, koda, bu mütasyon konusunda, gerekli desteği sağlamaktadır. Bu mütasyonda "belirsiz" hiçbir şey yoktur. Bu sırasıyla Tanrı, İnsan, Gelişme ve Tarihin kod yararına ölerək sona erdikleri, aşkınlığın içkinlik yararına kendini öldürdüğü bir mütasyondur ki, sonuç olarak toplumsal ilişkinin korkutucu boyutlara ulaşan güdümlenmesinin en gelişmiş evresine tekabül etmektedir" demektedir.

Moda Ya da Kodun Masalsı Dünyası başlıklı üçüncü bölümde bir kod görünümünü almış olan moda olgusunun nasıl sistemin temel taşlarından biri haline getirildiği görülmektedir. Hatta mevcut sistem yani anlam, içerik ve ereklerini yitirmiş olan koda bağımlı bir evrende modanın nasıl bir tür (görünümler evreninde biçimselden başka bir şansa sahip olamayacak) baş kaldırı unsuru olabileceği açıklanmaktadır. Bu simülasyon evreninde yalnızca giysilere özgü değil vücut, cinsellik, düşler, fantazmlar, dilbilim okulları, sanat ve politika alanlarındaki modalardan söz edilmektedir.

Gösterge mezarlığına Dönüşen Bir Vücut başlıklı dördüncü bölümdeyse Baudrillard, önce gösterge sistemleri düzeyindeki vücut olgusundan (cinsellik, fallus,vs) söz etmekte ve daha sonra insanın sahip olduğu tenin moda, reklam, iletişim araçlarının güdümlenmesiyle nasıl ikinci bir ten, ikinci bir deri olma özelliğine sahip olduğundan dem vurmaktadır. Daha sonra "Strip-Tease" başlıklı metinde "Strip-Tease" olayının simülasyon evrenine tekabül eden bir olgu olduğunu ve bu dans esnasında ortaya çıkan şeyin çıplak bir kadın vücudundan çok, kendisine düşsel özellikler kazandırılmış bir çıplak vücut simülakrı olduğunu ve bu tür bir çıplak kadın vücudunun, güncel

topluma pompalanmış psikanalitik bilinç doğrultusunda, nasıl fallus'un kendisi gibi algılanır hale geldiğini açıklamaktadır. Daha sonra çağdaş toplumlarda yine psikanaliz alanına ait görünen narsisliğin tüketim toplumu tarafından nasıl pazarlanan bir olguya dönüştüğünü ve bu tür bir yeniden üretilmiş (simülakra dönüşmüş) narsisliğin, o bildik klasik narsislikten (suda yansıyan akisle ilintili olan) farkını açıklamaktadır. Arkadan gelen ara başlıklardaysa örneğin Cinsel Devrimin aslında bir Cinsel Devrim simülakrından başka bir şey olmadığını göstermeye çalışmaktadır.

Ekonomi Politik ve Ölüm başlıklı beşinci bölümdeyse ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara ölü ve ölüm kavramlarını işleyen Baudrillard, bunların mevcut ölü (simülasyon evreni) düzenle olan ilişkilerini açıklamaya çalışmaktadır. İkel toplumların başlangıçta ölümlerini evlerinin içine gömdüklerini yani ölümler ve ölümlerle çok yakından haşır neşir olduklarını, dolayısıyla, yaşamla da çok yakından ilişkili olduklarını söylerken; Ortaçağ Avrupa'sında ölüm ve ölümlerin henüz Hristiyan toplumlar tarafından dışlanmayan kavram ve varlıklar olduğunu çünkü bu dönemde yaşayan insanların ölümlerini köy, kasaba ya da kentin ortasına gömdüklerini ve onlarla sürekli haşır neşir olduklarını söylemektedir. Dolayısıyla Ortaçağ insanların da yaşamla ilgili insanlar oldukları söylenebilir. Oysa modern toplumlar ölü ve ölüm kavramlarını tamamen dışlamaktadırlar. Ölüler şehir dışına, gündelik yaşamdan ve gözden ırak mekanlara taşınırken, ölüm de bilimsel, güncel yaşamdan silinmeye çalışılmaktadır. Örneğin, öleceği düşünülen insanlar hastanelerde "göz altına" alınmakta, insanların evde kendi yataklarında ölmesini engelleyebilmek için sistem elinden geleni ardına koymamaktadır. Baudrillard, sistemin bütün bunları kendi ölümünü gizleyebilmek için yaptığını çünkü ölümden uzaklaşmış bir sistemin doğal olarak yaşamdan da uzaklaşmış olacağını dile getirmektedir. Simgesel değiş tokuş düzeninde yaşamla ölüm arasında simgesel bir değiş tokuş ilişkisi varken, modern toplumlarda kapitalist düzen bu ilişkiye son vermiş görünmektedir. Ancak bu işe ölüme bir son vermek amacıyla girişen sistem ulaşmış olduğu noktada yaşama da bir son verdiğinin (yani simülasyon evrenine yol açtığının) farkında değil gibidir. Daha sonra modern toplumdaki ölüm yaşam ilişkilerini çözümleyen yazar, sonuç olarak, içinde yaşamakta olduğu sistemin buram buram ölüm koktuğunu, ölümü, adına yaşam denilen alanın kılcal damarlarında bile saptamanın mümkün olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu bölümde üstünde durulması gereken en önemli iddialardan biri, Marx'ın yapmış olduklarından çok farklı olan bir iktidar açıklamasıdır:

Ölüm sonrası yaşam düşüncesinin ortaya çıkışı iktidara yol açan temel olaydır. Çünkü bu düzenek yalnızca bu dünyada zahmete katlanma zorunluluğu ve bunun karşılığında öteki dünyada ödüllendirilme gibi bir şantaja yol açmakla kalmayıp –rahipler kastının tüm stratejisi bunun üzerine kuruluydu– aynı zamanda bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılan bir ölme yasağıyla birlikte bir de bu ölüm yasağını denetleyen bir iktidar süreci oluşturmuştur... İktidarın ortaya çıkabilmesi (daha ileriki tarihlerdeyse yaşamın tamamıyla kilit altına alınabilmesi) için önce ölümün özgürlüğünü yitirmesi, ölümlerin göz altına alınması gerekmektedir. Bu temel bir Yasadır ve iktidar da bu Yasanın bekçisidir.

Tarihsel açıdan kilise (dine dayalı) iktidarının: ölüm tekeli ve ölümlerle olan ilişkileri denetleme ayrıcalığına sahip olma üzerine kurulduğu bilinmektedir... İktidar, bu ölüm denilen engel üzerine oturtulmaktadır... İktidar "bu engelin kendisidir" denildiğinde bu bir mecaz değildir. İktidar yaşam ve ölüm arasındaki engelin ta kendisidir...

Daha sonra iktidar: özneye yabancılaştığı bedeni, bireyle yabancılaştığı toplumsal beden, insanla yabancılaştığı emeği arasına aynı şekilde girip yerleşecektir...Marx'ın ifşa ettiği ve ekonomi politığının üzerine yıktığı, daha sonra ortaya çıkacak, tüm yabancılaşma, bölünme ve soyutlamalar bu ölümden kopuşla başlamıştır.

Tanrının İsmi Yok Etmek başlığını taşıyan son bölümde; dilbilim, psikanaliz ve kapitalist sistemle, ilkel sistem arasındaki ilişkiler yeniden kurulmakta ve Ekonomi Politik, Psikanaliz ve Dilbilimin üç aşağı beş yukarı aynı zaman dilimi içinde ortaya çıkmış olduklarından söz edilerek; birikim yani iktidarı reddetme üzerine kurulu simgesel düzenle, birikim yani iktidar üzerine kurulu bir kapitalist sistem; bilinçaltından yoksun (bilinçaltının oluşumunu engelleyen) bir kolektif simgesel düzenle, (kapital biriktirir gibi) bilinçaltı biriktiren liberal düzen; dili sınır tanımadan istediği gibi, istediği miktarda (iktidar anlamında) kullanan kapitalist düzenle, sözcüklerin kullanımının sınırlı,tabu özellikleri taşıyan ve (simgesel) yok edilme üzerine oturtulmuş olduğu bir simgesel düzen arasındaki ilişkiler radikal perspektif doğrultusunda çözümlenip, eleştirilmektedir.

★

Baudrillard'ın bu metni kuramsal bir metindir yoksa yaşamın kendisi değil! Yaşamakta (Batılı toplumların içinde yaşamakta oldukları yoksa Türkiye benzeri toplumların değil) olan 'gerçeklik'

üzerine bir yorum! Okuyucu, düşünürün bizzat ifade ettiği gibi, ya-
şamla bu patafizik yaklaşım arasına bir mesafe koymak gerektiğini;
kuramcıda içinde yaşanan gerçekliği değiştirip dönüştürmeye
yönelik bir takım çözüm önerileri isteme hakkına ne kendisinin ne de
başkalarının sahip olmadığını, aksi takdirde Marx ve daha öncekilerin
başına gelenlerin, yeni ütopya üreticilerinin de başına gelebileceğini
[yani hiçbir ütopyanın kuramsal ifade ediliş biçimine uygun bir
gerçeklik düzeyine (Baudrillard'a göre, örneğin Marksist ütopyaya
benzer bir şey Batılı toplumlar tarafından yaşama geçirilmiş olmakla
birlikte bunun Marks'ın ifade ettiği şekilde uzak yakın hiçbir ilişkisi
yoktur) hiçbir zaman ulaşmamış, ulaşmasının da mümkün olmadığı
!] unutmamalıdır. Baudrillard, bu metinde bile, yeterince bilim
kurgu yaptığını (mevcut neo-liberal düzenin radikal bir şekilde yok
edilmesi türünden öneriler) düşünmektedir.

Baudrillard bambaşka bir dünyada yaşanabileceği konusunda bize,
belki de kendine rağmen, bazı ip uçları sunmaktadır. Bu ip uçlarını
tersine çevirmeyi başardığınız zaman yeni, yepyeni bir dünya
oluşturulabileceği gibi bir hisse kapılıyorsunuz. Çünkü Baudrillard,
içinde yaşamakta olduğu evrene –Batılı toplumlar– salt ironik bir
şekilde bakmaktadır. Bu umutsuz ve yaşama sevincinden yoksun bir
yorum değildir. Tam tersine Batı ve batılılara hak ettiklerine inandığı
dersi, keyif alarak, veren bir çözümlemedir. Bu çözümleme ve eleş-
tirileri tersine çevirmeyi başarabildiğiniz takdirde, düş ya da
soyutlama düzeyinde bile kalsalar, yeni perspektiflerle karşılaşı-
labileceğini kavriyorsunuz.

Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm tüm diğer Baudrillard metinleri
gibi radikal bir sistem eleştirisi olma özelliğine sahiptir. Diğerlerinden
farkı, temel bir yaklaşım mantığı ya da sistematığını ilk kez çok net ve
ayrıntılı bir şekilde sunmasındadır. Bu metinle sistemin elinden tüm
silahlarını almakta ve insanları yaşamakta oldukları evren konusunda
derinlemesine düşünmeye itmektedir. Baudrillard, içinde yaşamakta
olduğu evren konusunda düşünce üretmekle –bu düşünceler yüzde yüz
doğru olsa bile!- bu evreni değiştirebilmenin mümkün olmadığını dü-
şünmektedir. Onun nihilist olarak nitelendirilmesine yol açan
gerekçelerden biri de budur. Çünkü düşüncelerden yola çıkılarak
(çünkü simülasyon evreninde düşüncelerin artık Marx'ın yaşadığı
gerçeklik dönemindeki güç ve prestije sahip olamayacağını düşün-
mektedir) yok edilemeyeceğine inandığı bu düzenden toplumun ancak
kendi kendini yok ederek kurtulabileceğini düşünmekte ancak bunu
bizzat uygulamamaktadır! Çünkü amacı insanların toplu halde intihar

etmeleri ve Batılı toplumların yeryüzü haritasından silinmesi değildir. Amacı, (benim anlayabildiğim kadarıyla) yüzyıldan uzun bir süredir dünyayı aşağılayan, küçümseyen, sömüren ve kendini bir şey sanan Batılı toplumlara, dünyanın geri kalanından pek de bir farkları olmadığını, zannettikleri gibi çok daha iyi, çok daha doğru ve güzel şeyler yapmamış olduklarını yani *az gidip, uz gidip ancak bir arpa boyu yol almış* olduklarını gösterebilmektir. Bu metinde Baudrillard kesinlikle ilkel (simgesel değiş tokuş ya da potlaç toplulukları) toplumun yanında yer almakta ve onu modern toplumlara karşı savunmakta (kullanmakta) daha doğrusu toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik alandaki gelişmelerle ilkel düzende bu dört alana ait özellikleri karşılaştırarak, bu sonuncunun batılı toplumlardan çok daha dengeli, huzurlu, mutlu ve doğayla uyum içinde, dünyayı kurutmak, yok etmekten uzak bir kültüre sahip olduğunu kanıtlamaya çalışmakta ve, bu işi, Batının son yüzyıl içinde ortaya atmış olduğu en önemli kuramları (ekonomi politik, psikanaliz, dilbilim/göstergebilim, vs) mat ederek yapmaktadır. Doğal olarak bu hezimetini kabul etmeyen Douglas Kellner, Alex Callinicos, Christopher Norris, Kantçı ya da Marksist geleneğe sadık başka yazarlar Christopher Horrocks'a göre: *"Baudrillard'ı eleştirmeyi kendilerine görev bilmiş, Baudrillard'ın kuramlarına çöplük kuramı yakıştırmasını uygun görmüş ve onu felsefenin yerine sanatı, hakikatin yerine değeri, gerçekliğin yerine imgeyi, yani Kant'ın yerine Baudelaire'i koyan modernist duyarlılığın parçası olmakla suçlamışlardır... Ancak Baudrillard, bu iyi niyetli eleştirilerin aslında bir hor görmeyi gizlemeye çalıştığını fark edecek kadar ileri görüşlüdür... kendisini eleştirenlerin saf ve geri zekalı olduklarını iddia eder ve bu aşağılamanın, gerçeklik propagandacılarının kendi hayatlarını olgular, olaylar, sebepler ve sonuçlar toplamına indirgeme arzusundan kaynaklandığını savunur..."* (Baudrillard ve Milenyum, s.69-70, Everest Yay. İstanbul, 2000)

Baudrillard'ın bu tavrı dünyanın geri kalanı için olumsuz değil, tam tersine, olumlu bir tavidir. Çünkü vermeye çalıştığı mesaj Batılı toplumları örnek alırsanız sonunda onlar gibi bir açmazla düşer ve tıkanır kalırsınız türünden bir içeriğe sahiptir. Baudrillard, bir anlamda, dünyanın geri kalanını başka toplumsal oluşum modelleri üretme konusunda kafa yormaya davet etmektedir. Batı bu modeli benimsedi ve başarısız oldu! Doğal olarak siz buna başarı diyorsanız o zaman buyrun ona öykünün ve elbirliğiyle dünyayı bir an önce yok edelim demektedir. Baudrillard Batı'dan esinlenilemeyeceğini, Batı'nın istisnasız her şeyi tamamen yanlış yapmış olduğu gibi şeyler söylememektedir. Doğru 'görünen' başlangıç noktaları ve çıkışların dönüp

dolaşıp sonunda bu duruma gelmiş olmasına karşıdır. O daha çok Batının ulaşmış bulunduğu sonuçlardan yola çıkarak bir değerlendirmeye, çözümlere, eleştiri yapmaktadır. Bu dünyanın geri kalanının, Batıda, başlangıç ya da başka aşamalarda doğru olduğunu düşündüğü örnek ve modellerden esinlenemeyeceği anlamına gelemez.

Baudrillard Paris'te yani Batıda yaşamaktadır! Yani pılısını pırtısını toplayıp Afrika ya da Amazon ormanlarına taşınmamıştır! İçinde yaşadığı evrenin (örneğin Paris'in) vıcık vıcık ırkçılık koktuğunu söylemesine karşın orada yaşamayı sürdürmekte, teknolojinin nimetlerinden yararlanmaktadır! Bu entelektüel ortamı terk edip herhangi bir az gelişmiş ülkede yaşamayı hiç mi hiç düşünmemektedir!

Kişisel olarak Baudrillard'ın bu eleştirilerini çok olumlu buluyorum. Batıda sosyal bilimlerin alanında karşılaşılabilecek ender dürüst ve ilerici insanlardan biridir. Gerçek bir devrimcidir! Batı dışındaki dünyaya karşı kesinlikle önyargılı değildir. Bu sonuncuların yeni bir düzen oluşturmalarını içten desteklemektedir ancak dediği gibi (kendisine çok sorulduğu ve bu konuda çözümler üretmesi beklendiği için) benim böyle bir şeyi Batıda oturup, buradan görebilmem mümkün değil. Bu artık Batı dışında kalan ülke aydınlarının sorunudur. Çok doğru bir yaklaşım çünkü Avrupalı aydınların son üç yüzyılda yeteri kadar kuramsal bilgi üretmediklerini söyleyebilmek için kanımca nankör olmak gerekir. Öte yandan Batı dışındaki (üst düzey, sıra dışı) aydınların özgün bir şeyler üretebilmeleri için önce Batılı düşünce adamlarının etkisinden kurtulup, onları taklit etmeye bir son vermeleri gerektiğini düşünmektedir!

Üçüncü Dünya ve benzeri ülke aydınlarının Baudrillard'a kızma gerekçelerinden biri Batıyı toplumsal, politik, ekonomik, kültürel, teknolojik, vb alanlarda taklit edilecek bir model olmaktan çıkartarak –kendi ülkelerindeki irtica, anarşi türünden- aşırı uçlara kullanılacak malzeme sunduğunu düşünmeleridir. Gerçekten de az gelişmiş ülke aydını bir açmazla karşı karşıya gibidir! İlkel bir toplum olma aşamasından daha yeni yeni kurtulmaya başlayan bu toplumlara sanki yeniden geriye dönmeleri söyleniyor gibidir! Oysa böyle bir şey yoktur! İlkel ya da ilkelikten yeni yeni kurtulmaya başlayan toplumların içinde bulunduğu durum şu anda Batının içinde bulunduğu durumdan hiç de daha parlak ve umut verici değildir. Modernlik, Uygarlık, Çağdaşlık, teknolojik üstünlük, vs'nin hiç kuşkusuz o (yani Batılı) toplumlar (ve o toplumlar aracılığıyla dünyanın geri kalanı

tarafından belki de kendine rağmen demek gerekecek) tarafından ödenmesi gereken bir bedeli vardır! Onlar bir taraftan bu bedeli öderken, bir taraftan da tüm dünyanın kendi geçtikleri yoldan geçerek bu bedelden fazlasını ödemesini ister gibidirler! İşte dünyanın geri kalanının asıl sorunu budur! Batının geçtiği yoldan geçmeden (zaten o yoldan istesek de geçemeyiz!) nasıl ondan daha modern, daha uygar ve çağdaş bir dünya yaratabiliriz sorusunu sormadan bir yanıt bulabilme olanağı yoktur. İnsanlığın bugüne kadar ki deneyimlerinden yola çıkarak, toplumların genellikle hep kolay yolu seçmiş ve sonunda hep duvarlara toslamış olduklarını, anımsayacak olursak, Batı dışında kalan ülkelerin zor olan soruları sormalarını dilemekten başka seçeneğimiz olmadığı anlaşılabacaktır. Bu ülkeler açısından: Modernleşme, Uygarlaşma, Çağdaşlaşma henüz yeni başlayan bir süreçtir. İlkel düzen, ilkel zihniyet, ilkel kültürden ancak muazzam bir eğitim, öğretim ve Kültür (Zihniyet) Devrimiyle kurtulabiliriz! İlkel düzeni tersine çevirip yok etmeden (doğal olarak, ondan günümüze kalan – tabii varsa?- uygun verileri aldıktan sonra!) kendisinden kurtulabilmek mümkün değildir. Bir bakıma Baudrillard'ın Batılı toplumlara yaptığı önerinin bir benzerini biz ilkel toplumlar için yapabiliriz. İlkel düzenden kurtulmanın yolu onu yok etmekten geçmektedir. İlkel düzenden kurtulmak istiyorsanız onu yok edin yani tarihin raflarına kaldırın!

İzmir, Ekim 2000

BAUDRİLLARD'DAN İKİ BAŞYAPIT!

Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm (Gallimard, 1976- Boğaziçi Üniv. Yay. 2002, Çev. Oğuz ADANIR)

Çaresiz Stratejiler (Grasset, 1983- Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi 2002, Çev. Oğuz ADANIR)

Yanılmıyorsa *Cool Memories*'in (kimse kusura bakmasın ama Türkçe başlığın kesinlikle o metinlere yakışmadığını düşünüyorum) ilk (1987) ya da ikinci (1990) cildinin bir yerlerinde Baudrillard, bugüne kadar başyapıt niteliği taşıyan üç kitap yazdığıma inanıyorum türünden bir şeyler yazmıştı. *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* başlıklı metnin çevirisini yapmakla meşgul olduğum günlerde bir soru sormak için kendisini telefonla aradım ve sorumun yanıtını aldıktan sonra şu *Cool Memories*'de sözünü ettiğiniz üç başyapıt acaba: *Tüketim Toplumu*, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* ve *Çaresiz Stratejiler* olabilir mi diye sordum. Evet onlar ama şimdi bir de *Kötülüğün Şeffaflığı* (Türkçe'ye sanırım yayıncı hatası nedeniyle olabilecek en kötü şekilde aktarılmış Baudrillard metnidir bu) ve belki *Kusursuz Cinayet* ve başkaları var deyiverdi.

Daha önce de söylemiş olduğum gibi yayın evlerinin yayın politikalarında hatalar ya da böyle bir kavramın bulunmaması nedeniyle, Baudrillard gibi bir düşünürün kimi metinleri Türkçe'ye gelişigüzel bir şekilde kazandırıldı ve okuyucu bu düşünürü anlayabilecekse bile anlayamaz hale getirildi. Zira Baudrillard'ın düşüncesindeki gelişmeleri ve kuramının sağlamlığını anlayabilmek için onu kronolojik sırayı izleyerek okumak bir zorunluluktur. Çünkü her metin eksik bırakılan boşlukları ve kurama eklenen yeni verileri içerdiğinden bu düşünce adamını (aslında hiçbir düşünce insanını) gelişigüzel bir şekilde okuyamazsınız.

1960'lı yıllarda esmeye başlayan özgürlük rüzgarlarından yararlandığını söyleyen düşünür gerek dönemin en güçlü toplumsaltarihsel kuramını (Marksizm) gerekse iletişim ve daha genelinde sosyal bilimler -hatta fen bilimleri- alanındaki tüm yenilik ve gelişmeleri eleştirerek aşıp geçen yeni bir kuramsal yaklaşım biçimi ya da yorumlama yöntemi üretmiştir. Kendisi bu yeni bir oyun kuralıdır diyor. Yine kendisinin kuramsal şiddet, patafizik gibi terimlerle ifade ettiği bu kuramsal çalışmalar başkaları tarafından simü-

lasyon kuramı, radikal düşünce, radikal şiddet, vb terimlerle isimlendirilmiştir.

Baudrillard'ı Marksist eleştiriden ayıran ve onu farklı bir konuma oturtan temel özellik, Marksizm'in mevcut neo-liberal düzenin bir uzantısından başka bir şey olmadığını, sistemin Marksizme ihtiyacı olduğunu ve ona kendisini eleştirme görevini verdiği için Marksizmin var olabildiği gibi yepyeni ve ağır eleştirilerde bulunmasıdır. Baudrillard'ın perspektifinden sistemi iki kutuplu bir akül şeklinde tasarlayacak olursanız Marksizm bu kutuplardan biridir. Aynı evrene ait, onun dışına çıkma ve değıştirme olanaklarından yoksun, sisteme boyun eğmiş, hiçbir kıymeti harbiyesi olmayan sözde eleştiriler yapan sözde bir dünya görüşü ya da ideoloji. Bir başka deyişle Baudrillard kimseyi kayırmadan eleştirmektedir. Onun derdi sağ ya da solla değil sistemledir. Ona göre sağ ve sol sistemi eşit düzeyde temsil etmektedirler. Bir zamanlar Marx ve Marksistler sisteme alternatif, bambaşka, değışik bir dünya tasarımıyla ortaya çıkmışlardı. Ancak zaman içinde sisteme uyum sağlayarak, onun ayrılmaz bir parçasına dönüşmüşlerdir. Bugün Batılı toplumlarda sağcısı ve solcusuyla herkes sistemin arkasındadır. İster solcu, ister yeşiller, vb partilere ait olsun, batıda, sözcüğün gerçek anlamında muhalif bir bakış açısı ya da ideolojinin varlığından söz edebilmek mümkün değildir (bu sav ya da ana tema *Kötülüğün Şeffaflığı* başlıklı metinde baştan sona mevcuttur. Yazar bu metinde Batılı demokrasilerin artık demokratik ülkeler olma özelliklerini yitirmeye ve kötü demokrasileri temsil etmeye başlamış olduklarını söylemekte ve dolayısıyla dünyanın kalan kısmına yepyeni demokrasi anlayışları üretebilecekleri gibi gizli bir mesaj yollamaktadır). Herkes oynanmakta oyunun bir parçasıdır. Dünyanın asıl anlaması gereken temel olgulardan biri de zaten budur.

Baudrillard'ın tüm etkileyici metinleri arasında, kişisel olarak beni en çok etkilemiş olanın *Simgesel Değış Tokuş ve Ölüm* başlıklı metni olduğunu söyleyebilirim (Baudrillard'ın sevmediğim bir metni yok. Şiirsel ironi bunun en önemli nedenlerinden biri. Zaten yapmış olduğum Baudrillard çevirilerinde en titiz olduğum konu da bu).

Bu metinde yazar, temelde iki sistemin karşılaştırmasını yaparak, 1976 yılı itibarıyla hangi sistemin daha sağlıklı olarak kabul

edilebileceğini her zamanki ironik yaklaşımıyla tartışmaktadır. Bu iki sistemden biri: İlkel Toplamlar yani Mauss'un sözünü ettiği simgesel değiş tokuş ya da potlaç toplamları, diğeriye mevcut Batılı Neo-liberal toplamlardır. Baudrillard burada Marksist toplumsal-tarih anlayışının (*Göstergenin Ekonomi Politikası İçin Eleştiri ve Üretimin Aynası*'nda başlatmış olduğu eleştirileri, bu metinde, gidebilecekleri en uç noktaya götürmektedir) tamamen yanlış olduğunu örneğin, köle-efendi diyalektiği denilen şeyi Mauss'un ünlü kuramı çerçevesinde yorumlayarak Marksist kuramın atlamış olduğu tarihsel, toplumsal, antropolojik, kültürel olgular nedeniyle tamamen yanlış çıkarsamalarda bulunduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Ayrıca kapitalizmin ortaya çıkış sürecini yine Marksizm'den tamamen değişik bir şekilde ve yine potlaç toplumu özellikleriyle karşılaştırarak Kilise-Ölüm- Biriktirme üçgenine bağlamakta ve kapitalizmin kendisinden önce ortaya çıkmış olan bu süreç ya da sistemi rasyonelleştirerek kendi hesabına geçirmekten başka bir şey yapmamış olduğunu iddia etmektedir.

Simgesel Değiş Tokuş'da yazarımız Marksist kurama özgü tüm terimleri son bir kez toptan ele almakta: örneğin Üretimin Sonu başlıklı ilk bölümde üretim, emek, iş, ücret, para, değişim değeri, grev, sendika gibi terim ya da olguların günümüz batılı toplumlarında neden ve nasıl gerçekliklerini yitirerek kendilerinin hayaleline, ikizine (ya da simülakrlarına) dönüşmüş olduklarını ve günümüzde yapısal bir değerden başkasına sahip olmadıklarını göstermektedir.

Az önce de söylemiş olduğumuz gibi Baudrillard'ın derdi sağ ya da sol değil sistem eleştirisidir. Bu yüzden Marksist kuramla işini bitirdikten sonra bu kez diğer kanada geçmekte ve Burjuvazinin temel kuramsal dayanaklarından biri olan ve bireyseli yüceltme konusunda sisteme büyük hizmetler veren Freudçu psikanalizin defterini dürmektedir. Psikanalizin modern toplumlara özgü bir illet olduğunu, ilkel toplumun ortadan kaldırılmasıyla birlikte ortaya çıkmış olduğunu ve tüm gücüyle ilkel toplumun gerçekte bihaber olduğu içtepiler, dürtü ya da duygulara atfettiği hastalıklarla savaştığını oysa asıl amacının ilkel toplumun (ilkel değiş tokuş düzeninin) yeniden ortaya çıkmasını engellemek olduğunu söylemektedir.

Bu arada neo-liberal düzenin en önemli (yeni) araçlarını oluşturan ve tüketim düzeninin vazgeçilmez unsurları olarak nitelendirdiği: moda, vücut-çıplaklık-cinsellik gibi konulardan yola çıkı-

rak olağanüstü bir sistem eleştirisi sunmaktadır. Bir başka deyişle Baudrillard'a göre mevcut sistemi artık ağır sanayi, tarım, vb klasik terimlerle irdelemek ve eleştirebilmek mümkün değildir ve bunun bir anlamı da yoktur. Sistemin asıl kendini ortaya koyduğu yer medya ve tüketimdir. Reklam, cinsellik ve medya tüketim adlı sistemin temel unsurları olduklarından Baudrillard sistemin yeni işleyiş biçimi ve tüm zayıflıklarını bu ve benzeri unsurlardan yola çıkarak yapmaktadır. Örneğin strip-tease bunların en ilginçlerinden biridir. Yazarımız burada cinsellik, çıplaklık, tüketim, psikanaliz (fallus) arasında ironik ilişkiler kurmaktadır.

Daha sonra ekonomi politigin (kapitalizmin) ölüm anlamına geldiğini, ölüm üstüne kurulmuş bir düzen olduğunu söyleyen Baudrillard, mevcut kapitalizmin ölü bir sistemden başka bir şey olmadığını iddia etmektedir. Çok önemli bir bölümü (Ekonomi Politik ve Ölüm) bu iddianın kanıtlanmasına ayıran Baudrillard okuyucuya aynı zamanda kitabın başlığının ne anlama geldiğini göstermektedir. Simgesel Değiş Tokuş Baudrillard'a göre karşılıklılığının egemen olduğu bir düzendir. Bir tür eşitlik düzeni. Bu sistemde her şeyi tersine çevirebilmek mümkündür. Verilen her şey çoğuyla iade edilebilmektedir. Nesneler, duygular ve ölüm de bu sürecin bir parçasıdır. Örneğin ölüm ataların ruhlarıyla değiş tokuş edilebilen bir şeydir. Oysa kapitalizmde her şey tek yönlüdür. Örneğin işveren işi veren kişidir. İş almak söz konusu olamadığından iş tek yönlü bir olgudur. Ücret de öyle. Kapitalizm Baudrillard'a göre verdiği ücretle insanları yaşamaya (bu nasıl bir yaşamsa?) mahkum edip, ölümlerini geciktiren bir sistemdir yoksa onların emeğini satın alan bir sistem değil. Bu sistemde her şey tek yönlüdür. Karşılıklılık yoktur ama karşılıklılık varmış gibi yapılmaktadır. Örneğin tüketim düzenindeki alış veriş olgusu ya da harcanan emeğin karşılığı olarak sunulan ücret gibi. Bütün bunlar yanlıştır. Kapitalizm dünyayı yok etmeye programlanmış bir sistemdir. Doğal kaynaklar, enerji kaynakları, kısaca her şey kapitalizmin var olabilmesi için yok olmak durumundadır. Dolayısıyla ölüm kapitalizmin temel amacıdır. Düşünüre göre en büyük nihilist kapitalizmdir çünkü kendi geleceğinin ölüme mahkum olduğunu bile bile hiçbir şeye aldırış etmeden vahşi bir şekilde yoluna devam etmektedir. Oysa ilkel düzen doğayı, çevreyi koruyan onunla büyük bir uyum içinde yaşayan ve yalnızca elde ettiklerini (yoksa herkesin hakkına düşeni değil) yok eden, tüketen bir sistemdir. Dolayısıyla Baudrillard tarihsel ve toplumsal bir muhasebe yaptıktan sonra 1976 yılı itibarıyla ilkel topluma mensup bir

insan olmanın uygar topluma mensup bir insan olmaktan daha hayırlı bir şey olduğunu (ironik bir dille) söylemektedir. Bir başka deyişle modernleşmenin büyük bir başarıdan çok büyük bir başarısızlık olduğunu dile getirmektedir. Bugün her şeye yeniden başlamak gerekiyor demekte ve dünyanın bu şansını kullanabileceğini ima etmektedir.

Evet simgesel değiş tokuş yani ilkel toplum paradoksal bir şekilde (Baudrillard'ın şeyleri tersine çevirme mantığına uygun olarak) yaşamı; buna karşın neo-liberal düzen ya da kapitalizm ölümü temsil etmektedir. Kapitalizmin simgesel sistemi öldürerek onun yerine geçmiş olduğu da söylenebilir. Her durumda kapitalizm Baudrillard açısından ölüm anlamına gelmektedir. Oysa Türkiye gibi toplumlarda bunun tam tersi bir yaklaşımın geçerli olduğunu biliyoruz. Bu yüzden Baudrillard'ın bu metni geleceğe yönelik toplumsal, tarihsel, ideolojik yönelimlerin belirlenmesinde hayati öneme sahip bir metne dönüşmektedir.

Son olarak Saussure'ün dil kuramından yola çıkarak mevcut batılı dillerin ölü diller olduklarını, herhangi bir gerçekliği yansıtmadıklarını, dolayısıyla böyle bir ortamda (bir döneme özgü Marksist kuram gibi) gerçek kuramlar ve gerçeği yansıtan metinlerin bulunabilmesinin olanaksız olduğunu söylemektedir. Mevcut tüm dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımları yine ilkel topluma özgü metinlerin yapısal özellikleriyle, modern topluma özgü metinlerin (şiir-düz yazı, vs) yapısal özelliklerini karşılaştırarak radikal bir şekilde eleştirmektedir.

Çaresiz Stratejiler'e gelince, *Simgesel Değiş Tokuş'tan* yedi yıl sonra yayınlanan bu metin kişisel görüşüme göre Baudrillard'ın şiir-sel ironiyi olabilecek en üst düzeye çıkardığı metindir. Örneğin, şişko(obez), rehine, müstehcen gibi tamamen bilim dışı olarak nitelendirilebilecek terimler buradaki ironi aracılığıyla inanılmaz bir gerçeklik boyutuna sahip olmaktadır. Bir önceki metinde olduğu gibi Baudrillard, burada da klasik sosyolojiye ait tüm terim ve kavramları reddederek yerlerine kendine özgü terimler koyarak, özgül açıklamalarda bulunmaktadır.

Örneğin şişko(obez)-sistem karşılaştırmasında yazar, şişkonun: normal olarak nitelendirilen vücut ölçülerini aşmış ve dolayısıyla bu vücutu deforme etmiş bir insan olarak nitelendirilebileceğini söylemektedir. Ona göre şişko vücut normal bir

vücudun koyduğu hedef ve amaçları aşır geçerek, amaçsızlık aşamasına varmış bir varlıktır. Şişko vücut normal vücudu içinde yok eden vücuttur. Şişko vücudun hücreleri bir tür kanserli hücreler gibidir. Doğaya özgü genetik programın bozulmasıyla ortaya çıkan ve aslında yaşamı sürdürmeye yaraması gereken kanserli hücreler amaçlarını aşır geçerek yani bir anlamda şişko-laşarak yaşamı ya da vücudu yok eden unsurlara dönüşmektedirler. Bir başka anlamda şişko müstehcen bir varlıktır çünkü normalin sınırlarının çok ötesine geçmiştir. Sağlıklı hücre kanserli hücre tarafından emilip, yok edilmektedir. Tıpkı şişkonun sağlıklı vücudu emerek, sağlıklı bir vücut içinde yok etmesi gibi. Şişko insanın ancak şişkolaşmış bir sistemde var olabileceğini söyleyen Baudrillard, sistemin de aslında şişkolaşmış olduğunu dile getirmektedir. Ona göre amaç ve hedeflerini çoktan aşır geçmiş olan batılı düzenler bugün tüketim toplumu adı altında bir şişkoluk yani amaç ve hedeflerden yoksunluk aşamasına ulaşmıştır. Şişko gibi bu toplum da yalnızca var olmaya çalışmaktadır. Tek amacı hayatta kalabilmektir. Bu bir hastalık sonucu ortaya çıkan ya da yoksulluk ve zenginlik çatışmasının yol açtığı ideolojik kökenli bir şişkoluk değildir. Bu yapısal bir şişkoluktur. Sistem doyum noktasına yani artık durmasının mümkün olmadığı bir noktaya ulaştıktan sonra sürekli olarak şişkolaşmayı sürdürmüştür. Doğada şişkolüğün bulunmadığını söyleyen yazar bunun kültürel bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Günümüz A.B.D'nde her iki insandan birinin yüz kilonun üzerinde olması Baudrillard'ın yaklaşımını doğrulayan bir kanıtı benzetmektedir.

Bütün metin boyunca bu ironik yaklaşımı sürdüren yazar dünyada herkesin potansiyel bir rehineye dönüşmüş olduğunu ve müstehcenliğine yaşamın her alanını egemenlik altında almış bulunduğunu iddia etmektedir. Örneğin cinsellik ve çıplaklık alanına ait olması gereken bir müstehcen kavramı tıpkı şişko olayında olduğu cinsellik, çıplaklık alanlarının ötesine geçerek tüm yaşamı belirler hale gelmiştir. Eğer müstehcenlik anormal, gereğinden fazla cinsellik gibi bir anlama sahip olabiliyorsa; o zaman gereğinden fazla (anormal düzeyde) bilgi, görüntü ve haber sunan iletişim araçları güncel müstehcenliğin en önemli araçları olarak nitelendirilebilirler. Yaşamın her aşamasında anormalleşme yani hedef ve amaçların aşırılıp geçilmesi bir tür müstehcenliğe yol açmaktadır.

Politika-ötesi, ekonomi-ötesi, toplumsal-ötesi ve kültürel-ötesi bir evrende yaşayan toplumlar için bütün bunlar artık hiçbir anlam ifade etmemektedirler. Belki kimileri için minimum düzeyde bir anlama sahip olabilirler o kadar. Bütün bu alanlar hedef ve amaçlarını aşmış geçerek, şişşolaşmış ya da müstehcenleşmişlerdir. Bütün bu alanlar ölüp sonradan zorla yeniden yaşama döndürülmüş gibidir. Ölü bir sistem yaşadığını kanıtlayabilme adına her türlü anormallığe müsaade etmektedir. Bu sistemde anormallik normal bir hal almış gibidir. Hiçbir alanda, hiçbir ölçü ve norma uygunluk diye bir şey kalmamıştır. Tüm kolektif norm, ölçüt ya da kurallar yıkılmış yerine kişisel yani anormal norm, ölçüt ya da kurallar konulmuş ve bütün bunlar da sözüm ona demokrasi (şeffaflık) adına yapılmıştır.

Cinsellik ve sanat yapıtının da öldüğü bir ortamda ancak simülakrlarının var olabileceğini söyleyen Baudrillard, aşkın da bu sistemde hiçbir anlam ifade etmeyen bir şeye dönüşmüş olduğunu ileri sürmektedir. İdeal aşkla yalnızca romanlarda karşılaşılabilceğini söyleyen Baudrillard aşkın da batılı toplumlarda bir aşk simülakrına yani cinsel ilişkiden ibaret bir şeye dönüşmüş olduğunu iddia etmektedir. Asıl önemli olan ilişki biçimi (aşk gibi tek taraflı/yönlü olan bir ilişki değil) ayartma gibi iki kişiyi ve zihinsel bir süreci zorunlu kılan bir ilişki biçimidir demektir. İlkel toplumlara ait bu ilişki biçiminin günümüz batılı toplumlarında ortadan kalkmış olduğunu ve XVIII. yüzyıldan günümüze, aynı toplumlarda, cinselliğe dayalı (çapkınlık gibi alıkça) bir şeye dönüşmüş olduğunu söylemektedir.

Çaresiz Stratejiler, öznenin öldüğü bir evrende nesneyi okuma, çözümleme , özneye karşı güttüğü stratejileri algılamaktan aciz kalmak demektir. Kitleler özneyi sürekli olarak kandırmakta ve kendini çözdüğünü sanması için gereken her türlü kolaylığı göstermektedirler. Yalnızca görmek istediği nesneyi gören ve çözümleyen öznenin gerçekte değil nesneyi çözmek, onun yanına bile yaklaşmadığını söyleyen Baudrillard, mevcut koşullarda batılı öznenin batılı nesneyi çözebilmesinin olanak dışı olduğu bir aşamaya gelindiğini söylemekte ve kendisinin de bu yüzden düşsel çözümler bilimine (patafizik:) uygun düşünceler ürettiğini söylemektedir.

Kişisel kanıma göreyse Jean Baudrillard Batıdaki mevcut (anti-diyalektik) durumun diyalektiğini bu çözümlemelerle en somut şekilde ortaya koyabilmiş olan düşünürdür. Simülasyon kuramı bir

anlamda anti-diyalektik bir evrenin (simülasyon evreninin) diyalektik bir açıklamasına ya da yorumlamasına benzemektedir. Bu iş ise tersine çevirme yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Kapitalizmin tersine çevrilemez bir hale getirdiği her şeyi Baudrillard sistemi bütünüyle tersine çevirerek açıklamakta, yorumlamakta ve çözümlemektedir.

Umarım bu metinler Baudrillard'ın radikal kuramsal yaklaşımının Türkiye'de artık doğru dürüst anlaşılmasına bir katkıda bulunur ve yerel entelektüel üretimde yeni düşünsel perspektifler oluşur..

26 Eylül 2001, İzmir.

SİMÜLASYON KURAMI VE SİNEMA*

Sinema konusunda Avrupa ve Anglo-Sakson ülkelerinde en son ortaya çıkan kuramsal çalışmalar, göstergebilim üzerine oturtulmuş olan çalışmalardır. 1950'li yıllarda ortaya çıkmış ve 1970'li yılların sonunda sinema konusundaki kuramsal yaklaşımların hemen tümünü belirlemiş olan bu disiplin, o yıllardan günümüze herhangi bir radikal değişime uğramadan süregelmiştir. Zaten (çoğunlukla psikanalitik yöneme ait terminolojiyi de kapsayan) göstergebilim (semiyotik) dışında sinema alanında belirleyici bir kuramsal yaklaşımdan söz edebilmek olanaksız gibidir. Postmodernizmden böyle bir şey beklemekse boşuna zaman kaybından başka bir şey değildir!

Özetle sinema alanında son otuz yılda oluşturulan kuramsal boşluğun nedenlerinin araştırılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü sinemanın ortaya çıkmış olduğu yıllardan bu yana bu sanat konusundaki en önemli kuramsal yaklaşımları üretmiş olan ülkelerin artık eski çalışmaları tekrar tekrar yeniden yayınlamak ve bu eskimiş yaklaşımlar konusunda gereksiz, anlamsız tartışmalar açmaktan ve sürdürmekten başka bir şey yap(a)madıkları görülmektedir.

Bunun en önemli nedenlerinden biri son yirmi beş, otuz yılda ortaya tüm dünya sinemasını etkileyecek türden (Ekspresyonist Sinema, Sovyet Sineması, Yeni Gerçekçilik, Yeni Dalga,vb) ekol ya da akımların çık(a)mamasıdır. Dünya artık Batı olarak adlandırılan bölgeden, Fi tarihine kadar, herhangi bir yeni sinema ve dolayısıyla yeni kuramsal yaklaşım beklentisinden vazgeçmek durumundadır. Son yirmi yıldan bu yana sunulanlarsa (biyografik, bibliyografik ve sinema tarihi dışında kalanlar)olsa da olur olmasa da cinsinden çalışmalardır. İstisnalar hariç doğal olarak!

Baudrillard, kendi bakış açısı doğrultusunda bu durumun toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel nedenlerini son yirmi beş yıldan bu yana açıklamaya çalışmaktadır. Bu süre zarfında iyiden iyiye kendi kendini yineleme (yoksa yenileme değil) düzeneğine dönüşmüş bulunan

* İlk kez Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (M.T.ÖNGÖREN-Özel Sayısı) Yıllık 1999,

İkinci kez Altyazı Dergisi. sayı 19, 2003/6'da yayınlanmıştır

Batılı düzenlerden (toplumlardan) yeni bir şey beklemek abesle iştir. Teknolojinin tek başına yeni bir biçim/içerik bağıntısı (Marksizm benzeri bir ideoloji) üretebilme şansı sıfırdır (bak. Habermas, Virilio, Braudel, vb). Biçimin tek başına var olma şansı bulunmadığından, Baudrillard'a göre, bize biçim olarak sunulan şey aslında biçim/içeriğin tüm göstergelerine sahip (hipergerçek) bir görüntüden (= simülakrardan) başka bir şey değildir. Godard sinema konusunda buna *entertainment* demektedir. Çünkü ona göre sinema bir sanattır. Sanat olarak ölen sinema bir anlamda *entertainment* (sanat simülakrası) olarak geri dönmektedir. Son yirmi yılın Amerikan sineması bunun en kusursuz örneğidir. Film sanatının tüm göstergelerine sahip görünüp de sanat olmayan sinema (genelde) Amerikan sinemasıdır (bu konuya yeniden döneceğiz).

Bana göre Baudrillard, sinema (ve daha pek çok başka) alanında kuramsal yaklaşım boşluğu konusundaki nedenlerin anahtarını sunmaktadır. Ona göre Batı, en azından, son yüz elli yılda iki aşamalı bir toplumsal-politik-ekonomik ve kültürel süreçten geçmiş/geçmektedir. Birinci aşama "gerçekliğin" egemen olduğu evrendir (bu evren olmadan simülasyon evreninden söz edebilmek olanaksızdır). Bu evrende toplumsal-politik-ekonomik ve kültürel olarak nitelendirilen: **gerçektir**. Gerçeklik evreninde (sanayileşme döneminden 1970'lere kadar giden süreç) toplum: toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda ağırlıklı olarak kolektif illüzyonlar üretmektedir. Toplum iki karşıt gruba ('sınıf') bölünmekle birlikte bu gruplar (bir yanda proletarya, diğer yanda burjuvazi kendi içlerinde) kolektif ülküler, hedefler ve düşleri paylaşmaktadırlar. Bu ortamda insanların bir ortak hedefleri bir de bireysel düşleri vardır. Dünyanın kolektif bir çaba/emekle değişeceğine inandıklarından bireysel düşlerini kolektif hedefler uğruna erteleyebilmektedirler. İçinde yaşadıkları katı, acımasız ve vahşi gerçeklik evreninden yine kolektif illüzyonlar (düşler, ütopyalar) üreterek kaçmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla illüzyon ancak gerçekliğin egemen olduğu evrende mümkündür. Bu evrenin bir simülasyon evreni olarak adlandırılması olanaksız olmakla birlikte bu evrendeki simülakraların varlığını yadsıyabilmek olanaksızdır. Bunlar temelde toplumsal yaşamı belirleyen: Din ve İktidar adlı iki **saf** simülakradır. Gerçeklik evreninde simülakraların bulunması ne kadar doğalsa, simülasyon evreninde gerçeklik parçalarıyla karşılaşmak da o kadar doğaldır. Din (sözcüğü burada Tanrının eşdeğeri olarak alınabilir): soyut, elle tutulması olanaksız, bütünüyle kolektif bir düşünce gücünün ürünü olan bir 'varlıktır'. Aynı yaklaşım iktidar için de geçerlidir. İktidar da: soyut, elle tutulması olanaksız bir illüzyondur. Birileri

tarafından Biri'ne atfedilen güçtür. Bu güç bir otoriteye dayanmadığı takdirde gerçek bir güç olamamakta ve kısa sürede saf dışı edilmektedir. Bu birileri kendilerine boyun eğmiş birine boyun eğmekte ve sahip oldukları gücü/iktidarı vekaleten o birine bırakmakta ve istedikleri zaman da geri almaktadırlar. İktidar bir nesne/özne oyunudur. Sü-rüp gidebilmesi için her iki tarafın oyun kurallarına uyması gerekmektedir!

Bir başka deyişle gerçeklik evreninde simülakrların bulunması bir paradoks değildir çünkü bizzat gerçeklik bir illüzyona (bir tür saf simülakra) benzemektedir. Gerçeklik: insanların yine kolektif bir şekilde ürettikleri bir "illüzyon"dur. Gerçekliğin bir hakiki, bir de sahte olanı yoktur. Sorun bu gerçekliğin algılanış ve yaşanış biçimindedir. Örneğin belli bir coğrafyada (mekanda), belli bir zaman dilimi içinde insanlar (kuşaklar boyunca) yaşadıkları evreni bir gerçeklik evreni şeklinde algılayıp, yaşadıktan sonra; başka bir zaman dilimi içinde aynı evreni (başka kuşaklar) bir simülasyon evreni (ikinci evren zorunlu olarak birinciden sonra gelmek durumundadır) olarak algılamakta ve yaşamaktadırlar. Birinci evrende kolektif bir görüş, düşünce ve inançlara bağlı kolektif bir dışavurum ve davranış biçimi egemendir. İkinci (zamanla değişip, dönüştükten sonra belli bir aşamada takılıp kalan) evrende bir önceki evrene ait görüş, düşünce ve inançlar kadükleşmekte, içerikleri boşalıp, anlamlarını yitirmekte, bu evreni açıklama yöntemi olan diyalektik de aynı nedenlerden dolayı çağdışı bir görünüme bürünmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri toplumun (her kuşakta yeniden yaşananlar çeşitli süreçler nedeniyle) *genel kolektif yazgının* ('tarihin') yaşanma biçiminin farkına varamaması yani yalnızca görünen gerçeklik ve biçimlerden (kapitalist, neokapitalist,vs) yola çıkarak bu genel kolektif sürecin hangi aşamalardan geçerek güncel konumuna ulaşmış olduğunu kavrayamamasıdır (ya da bu konuda çaba harcamak istememesidir!). Bu uzun süreç içinde psikolojik bir kolektif varlık olma özelliğini yitiren **toplumsal** parça olmakta ve ortaya kolektifi dışlayan 'bireyler'(kişiler) çıkmaktadır (postmodernizm böyle bir sürece ait bir söylemdir). Bir anlamda içeriğini yitirmiş olan toplumsal, Baudrillard'ın deyimiyle bir 'toplumsal' görüntüsüne sahip olan kitleye dönüşmektedir.

Bu evrende temel tutamaklarını yitiren (diyalektik) mantık bir olasılaştırma (yani her şeyi her şeyle bağdaştıran, uzlaştıran, ikili kutuplaşmalara bir son veren) mantığına dönüşmektedir. Bu evrendeki içerik-anlam ilişkisini belki şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Tek tanrılı dinler öncesinde, belli bir zaman dilimi boyunca (bu yüz ya da

bin yıl olabilir,vs) bir totem, tanrı ya da birden çok tanrıya inanan bir topluluk ya da toplum günün birinde artık iyiden iyiye eskimiş, çağdışı hale gelmiş bu inancından vazgeçmek isteyebilir. Ancak ortada inanabileceği yeni bir tanrı, totem, vs bulunmadığı takdirde bu toplum inançsız kalmaktansa, bir yenisiyle karşılaşacağı güne kadar(?), inanmadığı o eski ritüel ve içeriklere uymayı sürdürecektir. Baudrillard'ın sözünü ettiği Batılı toplumlar tam da bu durumdadırlar. Eski ideolojiler ve içeriklerden kurtulmak istemekle birlikte bunların yerine koyabilecek yeni bir içerik bulamadıkları için eskisiyle idare etmeyi sürdürmektedirler. Üstelik bu işi öyle devasa (kitle iletişim araçları sayesinde) boyutlara ulaştırmışlardır ki, dünya onların hâlâ bu içerik ve ideolojilere inandığını sanmaktadır. Hipergerçekliğin evreni işte böyle bir evrendir. Batı hem kendi toplumlarının hem de dünyanın bu simülasyon evrenine inanması için inanılmaz bir çaba ve enerji sarf etmektedir (ayrıca kitleler bu oyunu sürdürmekten yanadırlar çünkü onların çıkarlarıyla sistemin çıkarları kesişmektedir). Batılı toplumlar Baudrillard'a göre tam bir kısır döngü içine girmiş durumdadırlar. Tek tanrılı dinler öncesinde eski inançlarından kurtulmak isteyen toplumlar bin yıllar boyunca o inançtan o inanca, bu totemden o toteme geçmişler ve günün birinde tek tanrılı bir dinin en çok kazandıran (en çok veren el) din olduğunu görünce, bu kez de ona boyun eğmeye başlamışlardır. Bu bir devrim, yepyeni (ve çok uzun zaman alacak) bir düzen anlayışına geçişin de başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

Günümüz Batı toplumlarında yeni bir biçim/içerik ilişkisi söz konusu olamayacağından eski *biçim ve içerikler* (= görünüm, simülakrılar) allanıp pullanarak, araziye uydurularak, anlaması daha zor ve karmaşık hâle getirilerek (bak. Terry Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları*, Frederick Jameson, Douglas Kellner vb yazarların¹ metinleri bu amaca hizmet etmektedirler) hem Batılı genç 'aydınlara' hem de dünyanın geri kalan bölgelerinde yaşayan az gelişmiş 'aydınlara' büyük bir çoğunluğuna kaktırılmaktadır. Simü-

¹ Bu yazarlarla Baudrillard arasındaki temel yaklaşım farklılıklarından biri şudur: Baudrillard mevcut 'gerçekliği', gerçeğin öldükten sonra yeniden diriltilmiş, kendisine aslından daha da gerçek bir görünüm kazandırılmış, hipergerçek bir evren, bir simülasyon evreni şeklinde değerlendirirken; diğerleri mevcut 'gerçekliği' asıl gerçeklik gibi kabul etmekte ve tüm çözümlemelerini onun üzerine oturtmaktadırlar. Baudrillard ölmüş bir gerçeklik evrenindeki tüm çözümlemelerin ölü doğmuş, anlamsız, olsa olsa mevcut sisteme hizmet etmek, onu sürdürmekten başka bir amaca sahip olamayacaklarını öne sürerken; diğerleri 'gerçeklik' evreni olarak algıladıkları evren konusunda kuramsal çözümlemeler yapmayı sürdürmektedirler.

lasyon evreni güncel görüntüyü (gerçekliği) geçmişe ait içerikle doldurmaya çalışmakla birlikte bu konuda kendisi dahil, her ne kadar üst düzey bir *oyunculuk* sergiliyor olsa da, kimseyi (belki çocuklar ve benzeri nahiflikteki insanlar hariç?) kandıramamaktadır. Olsa olsa herkesin bu oyuna kanma konusunda suç ortaklığı yaptığı söylenebilir, o kadar.

*

*Aslında resim, gravür ve mimariyle oluşan
imgeye özgü biçimsel mantık dönemi XVIII.
yüzyılla birlikte sona ermiştir.*

*Fotoğraf ve sinemayla diyalektik mantık ya da
uygun görüldüğü takdirde XIX. yüzyıla ait
fotogram dönemi başlamıştır.*

*Videografi, holografi ve infografinin keşfiyle
birlikte paradoksal mantık dönemine geçilmiştir...
XX. yüzyılın sonlarına yaklaştığımız şu günlerde
modernliğin sonucuyla kamuya yönelik yeniden
canlandırma mantığının sonu aynı ana denk
gelmiş gibidir.*

Paul VİRİLİO, *La Machine de Vision* (s.133)

Sanat ve simülasyon ilişkilerine gelince, Baudrillard XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Barok tiyatronun bir illüzyon sanatı olduğunu ancak XIX. yüzyılda ortaya çıkan *Natüralist* akımla (Zola, Balzac, vb) birlikte bu özelliğini yitirerek yansıma kuramı gereği gerçekliğin aynası olmaya çalıştığından söz etmektedir. Bir başka deyişle Baudrillard illüzyon üretmeyen bir sanata pek sıcak bakmamaktadır. Sinemayı çok sevmesinin nederi kusursuz bir illüzyon sanatı olmasıdır. Sanat: içinde yaşanan dünyayı almalı ve onu değiştirip, dönüştürüp başka kılık ve kıyafetlere büründürerek yepyeni, bambaşka bir şekilde sunmalıdır. Gerçek ya da gerçekliği birebir üretme çabasında olan bir yaklaşım ona göre illüzyondan yoksun bir yeniden üretimden başka bir şey değildir. Baudrillard'a göre *yeniden canlandırma* bir şey *yeniden üretimse* bambaşka bir şeydir.

Ancak işler bu noktadan itibaren oldukça karmaşık bir görünüme bürünmektedir çünkü günümüz sineması ona göre bir illüzyon sanatı olma özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Çünkü illüzyon gerçeklik evrenine ait bir kavramdır dolayısıyla simülasyon evreninde illüzyondan söz edebilmek pek kolay değildir. Öyleyse sinema bir *illüzyon sanatı* olma aşamasından bir *simülasyon zanaatı* olma aşamasına nasıl geçmiştir?

Baudrillard (Sanayi Devrimiyle başlamış olan) gerçeklik evreninin ilk hayati darbeyi 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik bunalımla almış olduğunu, 1968 Mayıs'ındaysa artık iyiden iyiye simülasyon evreni (özellikle Batılı toplumlar açısından) içinde yaşanmaya başlanmış olduğundan söz etmektedir². Bu durumda sinemanın ilk başlangıç yıllarından itibaren Charlie Chaplin, Buster Keaton, Alman Ekspresyonist Sineması, René Clair'den 1960 ve 1970'lerin İtalyan sineması, baştan 1970'lere Amerikan Sinemasının önemli bir bölümüne, Fransız Sinemasından 1940'lı-50'li yıllara ait kimi filmler, Godard filmlerine, pek çok sinema ve yönetmen filmlerinin Baudrillard perspektifinden değerlendirilebileceğini düşünüyorum.

Kuramsal ya da ideolojik anlamda kolektivist yanının daha ağır bastığını söyleyen düşünür, beyaz perdenin her şeyden önce kolektif bir birlikteliği zorunlu kılan bir mekan olduğunu düşünmektedir. Bana kalırsa sinemanın günümüzde insanları hâlâ kendisine çekebilme

² Baudrillard, *Apocalypse Now*, *China Syndrom* gibi filmler ve *Holocaust* gibi bir televizyon dizisinin dışında sinema ve filmler konusunda pek fazla bir şey yazmamıştır. Mike Gane'in *Baudrillard Live* başlıklı söyleşilerden oluşan metninde sinema ve imgeyle ilgili birkaç konuşma bulunmakla birlikte burada da Simülasyon Kuramı çerçevesinde yapılan bir sinema çözümlemesi (sosyolojik, estetik, kültürel,vb) söz konusu değildir. Televizyon ve televizyon reklamları konusunda (bak. *Tüketim Toplumu*, *Simülakrlar ve Simülasyon*, *Göstergenin Ekonomi Politikası Konusunda Bir Eleştiri*, *Çaresiz Stratejiler*, vs) daha ayrıntılı çözümlemeler sunmuştur. Yazar bu konuda özellikle sosyolojik nitelikli bir şeyler yazmak istemediğini, daha çok bir film izleyicisi olmaktan hoşlandığını söylemektedir. Sinemanın her şeyden önce bir mit olduğunu düşünmektedir. İdoller üreten çağdaş bir mit. Dolayısıyla kuramsal yaklaşım işini başkalarına havale etmiş olduğu söylenebilir. Oysa sinemanın bir zamanlar kolektif illüzyonlar üretmiş ve çok etkili dönemler yaşamış olduğunu (örneğin propaganda ve reklam karşılaştırması yaptığı bir yazısında olduğu gibi) kabul etmektedir. Bu yüzden kuramın genel çerçevesi doğrultusunda biz böyle bir girişimde bulunduk. Özel olarak herhangi bir atıfta bulunulmadığı sürece bu bölüm bizim simülasyon kuramından yola çıkarak gerçekleştirdiğimiz bir yorum olmak durumundadır.

nedeni başlangıç yıllarında oluşturduğu o illüzyon duygusudur. Eski-den biçim/içerik ilişkisi adlı zorunlu bağıntının ürünü olan illüzyon günümüzde Baudrillard'ın ifadesiyle salt bir teknoloji (üst biçim) ürününe dönüşmüş ve dolayısıyla illüzyon olma niteliğini yitirerek bir tür illüzyon simülakrına (bunu belki halüsinasyon olarak da nitelendirebilmek mümkün) dönüşmüştür. Baudrillard sinemanın (televizyon, kaset, CD, vs) yitirmiş olduğu o eski illüzyon gücüne yeniden kavuşabileceğine inanmaktadır. Bir bakıma bir illüzyon gücüne sahip tek sanatın sinema olabileceğini düşünmektedir.

Gerçeklik evrenine ait olduğu dönemlerde sinema popüler bir sanat olarak insanlara yaşadıkları dünyanın, çekilen tüm acılara karşın, (genellikle olumlu, güzel anlamında) bambaşka bir yere dönüşebileceğini anlatan, gösteren öyküler sunmaya çalışarak onları mutlu etmek için çaba sarf etmiştir. Bir başka deyişle bu dönemde yaşayan insanlar, içinde yaşamakta oldukları tarihsel, toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel süreç nedeniyle tüm filmlerde kolektife ait bir şeyler arayıp, bulmaya ve gündelik yaşamlarında onlardan yararlanmaya çalışmış gibidirler. Örneğin toplumsal ve politik açıdan en hafife alınan Amerikan sineması daha ilk başlangıç yıllarından itibaren örneğin Şarlo, Buster Keaton, Lorel ve Hardy (kısaca hemen tüm Bürlesk sinemanın kolektif sahnelerine ne kadar önem verdiğini anımsayalım) tüm Zenci/Beyaz, Kızılderili/Kovboy veya Mafya filmleri ya da aile, grup filmlerinde (örneğin 1930'lu yılların Amerikan Sineması ya da tüm Frank Capra filmlerindeki birey/kolektivite diyalektiğinde) olduğu gibi olaylar genellikle hep bir topluluğun çevresinde olup bitmektedir. Bir başka deyişle gerçeklik evreninde öykünün kahramanı tekil değil çoğuldur. Çoğulun olduğu yerdeyse hep içinde yaşanan ortamın, dünyanın düşsel düzeyde bile kalsa doğru ya da yanlış, şöyle ya da böyle değiştirilmesi söz konusudur.

İşte bu gerçeklik evrenine özgü kolektif ortam, hava, inanç, düşünce ve davranışlar, dünyanın başka bir şekilde algılanmasını zorunlu kıldığından filmlerde anlatılan öykülerin de başka bir şekilde algılanmasına yol açıyordu. Örneğin bu dönemde Marksizm'e, Evrensel Proletarya Diktatörlüğüne, Komünizm, Sosyalizm, Sosyal Demokrasi, Kapitalizm ya da Liberalizme yürekten inanan insanlar vardı. Onlar dünyayı ve tanık oldukları her olay her etkinliği bu perspektiften yola çıkarak değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla salt bireyi anlatan, bireyi hedefleyen öyküler (varsa istisnalar dışında-aşk öykülerinde bile aile, çevre,vs şöyle ya da böyle yer almaktadır) geri planda kalıyor ve muhtemelen yeterince izleyici bulamıyordu.

İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliğinin yıldızının parlaması ve Çin deneyimiyle birlikte Liberal Batı sosyal ve ekonomik haklar konusunda geri adım atmak ve emekçilerin istek ve taleplerine boyun eğme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı (bak. G. Bataille, *Lanetlenmiş Pay*). Kolektif sorunlar A.B.D'nin de desteğiyle kısa sürede aşıp geçildi. 1960'lı yıllar özellikle de Avrupa'da düşünsel özgürlük yılları oldu. Birey yavaş yavaş ön plana çıkmaya, öncelikli olarak kolektifi savunan ideolojiler geri plana düşmeye başladı.

Bunun nedeni sanıldığı gibi Neo-Liberalizm'in yükselişe geçerek karşı yani Sol kutbu çökertmesi filan değildir. Baudrillard'ın dışında Braudel, Duby, vb isimlere inanmak gerekirse Kapitalist ideoloji 1950-1970 yılları arasında içeriğini, anlamını yitirmiştir. Yerine koyacak yeni bir içerik ve anlam bulamadığından karşı kutbun içeriğini, anlamını olasılaştırma mantığına başvurarak kendi hesabına geçirmiş ve bu arada da Sol kutbun anlamını, içeriğini yitirmesine neden olmuştur (evrensel konjonktür bu işi kolaylaştırmıştır). Dolayısıyla Sovyetler çökmeden çok önce sahiplenmiş görüldüğü ideolojinin fiilen sona ermiş olduğu söylenebilir. Zaten diyalektige inanmak gerekirse bir kutup çöktüğünde diğer kutbun çökmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Oysa sunulmaya çalışılan manzara bunun tam tersidir. Sanki Sovyetlerle birlikte dünyanın yalnızca Sol kutbu çökmüş, Sağ kutup tüm haşmetiyle ayakta duruyor gibidir ! Ünlü tarihçi Braudel (*Maddi Uygarlık I, II, III*) bir yandan Kapitalizmin aynı zamanda hem ideolojik hem de ekonomik bir proje olduğunu kabul ederken, bir yandan da Kapitalizmin içerikten yoksun bir şekilde daha uzun bir süre bir biçim olarak varlığını sürdürebileceğini söyleyerek bir çelişkiye düşmektedir³. Eğer bir proje diyalektik olarak iki kavram üzerine oturuyorsa biri öldüğünde diğerinin uzun süre devam etmesi söz konusu olamaz ya da Baudrillard'ın dediği gibi Kapitalizm aslında çoktan mütasyona uğramış (yani ölmüş) ve bir Kapitalizm simülakrına dönüşerek yola devam etmiştir. Bu daha çok Kapitalizmi yeniden üreten bir düzen görünümüne sahiptir. Bir başka deyişle üretim ve yeniden üretim üzerine kurulu

³ Kapitalizm bir **ideolojiye** şöyle ya da böyle bir ahlaka sahip olmak durumundadır (Weber'e ve diğerlerine inansak mı yoksa inanmasak mı?). Günümüzdeki gibi ahlaktan yoksun bir görünüm -Tüketim toplumu- sunuyorsa o zaman bu Kapitalizm filan değildir. Ne var ki dünyanın halihazırda *model* olarak kabul ettiği Kapitalizm budur yani içeriği tamamen boşaltılmış bir Kapitalizm Simülakrı.

Kapitalist Sistemin yeniden üretildiği bir düzen. Bir simülasyon evreni. Baudrillard, gördüğünüzü sandığınız şey ruhtan, içerikten, anlamdan, özden yoksun bir *yeniden üretim* düzenidir. Tüketim düzeninin ahlakı yoktur. O salt ahlaksızlık üzerine oturmaktadır. Şeffaf görünen sistemler yalnızca görünüşte şeffaftırlar. Aslında yakından bakıldığında opak oldukları ve arka planda olan biteni görmenin olanaksız olduğunu söylemektedir. Bu durumda Batılı demokrasiler şeffaf görünümlü, iki yüzlü ve kötü demokrasilerdir. Yalnızca bir görünümünden (=simülakr) ibarettirler.

Sinema-ideoloji ya da içerik ilişkileri bu bağlamda değerlendirildiğinde ortaya bambaşka bir görüntü çıkmaktadır. Örneğin A.B.D'de *Hayes Code*' un seksenli yılların ikinci yarısında tasfiye edilmesi ve film üretimi üzerindeki her türlü ideolojik yasaklamanın kaldırılmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Her nedense Neo-Liberal düzen her türlü ideolojik yükümlülükten kurtulmuş olduğu (Sol kutbun çökmesi sayesinde !) bir sırada insan, üretim, emek ilişkileri konusunda film (dizi) üretmeye başlamıştır. Aslında böyle bir girişimde bulunmasını gerektiren bir durum kesinlikle söz konusu değildir. Bir başka deyişle Marksist ya da Sol içerik sistem açısından bir tehlike arz etme yeteneğini yitirdiği anda sistem onları (demokrasi, insancılık,vb palavralar adı altında) bizzat programlayarak kitlelere sunmaya başlamıştır. Sistem uzaktan yakından inanmadığı ve ilgilenmediği içerik simülakrlarını kitlelere kaktırmaya çalışmaktadır. Çünkü bu içeriklere inanan kimse kalmamıştır ya da büyük çoğunluklar bu ideolojilerden (elde etmek istediklerine bir kez kavuştuktan sonra) soğuduktan sonra sistem onlara bu tür bir içerik simülakrı sunma konusunda bir sakınca görmemeye başlamıştır. Belki de -Batılı- hem *nesne* hem *özne* dünyanın geri kalanını kandırma konusunda işbirliği yapmaktadır! Kim bilir?

Gerçeklik evrenine özgü bir içerik anlayışından yapay, içerik simülakrı denilebilecek bir anlayışa geçişin sinemadaki en önemli temsilcilerinden biri Steven Spielberg'dir. *Duel*, *Jaws* gibi filmler bir kamyonla, bir köpek balığının baş rolde oldukları filmlerdir. İnsanlar (yani yardımcı oyuncular) bu baş kahramanların varlığını kanıtlamak, doğrulamak için oradadırlar. Orada bulunmalarının tek nedeni yalnızca kamyon ve köpek balığı görüntüleriyle seyirciyi heyecandırıp, korkutabilmenin olanaksız olmasıdır. Spielberg filmlerinden beş, altısı son yirmi yirmi beş yılda A.B.D'lerinde en çok izlenen yirmi, yirmi beş film arasındadır. Dolayısıyla çözümleme açısından önemli bir veri olma özelliğine sahiptirler. *Indiana Jones* (tıpkı *Forest*

Gump gibi) tamamen gerçek dışı, sanal denilebilecek (gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmayan) bir kahramandır. *E.T* bir uzaylıdır yani insan değildir! *Hook*, *Jurassic Park*'ın baş kahramanları için de benzer şeyler söylenebilir. İdeolojik ahlâkın sona erdiği yerde (aynı ahlaki yaklaşımı tüm öykü çeşitlerine uyarlamak yerine) ilkel (maniken) iyi/kötü ve doğru/yanlış terimleri hortlamakta ve çoğu kez filmde filme değişen bir nitelik kazanmaktadırlar. Örneğin *The Terminator*, *Robocop* ve benzeri *Cyborg*'lu seri filmler bu türden filmlerdir. Bir başka deyişle simülasyon evreninde yalnızca kolektif olan değil bireysel olan bile tedavülden kalkmış gibidir. Çünkü insan görünümülü robotlar (insan simülakrları) gerçek insanın yerini almış ve durum gerçeklik evrenindeki tersine dönmüş gibidir. Örneğin, *The Terminator*'da ya da *Robocop*'da gerçek insan (Schwarzenegger) sahte bir insanı (bir robotu) canlandırmaktadır. Benzeri diğer filmlerde de durum böyledir. Son on yılda üretilen tüm *remake*'ler bu bakış açısı doğrultusunda yeniden ele alınmalıdır. Şimdilik geçmişte kalmış Yansıma Kuramından esinlenerek yapay bir evrenin de yapay içerik ve biçimler yansıttığını ileri sürebiliriz.

Kolektif konusunda söyleyecek bir şeyi kalmayan sinema bütününüyle öznel (tekil insanların) öyküleri(ni) ya da gerçeklikle her türlü ilişkisi tamamen kopuk, hayal ürünü (sanal) denilebilecek türden öyküler anlatmaya başlamıştır. Olasılaştırma mantığıyla dijital görüntü teknolojisi bir araya gelerek imkansız ya da absürdü başarmaktadırlar. Örneğin *Dick Tracy* benzeri çizgi film kahramanlarıyla gerçek oyuncuların birlikte yer aldıkları öyküler gibi. Adına bilim-kurgu denilen 1970 sonrası filmlerin hemen tamamının bilim-kurguyla bir ilişkileri yoktur. Çünkü diğer içerik türlerinde olduğu gibi bilim-kurgu da içeriğini ve özünü yitirmiştir. Gerçek bilim-kurgu öyküsünün gerçek dünyayla, gerçeklikle ilişkisi vardır oysa sahte bilim-kurgu öykülerinin böyle bir kaygısı yoktur. Onlar sadece biçim düzeyinde bilim-kurguya benzemekte içerik düzeyiniyse neredeyse tamamen dışlamaktadırlar. 'İçerik' öykü için bir tür bahaneye dönüşmüş gibidir. Biçimle içerik arasındaki diyalektik tamamen saf dışı edilmektedir.

Bütün bunların özellikle Avrupa ve Anglo-Sakson (Batılı yani benzer tarihsel-toplumsal süreçlerden hemen hemen aynı zamanda geçmiş olan) toplumlara özgü sinemalar için geçerli bir varsayım olduğunu yinelemekte yarar var (hatta onlar arasında bile tam bir uyum olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir). Çünkü Türkiye ve benzeri ülkeler henüz böyle bir süreçten geçmemiş oldukları için

simülasyon evreni içinde yer alamazlar. Bu yüzden evrensel sanat, değerler vb şeylerden dem vurarak bu evrene ait ülkelerle bu evrene ait olmayan ülke sinemaları, sanatları ve düşünce biçimleri, vs arasında karşılaştırma yapmaya kalkmak son derece yanlış ve tehlikelidir. Çünkü dünya insani değerlerden yoksun güçlü (görünen) toplumları örnek aldığı takdirde, bunun yanlış bir yol olduğunu bir süre sonra fark edecektir. Ancak yitirdiği bu süre onun ve insanlık için belki de büyük bir kayıp olacaktır

Amerikan sinemasında özellikle son on yılda simülasyon evrenine ait ipuçları, betimlemeler, kesitler sunan yüzlerce film yapılmıştır. Costa Gavras'ın *Mad City*'si (1998) böyle bir evreni -belki de kendine rağmen demek gerekecek. Çünkü Gavras'ın asıl niyeti bir simülasyon evrenini ifşa etmekten çok bir toplumun iki yüzölçümünü sunmaktır- en iyi anlatan filmlerden biridir. Gerçeklik evreni perspektifinden bakıldığında bu film sıradan bir Amerikan kentinde, sıradan bir insanın, sıradan bir eyleminin (adam vurma) medya tarafından abartılmasını, kullanılmasını, vs anlatmaktadır. Simülasyon evreni perspektifinden bakıldığında, seyirci olarak, karşımızda Amerikan toplumunun tüm özelliklerine sahip bir evren bulmaktayız. Ortada olay olmaya geçecek bir eylem yoktur. A.B.D'de her gün gerçekleştirilen vurma ve öldürme olayları televizyon kanallarından bu kadar uzun uzadıya verilecek olsa günün on, on iki saatinin bu olayların aktarılmasıyla geçebileceği apaçık ortadadır. Gerçek bir olay niteliği taşımayan bu olay yani işini kaybeden sıradan bir müze bekçisinin (John Travolta) bunalıma girerek arkadaşını yanlışlıkla vurmasının uyanık bir gazeteci tarafından ulusal boyutta bir **gösteriye** dönüştürülmesi (Dustin Hoffman). Gösteri sözcüğünün altını özellikle çizdik çünkü sıradan bir olay olma özelliği yitirilen bu eylem bir eğlence nesnesine dönüşmektedir. Amerika günlerce bu olayı *naklen* izlemektedir. Tüm ilişkiler istisnasız çıkar üzerine oturmaktadır. Yani tamamıyla yapay ilişkilerdir. Gerçek eylem daha ortaya çıktığı anda medya tarafından bir olay simülakrına dönüştürülmekte yani bir gösteri nesnesi haline gelmektedir. Bir başka deyişle olayın sahip olduğu gerçeklik paydası anında yok edilmekte ve yerine dramatisasyonun (ölmüş eylemin bizzat asıl oyuncular tarafından yeniden üretilmiş biçimi) artan sayıdaki paydaları konulmakta ve dolayısıyla simülasyon evrenine uygun bir sunumla karşılaşılmaktadır. Yapay bir evrende (A.B.D), yapay bir eylem (simülakr) yapay bir olay (gösteri) olarak algılandığından gösteri biter bitmez bir yenisi istenmektedir.

1999 yılında sinemalarda gösterime giren Wachowski kardeşlerin *Matrix* adlı filmi Baudrillard'ın, filmin içinde, birkaç salise görünen *Simülakrlar ve Simülasyon* başlıklı metni yüzünden derhal simülasyonla ilişkilendirilmiş bir filmidir. Oysa bu filmin simülasyonla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. *Mad City*'de zaman ve mekan güncel gerçeklik olarak adlandırılabilir şey tarafından temsil edilirken *Matrix*'de böyle bir şey söz konusu değildir. *Matrix*'de gerçeklik evreni olarak sunulan görüntülerin bildik, sıradan güncel evrenle hiçbir ilişkisi yoktur. Bunlar tamamı neredeyse sanal olarak nitelendirilebilecek görüntülerdir. Dolayısıyla seyirci tarafından filmde gerçeklik evreni olarak algılanan şeyin aslında gerçeklik evreniyle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı ve yine kendisinden simülasyon evreni olarak söz edilen evrenin sanal bir evrene (gerçek ya da simülasyon evreniyle hiçbir ilişkisi olmayan) tekabül ettiği söylenebilir. Bu filmde simülasyonla ilgili sözlerin edilmesi hikayenin bütününde simülasyon denilen bir şeyin 'içerik/biçim' düzeyinde amaçlandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü biçim düzeyinde simülasyonu tutturamayan bu filmin içerik düzeyinde de tutturabilmesi söz konusu değildir. Bu filmin diyaloglardan oluşan metnini belki bir metin simülakrına benzetebilmek mümkün çünkü bu metin de sözcüklerden ve sözcüklerin oluşturdukları satır ve paragraflardan meydana gelmiştir!. Bu derin şeyler söylemeye çalışıp aslında hiçbir şey (ya da çok çok az şey söyleyen?) söylemeyen bir metindir. Bu öyküde neyin gerçeklik evrenine neyin simülasyon evrenine ait olduğu söylenemez çünkü filmin böyle bir amacı yoktur. Görüleceği gibi Gavras'ın filmindeki gibi iki aşamalı (biri gerçeklik evreninden yola çıkarak, diğeri simülasyon evreninden yola çıkarak) bir okuma söz konusu olamamaktadır. Bana kalırsa *Matrix* oyuncularını da dahil olmak üzere özel efektlerden ibaret bir görsel- işitsel bombardımandır. Bu anlamda tipik bir film simülakrıdır çünkü onun da bir yazarı, yönetmeni, çekim ekibi, oyuncularını, vs vardır ancak o bir film değildir. Filmin bütün göstergelerine ya da niteliklerine sahip film olmayan bir şeydir. *Matrix*'in simülasyonla ilişkisi bana kalırsa bununla sınırlıdır. Bu şekilde Merkezi Totaliter güç, McCarthyizm, çözülen toplumsal ilişkiler arasında bağlantılar kurmak görünmeyene, sahip olmadığı nitelikler atfetmek, güncel, sıradan ve anlamsız bir soyut tabloya bakarak onunla toplumsal, politik, ekonomik, kültürel ve tarihsel olan arasında ilişkiler kurmaya benzemektedir!

Simülasyon kuramıyla ilişkilendirilebilecek bir başka tipik film Peter Weir'in *Truman Show*'udur (1998). Bu filmde Truman Burbank (Jim Carey) adlı kahraman salt bir simülasyon evreni içinde

yaşamakla birlikte hem kendini hem de çevresindeki insanlar ve evreni "gerçek ya da gerçekliğin kendisi" gibi algılamaktadır. Yalnızca içinde yaşadığı kasaba, bu kasabaya ait yollar, sokaklar, evler, bahçeler, araçlar, vs değil insanların davranışları, konuşmaları, düşünceleri hatta duyguları (buna anne, baba ve eşininkiler de dahildir!) bile birer simülakrardan ibarettir. Simülasyon evreni bir tekrarlar ve yinelemeler evrenidir. Bu filmde herkes her gün kendine düşen rolü oynayarak (burada bir rol oynama ya da yapmadan bile söz edebilmek ne kadar doğrudur bilemiyorum! Çünkü Truman'la her gün karşılaşan insanlar ne yapacaklarını ya da yapmaları gerektiğini yıllar öncesinden bilmektedirler!) yalnızca Truman'ı ve belki biraz da bu şovun izleyicisini kandırmaktadırlar (?) Bu 'sakin', 'mutlu' ve 'huzurlu' 'kolektif' yaşam simülasyonu yaklaşık otuz yıldır (günde 24 saat sürdürülmektedir! Bu işin nasıl olabildiğiysse filmde anlatılmamaktadır) sürüp gitmekteyken günün birinde, her nedense, oyuncularından birinin (Truman'dan hoşlanan genç bir kadının) mızıklamasıyla (neden o zamana kadar bekledi?) bu hipergerçek evren ya da program sona ermekte, yok olup gitmektedir!

Bu filmle güncel gerçeklik (1990'lı yılların Amerika'sı) arasındaki ilişkiler tam bir arapsaçı görünümü sunmaktadır. Şöyle ki : filmde bir Truman Show evreni (stüdyo-kasaba), bir de programı izleyen insanların içinde yaşadıkları evren vardır. Birinci, ikincinin tıpatıp bir benzeridir ancak seyirci birinciye içinde yaşamakta olduğu evrenin şova dönüştürülmüş (yani 'gerçek dışı' kılınmış, yeniden canlandırılmış yani simülakr), bir tür illüzyon özelliği kazandırılmış görünümü olarak algılar gibidir. Bir başka deyişle film içindeki Truman Show izleyicisi için bu program hem gerçeği sunmaktadır hem de sunmamaktadır. Az önce söylediğimiz gibi televizyon teknolojisi 'gerçekliği' bir şova dönüştürmekte yani hipergerçekleştirmektedir. Bu durumda Truman Show'un izleyicilerinin içinde yaşadıkları evren 'gerçeklik' evreni olarak algılanmak durumundadır. Bu paradoksal bir duruma benzemekle birlikte zorunlu gibidir. Program izleyicisinin kendi içinde yaşadığı evreni gerçeklik evreni olarak kabul edebilmesi için Truman'ın içinde yaşadığı evreni 'düşsel' bir evren olarak kabul etmesi gerekmektedir! Bu durum Baudrillard'ın *Disneyland* çözümlemesindeki duruma birebir uymaktadır. Ona göre *Disneyland* ikinci dereceden bir simülakrdir çünkü asıl işlevi insanlara birinci derecedeki bir simülasyon evreninde yaşadıklarını unutturabilmektir. Bir başka deyişle *Disneyland* ziyaretçileri orayı düşsel bir evren gibi kabul ettikleri için dış dünyayı da doğal olarak gerçek evrenin kendisi gibi algılamaktadırlar. Oysa Baudrillard insanların asıl yanıldıkları nokta

burasıdır. Asıl geri döndüklerini sandıkları 'gerçeklik' evreni simülasyon evreninin ta kendisidir demektir. Filmdeki simülasyon olayını film dışına taşıyarak *Truman Show*'un asıl işlevinin (en azından) Amerikalı seyircilere bu filmin düşsel bir evrenden ibaret olduğu izlenimi vererek asıl içinde yaşamakta oldukları evrenin bir simülasyon evreni olduğu gerçeğini (belki de farkında olmadan!) onlardan gizlemek olduğunu söylemek acaba büyük bir yanlış mıdır?

Filmde birkaç yüz kişinin katılımıyla oynanan oyun, 'gerçek' denilen yaşamda (simülasyon kuramı perspektifinden baktığınızda) on belki de yüz milyonlarca insanın katılımıyla oynanır gibidir. Truman Show'un oyuncularını nasıl ücretlerini aldıkları sürece bu sahtekarca yaşantıyı seve seve sürdürüyorlarsa, 'gerçek' yaşamda (ya da simülasyon evreninde) ücretlerini alan yüz milyonlar da aynı şekilde içindeki yaşamakta oldukları toplumsal, politika, kültür, ekonomi oyununu sahtekarca sürdüreceklerdir. Filmde oyun bir kişinin mızıklamasıyla bozulabilirken, simülasyon evreninde yüz binlerce ya da milyonlarca mızıkçının bulunması sistem ya da düzende (en azından şimdilik) herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır!

John Woo'nun *Face Off* (1997)adlı filmi de simülasyonla ilişkilendirilebilecek türden bir filme benzemektedir! Entrikanın getirdiği zorunluluk nedeniyle katilin yüzü eti ve derisiyle alınarak olduğu gibi (kendi yüzü daha sonra gerçekleştirilecek ikinci bir ameliyat nedeniyle çıkartılıp bir kenara konulan) polisin yüzüne monte edilir. Daha sonra da imkansız başarıları katil polisin yüzünü kendine monte ettirir! Böylelikle biçimsel düzeyde polis katile, katil de polise dönüşür. Bu kusursuz bir simülasyon olayına (gerçeğin tüm özelliklerine sahip olup gerçek olmayan şey) benzemekle birlikte psikolojik düzeyde durum farklıdır. Çünkü polis hâlâ polis gibi, katil de katil gibi düşünülmektedir. Ne var ki bir süre katil namuslu bir polisin davranışlarını (psikolojik açıdan) sürdürmek, buna simetrik olarak polis de bir katil gibi davranmak durumunda kalır. Polisin karısı yatak da bile seviştiği adamın kocası olmadığını anlayamaz. Aynı şey katilin sevgilisi ve polis için de geçerlidir. Sonunda herkesin eski 'gerçek' kimliği yeniden ortaya çıkar ve polis 'gerçek' yüzüne yeniden kavuşurken, katil de hakkın rahmetine kavuşur.

Bu hikayenin verileri *Mad City*'den çok *Matrix*'e uymaktadır. Böyle bir Amerika yoktur. Böyle katiller ve böyle polisler olmadığı gibi böyle olaylar da yoktur. Burada Amerikan toplumsal gerçekliğiyle herhangi bir ilişki kurmaya kalkışmak olayı büyük ölçüde zorlama ya da bilinçsizlik sonucu bir basitleştirmeye mümkün

olabilir. Bilim kurgu olarak sıradan ve absürd bir şeye benzeyecek böyle bir film 'gerçeklik' evreninin içine -elden geldiğince ustalıklayleştirilerek daha çarpıcı bir hale getirilmeye çalışılmış ve (oyuncuları sayesinde) muhtemelen fazladan birkaç seyirci çekebilmiştir. Burada önemli olan filmin bir gerçeklik ya da simülasyon evrenini yansıtip yansıtmaması değildir. Asıl önemlisi bütün bu filmlerde (özellikle de son on yıl içinde) simülasyon ve simülakr kavramlarının sürekli gündemde olması ve onlardan doğru ya da yanlış, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yararlanılmaya çalışılmış olmasıdır. Bu bizim açımızdan çok önemlidir çünkü Baudrillard'ın iddialarını doğrular görünüşte veriler sunmaktadırlar. Örneğin benim bu türden çözümlemeler yapmamın temel nedeni kuramla, filmler arasında bu tür bağlantılar kurabilmeyi başarabilmemdir.

Avrupa başka tür filmler sunuyor gibi görünse de aslında onun da Amerikan sinemasından radikal bir şekilde farklı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Örneğin Almodovar, Greenaway, Besson filmleri,vs.

Costa Gavras'ın filminin diğerlerinden farkı bu yönetmenin dünya görüşünün net bir şekilde varlığını hissettirmesi, 'gerçekle' kendine göre kurduğu sistematik düşünce ürünü ilişkilerin kolaylıkla anlaşılmasıdır. Gavras doğrudan Amerika'ya, Amerikalılara ve iki yüzlülüklerine gönderme yaparken diğer filmler ilkel ve değişken bir doğru/yanlış kalıbı üzerine oturtulmuş (Amerikalılar dahil) herkese (öyleyse hiç kimseye!) 'seslenmeye', daha doğrusu seyirciyi kandırmaya, çalışan şeylerdir. Herkesi kandırmayacaklarını bildikleri için de hedef kitleleri bellidir: çocuklar, gençler, cahiller ve yarı-cahiller. Altı milyarlık bir dünyada Amerikan filmlerini seven elli, yüz ya da birkaç yüz milyon insanın bulunmasında bir tuhafılık yoktur. Asıl tuhafılık Avrupa ve Anglo-Saksonlara ait sinema evrenindeki (bu toplumların içinden geçtikleri sürece koşut) mütasyonları göremeyen ya da gördükleri zaman bile bunları yanlış ve eksik bir şekilde değerlendirip, yorumlayan diğer ülkelerin aydınlarındadır. Bir bakıma bu ülkelerin aydınlarının bir kısmı iki büyük ideolojik kutbun çökmesini olumlu karşılar (çünkü bu durum onlara *istedikleri* gibi yazma özgürlüğü sağlarken), bir kısmı da (yeniyi aramak ya da yaratmak zor olduğundan) tek ideolojiye indirgenmiş olduğunu düşündükleri 'dünya düzenini' ya da düzensizliğini, eskiden kalma şablonlaşmış karşıt kutup terminolojisine yaslanarak eleştirmeyi sürdürerek kendi kendilerini kandırmaya, rahatlatmaya çalışmaktadırlar. Oysa bir kutbun olmadığı yerde alternatifinin olması mümkün değildir. Bu yüzden bir

zamanlar var olmuş ancak bugün olmayan bir kutbu düşsel bir şekilde yeniden üretmek ona eski silahlarla saldırmayı sürdürmektedirler. Bu şekilde düşünen ve yazan 'aydınlar' yel değirmenlerine karşı savaşan Don Kişot'a benzemektedirler.

Sonuç olarak simülasyon kuramının sinema araştırmaları alanındaki kuramsal boşluğun doldurulmasına büyük ölçüde hizmet edebileceğini düşünüyorum. Yalnızca sinemaya değil yaşama, geçmişe ve geleceğe bakış konusunda da yararlı olabilecek bu ironik kuramdan en kısa süre içinde yararlanmayı öğrenmek gerekiyor. Dünyaya Şoldan ve Sağdan bakmanın anlamını yitirdiğini, çünkü ikisinin elbirliğiyle Sistemin bakış açısı denilen şeyi oluşturduklarını iddia eden Baudrillard, böyle bir sisteme karşı tek muhalefet biçiminin onu ortadan kaldırmaya yönelik olabileceğini yine ironik bir dille ifade etmektedir. Sinema işte bu noktada **yeniden** son derece etkili ve güçlü bir mücadele yani illüzyon aracına dönebilme şansına sahip olabilir. En azından üzerine durmaya, düşünmeye değer bir öneri!

İzmir, Temmuz 2000

BİLİM, AHLAK, SANAT

Bundan yüzyıl önce E. Durkheim, Fransız düşünce yapısının en belirgin özelliklerinden biri olarak gördüğü Kartezyen düşüncenin basitleştirici mantığını radikal bir şekilde eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

Dayanışma duygularının oluşmasını engelleyen ve bilimsel eğitim aracılığıyla mücadele edebileceğimiz çok ciddi bir sorun varsa o da çocuğa kazandırılan bakış açısıdır. Bu bilimsel eğitime: basitleştirici rasyonalizm diyoruz. Böyle bir düşünce yapısının en önemli özelliği yalnızca kendini gerçek sanması ve bu yüzden de dünyayı basit, nitelik ve özgünlük yoksunu bir yer olarak algılayarak bir bakışta onu kavrayabileceğini, matematiksel işlemlerde olduğu gibi onu anında çözebileceğini düşünmesidir. Bu bakış açısı doğrultusunda düşünüldüğünde gerçekliğe özgü bir unsur ancak hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak kadar açık bir şekilde kavradığında açıklanabilmektedir. Örneğin bedenimizde gerçek olan tek şey: atomdur. Basit, bölünmez, renksiz, kokusuz, sessiz, biçimsiz, boyuttan yoksun, soyut evrenin basit belirleyicisi olan atomdan başka gerçek yoktur denilmektedir. Oysa çok karmaşık nitelikler olarak sayılabilecek ses, koku, biçim, vb şeyleri biz ancak birbirine karışmış bir şekilde algılayabiliyoruz. O zaman sorun nedir? Bu türden basitleştirmelerin nedeni şeyleri olması gerektiği gibi değerlendirme olanağından yoksun olmamızdır. Onlara dışarıdan ve uzaktan, üstelik duyarlı araçlar yardımıyla ulaşabildiğimizden bize hiçbir noktasını açık seçik bir şekilde belirlemediğimiz nebular gibi görünmektedirler. Onları bu türden bir anlayışa dayanarak çözümlediğimizdeyse hu sis perdesi ortadan kalkmakta, sahip olduğumuz özel bakış açısının ürünü olan gerçekliği örten bulutlar dağılmakta ve bütünsel, bölünmez, karmaşık bir görünüm arz eden kütle yavaş yavaş birbirlerinden ayrılabilen ve oldukça basit unsurlardan oluşan bir takım yıldıza dönüşmektedir. Birbiri içine geçmiş, birbirlerinden ayrılması imkansız görünen özellikler yerine matematiksel denilebilecek özelliklere sahip bir sistemle karşılaşılabilmektedir. Özetle modern çağda, bu türden bir tavrın en önemli ve ünlü temsilcisinin Descartes olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de Descartes'a göre aklın açık ve seçik bir şekilde kavrayabildiğinden başka bir gerçek yoktur. Açık ve seçik bir şekilde kavranabilen bir şeyse matematiksel bir basitliğe sahiptir.

Böyle bir bakış açısı yalnızca bilgin ve filozoflarla kısıtlı kalsaydı burada sözünü etmeye gerek kalmazdı. Oysa çeşitli nedenlerin de

etkisiyle bu basitleştirici yaklaşım biçimi Fransız düşünce biçiminin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. Bu tür bir düşünce biçimi ilke olarak her ne kadar şeyleri kuramsal bir şekilde tasarlamamanın ötesine geçemiyorsa da gündelik ve özellikle de ahlaki yaşam üzerinde önemli sonuçlara yol açmıştır. Gerçekten de toplum inanılmaz karmaşık bir bütündür. Oysa bu bütüne basitleştirici rasyonalizmin bakış açısıyla yaklaştığımızda böyle bir karmaşıklığın mevcut olmadığını, toplumda yalnızca basit, açık ve kolaylıkla anlaşılabilir olanın bir gerçekliğe sahip olduğunu kabul etmek gerekir ki, bu açıklamaya uygun olabilecek tek karşılık birey dediğimiz varlıktır. Toplumda gerçek olan tek varlık bireydir. Öyleyse toplumun kendi başına bir anlamı yoktur. Kendiliğinden denilebilecek bir gerçekliğe tekabül etmemekte, bir araya gelmiş olan bireyler topluluğunu ifade eden kolektif bir terim olmanın ötesine geçememektedir. Bu durumda ahlaki etkinliğimizin de bir anlamı kalmamaktadır. Toplumu sevebilmemiz, kendimizi ona adamamız, davranışlarımızı ona göre ayarlayabilmemiz için onun bir sözcük, soyut bir terim değil yaşayan, kendisini oluşturan bireylerinkinden farklı özel bir yaşantıya sahip bir gerçeklik olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Toplum ancak bu koşulla bizi içine kapamış olduğumuz kişisel evrenden çekip alabilir ve ahlaki bir amaç görevini yerine getirebilir. Böylelikle gerçeğin çarpıtılmış bir sunumunun eylemi nasıl etkileyebildiğini ve bu yanlışın düzeltilmesinin neden bu kadar önemli olduğunu anlayabiliyoruz. Bilimsel düşünce bu konuda bize yardımcı olabilir. Bunun için hangi yöntemlere başvurulması gerektiğini göreceğiz.(Ahlak Dersleri, XVI. Ders)

İnsanların genelde her zaman için en kolay çözüme meyilli varlıklar olduğunu kabul ettiğimiz takdirde, Kartezyen düşüncenin Fransa'nın sınırlarını çoktan aşarak dünyadaki pek çok toplum tarafından kabul görmüş olduğunu söyleyebiliriz. Yüzyıl önce bu basitleştirici düşünce yapısıyla mücadele etmeye başlayan Fransa'nın günümüz itibarıyla bu düşünce yapısından belli ölçülerde uzaklaşmış olduğu ancak bu kopuşun radikal bir görünüm arz edip, etmediğini söylemenin güç olduğunu belirteceğiz. Ancak somut olan bir olgu varsa o da sosyal bilimlerin alanında yirminci yüzyılın ikinci yarısına Fransız düşünce adamlarının damgalarını vurmuş olduğudur.

Türkiye'de bu basitleştirici mantığın özellikle akademik dünyada halen oldukça yaygın olduğu ve bu durumun da toplumsal gelişme önündeki en önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Toplumu-muzun pratik zekasının dünya ülkeleri arasında en ön sıralarda bulunduğu kuşku yoktur. Türkiye toplumunun en önemli özelliklerinden

biri uzun vadeli düşünmeden yoksunluktur. Sorunları kısa vadede çözüme eğilimi, anlık çözümler üretilmesine yol açmakta ancak çözüldü sanılan sorunlar bir süre sonra daha da büyümüş olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Son elli yılda liranın başına gelenler bu konudaki en önemli öykülerden biridir. Kartezyen özelliklere sahip bu 'bilimsel düşüncenin' toplumsal gerçekliği basit bir olgu olarak kabul etmesi ülkenin ahlaki ve bilimsel açıdan gelişmesine önemli darbeler vurmaktadır. Durkheim, Fransa bağlamında bunun tarihsel nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

XVII. yüzyılda basitleştirici düşünce önceleri fiziksel dünyaya özgü şeylere uygulanıyordu. O dönemde henüz kutsal olarak kabul edilen toplumsal ve ahlaki dünya laik yani bilimsel düşüncenin etki alanı dışında kalıyordu. XVIII. yüzyılda bilim bu alanlarla da ilgilenmeye başlamıştır. Zamanla daha güçlenen ve hırslanan bilim bu alanlara da el atma cesaretini göstermiş ve toplumsal olaylarla ilgilenmeye başlamıştır. Bir toplum ve ahlak felsefesi oluşturulmuştur. Ne var ki, XVIII. yüzyıl bilimi XVII. yüzyıl biliminin ürünüdür. Bu bilimsel düşünce de aynı kafa yapısının ürünüydü. Dolayısıyla toplumsal evreni incelerken karşılaştığı yeni sorunlara, yüzyıl öncesinde maddi dünyayı incelerken başvurduğu basitleştirici yöntemle çözümler aramıştır. İşte bu yüzden o dönemin toplumsal felsefesi temelinde atomistik bir nitelik taşımaktadır. Dönemin en iyi kuramcısı olarak nitelendirilebilecek Rousseau için toplumda gerçek olan tek varlık vardır: Birey. Keza toplumun nasıl bir şey olduğunu anlamak için tarihi sorgulamak ve toplumun nasıl oluştuğunu ve hangi yönde ilerlemek istediğini anlamaya çalışmak gibi kaygıları yoktur. Onun için insanın nasıl bir toplum istediği sorusunu sormak yeterlidir. Ona göre toplumsal düzen yasalarının belirlendiği ölçüde yönlendirilebilecek, tarihsel bir gelişmenin ürünü değildir. Toplumsal düzen bireysel iradelerin ürünü olup, bu iradeler toplumsal sözleşme denilen ve koşulları pazarlığa tabi olan bir sözleşmeyle birbirlerine bağlanmaktadır. Dolayısıyla bu bireysel iradeler ne yapacaklarına karar verebilmek için önce kendi varlığının bilincine varmak ve kararlı olmak zorundadırlar. Bu eğilimin karşıt bir eğilim tarafından kısmen başarısızlığa uğratılmış olduğunu biliyoruz. Fransa toplumu o dönemde kendi varlığı ve birliğinin bilincinde olan bir toplumdu, zaten biz de bu yüzden Devrimi gerçekleştiren insanların ahlaki ve politik ayrıcalıklara karşı göstermiş oldukları tepkiye dayanarak Devrim hareketinin büyük bir ulusal yoğunlaşma hareketi olduğunu söyleyebiliyoruz. O ana kadar insanların çoğunu tüm haşmetiyle egemenliği altında tutmuş olan bireysel çıkarlar üzerine kurulu yasal

düzene bir son verilerek, kolektif çıkarların üstünlüğü görülmemiş bir heyecanla savunulmuştur. Bu duygunun kuramcılar kadar Devlet adamlarını da etkisi altına almış olduğunu biliyoruz. Rousseau tüm yurttaşların fiziksel yasalara boyun eğder gibi boyun eğecekleri, nesnel ve tüm bireysel iradelere boyun eğdirebilecek, doğa yasaları kadar güçlü, bir yasa düşlemektedir. Aynı dönemde kendini dayatan basitleştirici önyargıysa ortaya çıkan sorunların bu şekilde çözümlerini engellemekteydi zira karşıt amaçlar üzerine oturmaktaydı. Gerçekten de bu bakış açısı toplumda bireylerden başka bir gerçek bulunmadığına ve toplumun bu bireylerden oluştuğuna, onlar nasıl bir toplum isterse öyle bir toplumun oluşacağına açıkça inanıyordu. Oysa bireyin bu durumda, bireylerin boyutlarını aşır geçiren bir toplumsal düzen; bireysel iradelerin bireysel iradeleri egemenliği altına almaya çalıştığı bir yasal düzen kurabilmesi mümkün müydü? Eğer yasa bireysel iradelerin ürünüyse, sonsuza dek bu yasaya egemen olacak iradelere onlara boyun eğmesi beklenebilir mi? Bir takım kombinezonlar aracılığıyla birbirleriyle uyusabilmesi olanaksız terimleri birbirleriyle uyuşturma denemesinden vazgeçmek gerekiyor. Bu temel çelişkinin devrimci çalışmayı belli ölçülerde engellediği ve onu ulaşabileceği tüm sonuçlara ulaşmaktan alıkoymuş olduğu söylenebilir.

Tarih Fransız kafa yapısındaki bu değişikliğin ne türden ciddi sonuçlara yol açabileceğini göstermiştir. Özellikle de bizim laik bakış açımızdan bakıldığında tehlikenin büyük ve ihmal edilemeyecek kadar ciddi olduğu, kendisiyle mücadele edilmesi gerektiği görülmektedir. Zira unutulmaması gereken bir nokta varsa o da bireye kendini aşan bir amaç edindirebildiğimiz, her türlü ahlaki yaşamın kökeninde yer alan kendini bir şeylere adanma ve özveride bulunma gereksinimine yanıt verebilecek idealler sunabildiğimiz ölçüde laik bir eğitim düzeni oluşturabileceğimiz gerçeğidir. Toplum bir görünümünden ibaretse o zaman ahlaki gerçekliğin bireyle sınırlanmış olduğu söylenebilir. Bu durumda birey kendini neye adayacak, ne için özveride bulunacaktır. Toplumun, yalnızca bireylerden oluşmakla birlikte, basit bir görünümünden başka bir şey, kendine özgü bir gerçekliğe sahip, seilmeye ve kendisine hizmet etmeye değer bir varlık olduğunu anlayabilmek için bu basitleştirici önyargıdan kurtulmak gerekmektedir. En azından şeylerdeki gerçeklik payının onların görünürdeki basitlikleriyle doğru orantılı olmadığını anlamak gerekmektedir. Burada göğüs göğse mücadele edilmesi gereken bir zihniyet vardır. Çocuğun, şeylerin gerçek anlamdaki karmaşıklığını hissetmesini sağlamakla yetinmeyip, bu karmaşıklık duygusunun bir anlamda onun organik, doğal bir parçası haline gelmesi ve kafasında bir kategori oluşturması da sağlan-

malıdır. Bunun için pratik yararları olan entelektüel bir eğitim almak gerekmektedir. Bilimsel hilginin öğretilmesi bu entelektüel eğitime katkıda bulunmalıdır. Bilimsel hilgiden anlaşılması gereken şey ilke ve yöntem olarak basitlik üzerine kurulu matematik bilimlerini değil fizik ve doğa bilimlerini anlamak gerekmektedir. Bu bilim dalları hiç kuşkusuz fiziksel dünyaya ait şeylere özgü karmaşıklığın farkına varılmasını sağlayabilir ancak bu duygunun toplumsalın egemenliğine doğru genişletilmesi için önce doğadaki gelişmemiş düzenlerin egemenliğini açıklama konusunda belli bir aşamaya gelerek yerleşik, oturmuş bir görünüm kazanmak durumundadırlar. (a.g.y. XVII. Ders)

Bu açıklamalar bilimsel düşüncenin toplumsal yaşamı nasıl olumsuz bir yönde etkileyebileceğini ve böyle bir düşünce biçimi genelleştiği takdirde ortada toplum diye bir şeyin kalmayacağını bir başka deyişle bir arada yaşayan tek tek varlıklardan oluşan bir topluluktan söz edilebileceğini göstermektedir. Burada bilimsel yaklaşımın yanlışlığının toplumsal açıdan ahlaki bir zafiyete yol açabileceği düşüncesinden kaçabilmek olanaksız gibidir:

Şeyleri bu şekilde en küçük ayrıntısına kadar açıklamaya kalkışmanın nedeni, sorunun kuramsal açıdan önemli olduğunu düşünmemdir. Amacım okuyucunun bu tür bir zihinsel tavrın yol açabileceği önemli yanlışlıkları görmesini ve bunlardan kaçmasını sağlamaktır. İnsan ancak kolektif bir yaşamın içinde yer almak istediğinde ahlaki bir davranış sergiler demiştik. Oysa bunun için önce bir kolektivitenin bulunması gerekmez mi? Oysa topluma bu basitleştirici bakış açısı doğrultusunda baktığımızda ortada toplum diye bir şeyin bulunmadığını görürüz. Gerçekten de toplum karmaşık bir bütün olduğundan, bu karmaşık bütünün önce bir görünümünden ibaret olduğunu kabul etmemiz ve daha sonra bu kolektif varlığa bir gerçeklik kazandıracak şeyin kendiliğinden denilebilecek bir basitlik, belirginlik ve açıklık olduğunu anlamamız gerekir. Topluma özgü en basit unsurun birey olduğunu biliyoruz. Öyleyse toplumda onu oluşturan bireylerden başka bir gerçek bulunmadığını, toplumun kendine özgü bir kişilik, duygular ve ilgi alanlarına sahip olmadığını kabul mu edeceğiz? Bu şekilde gerçek bir atomculuğa ulaşılmaktadır. Çünkü bu durumda toplum dediğimiz şey dışsal anlamda bir araya gelmiş, bir bireyler topluluğuna verilen kolektif isimden başka bir şey olamayacaktır. Oysa akıl ürünü bir varlıktan kimse hoşlanmamaktadır. Söz ürünü bir varlığa bizim gibi gerçek, somut ve canlı varlıkları kurban etmenin bir anlamı olabilir mi? Kendimizi topluma adayabilmemiz için onun bizden daha üstün bir ahlaki güce sahip olduğunu ve bizi egemenliği

altına almış olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Oysa bireyin tek toplumsal gerçek olarak kabul edildiği bir evrende toplumsalın böyle bir saygınlık ve üstünlüğe sahip olabilmesi mümkün müdür? Bu durumda biz toplumun egemenliği altında değil toplum bizim egemenliğimiz altında demektir. Zira varsayımsal olarak bizim onayladığımızdan başka bir gerçeklik olamaz. Bu yüzden gerçeklik bizim var olduğunu söylediğimiz şeydir. Böyle bir yaklaşım bizden önceki kuşakların iradelerinin bizimki üzerinde hiçbir etkisi bulunmadığını kabul etmek demektir. Zira önceki kuşakları oluşturan kişilikler artık yoktur, dolayısıyla güncel gerçekliğin yaşayan bir parçası olmaları söz konusu değildir. Geçmişe özgü geleneklerin geleceği belirlediğini kavrayabilmek için, aradan birçok kuşağın gelip geçmiş olmasına karşın, bu geleneklerin bireyleri egemenlikleri altında tuttuklarını kabul etmek gerekmektedir. Oysa yalnızca bireylerden ibaret bir evrende tarihin her anında toplum bir bireyler topluluğu şeklinde tezahür etmek durumundadır. Descartes'ın Tanrısı dünyayı her saniye nasıl yeniden yaratıyorsa, bu bireyler de toplumu sonsuza dek her an yeniden yaratıyorlar demektir. Bir an için herhangi bir nedenle irademiz aniden yön değiştirmek zorunda kalacak olsa demek ki tüm toplumsal yapı bir anda çökecek ya da başka bir görünüme bürünecektir. Yasa koyucuya atfedilen tanrısal güçle, bu önyargının sürüp gitmesine neden olan şey işte budur. Eğer toplum bireysel iradelerin matematiksel bir toplamından başka bir şey değilse, bu durumda toplumun doğasının değişip, yepyeni bir görünüme bürünmesi için bu bireylerin bir araya gelerek böyle bir karar almaları yeterli olmak durumundadır. Oysa günümüzde herkesi bir araya getirdiğimizi varsaysak bile fizik yasalarını değiştirebilmek mümkün değildir. Günümüzde bir Devletin yurttaşları ekonomik ya da politik bir devrim konusunda görüş birliği içinde olsalar bile, bu devrimin, o toplumun yaşam koşulları ve doğası tarafından içselleştirilmediği sürece başarısızlıkla sonuçlanabileceğini pek az insan görebilmektedir. Her ne kadar Fransa yurttaşlarının büyük bir çoğunluğu aşağıdaki devrimlerden biri ya da ötekinden yana tavır koymak istese de, yine pek az insan Fransa'ya ancak birkaç yüzyıl içinde hayata geçebilecek toplumsal bir anayasa kazandırmaya kalkışmanın, en azından Fransa'yı bir Ortaçağ anayasasına geri götürmek kadar güç bir iş olduğunu bilmektedir. Acaba kaç kişi iradelerimizin şeylerin gücü ve zorunlu yasalara toslayıp darmadağın olacağından; mevcut toplumsal düzeni yok etsek bile tanımı gereği sıfırdan bir düzen oluşturabilmenin mümkün olamayacağından hâlâ kuşku duymaktadır? Bu durumda kendi başına bir anlam ifade

etmeyen ve sonsuza dek bizim iradelerimize bağımlı kalacak bir düzenlemeye insan nasıl bağlanır, boyun eğebilir? (a.g.y. XVII.Ders)

Özetle basitleştirici bir bilimsel mantık gerçeği / gerçekleri / gerçekliği çarpıttığında, bunun topluma inanılmaz zararlar verebileceği anlaşılmaktadır. Durkheim, gerçekliğin özellikle de toplumsal gerçekliğin inanılmaz karmaşık bir şey olduğunu söylemektedir. Kartezyen bakış açısı böylesine karmaşık bir (tarihsel-toplumsal) yapıyı çözdüğünü sandığında bilimsel gelişme bu bakış açısı üzerine oturacağından, burada gerçek bir bilimsel gelişme yerine bir yerinde saymadan söz etmek daha doğru olacaktır. Aslında bu yerinde saymadan daha da kötü bir şey olacaktır çünkü bilimsel düşüncenin bu olduğunu sanacak genç kuşaklar bu yanlışlıklar zincirini sürdürmek durumunda kalacaklar ve bu bilim adamlarına güvenen toplumsa bir açmaza doğru ilerlediğini göremeyecektir. Durkheim'dan yüzyıl sonra Marksist düşüncenin böyle bir kartezyen görünüm sunduğunu ve materyalist diyalektik adı altında insanlığın tarihsel ve toplumsal evrimini yanlış bir şekilde yorumlamış olduğu görülmektedir. Marksist düşünce Descartes'tan bir adım önde olmakla birlikte tarihsel-toplumsal açıklamasını gerçek ve doğru bir şekilde yapmış olmaktan uzaktır. Günümüz düşünce yapısı geçmişin sunduğu verilerden yararlanmak ancak aynı zamanda onları aşmak durumundadır ki, bu konuda şimdiden geleceğe yönelik önemli adımlar atılmış olduğu söylenebilir. Bir bakıma bilimsel yetersizliğin çok ciddi toplumsal bunalımlara yol açabileceğini görüyoruz. Durkheim, bilimsel bilginin ahlak eğitimindeki önemi üzerinde ısrarla durmaktadır.

•

Ünlü sosyologumuz bununla yetinmeyip estetik kültürün ahlak eğitimindeki yerini tartışmakta ve estetik kültürün iki yönlü bir etkiye sahip olabileceğinden söz etmektedir. Bir yandan ahlak da, sanat da idealisttir çünkü her ikisi de bireyi aşıp geçen bir hedefe kilitlenmiş gibidirler derken; öte yandan ahlak gerçek dünyaya özgü eylemler, sanatsa düşsel evrene özgü imgeler üzerine oturmaktadır demektedir. Bu açıdan bakıldığında ikisi taban tabana zıt şeylere benzemektedirler. Bu yüzden sanatın herhangi bir ahlaki eylem gibi algılanmasının mümkün olmadığını, asıl önemli olanın çocuğa bilimsel düşüncenin aktarılması olduğunu söylemektedir. Çünkü bilimin amacı gerçekliğin açıklanması, çözümlenmesidir. Her eylem bir düşüncenin ürünü olduğundan, bilimsel/akılcı düşüncenin yol açacağı davranış da doğal olarak ahlaklı olacaktır. Çünkü ahlak demek akılcı (rasyonel) bir şekilde davranmak demektir. Oysa sanatın kendiliğinden böyle bir

sonuca yol açma şansı yoktur çünkü onun gerçeği çözümlemek, açıklamak gibi bir amacı yoktur. O gerçekle-gerçek ötesi bir yer arasını amaçlar. Bir illüzyon sunabildiği ölçüde sanattır. Gerçeğin birebir eşdeğeri haline geldiği anda illüzyon özelliğini yitirmektedir (Burada Baudrillard'ın Simülasyon kuramı devreye girmektedir).

Durkheim, bir yandan sanatın oyunla benzeştiğini çünkü insanın oyun oynarken bir sanat eserine bakarken olduğu gibi kurgusal, düşsel bir evren içine girmiş olduğunu söylemekte; bir yandan da ahlakın ciddi yaşam alanına özgü en önemli şey olduğunu dile getirmektedir. Ahlak da, oyun da insanı içine kapamış olduğu tekillikten çekip alabilecek özelliklere sahip alanlardır. Ahlakı çocuğa bir oyun gibi sunduğunuz zaman onun yaşam içindeki ciddiyetini kavramasını bekleyemezsiniz demektedir. Bu yüzden sanatsal etkinliğin insanın bilimsel eğitimini tamamladıktan sonra devreye girmesini önermektedir. Bilimsel bir eğitim sürecinden geçmiş yetişkin, olgun insan ahlaki açıdan belli bir düzeye ulaşmış insandır. Bu insanın boş zamanlarını çeşitli sanatsal etkinlik biçimleriyle değerlendirmesini son derece yararlı bulmakta ve desteklemektedir. Yapması gereken işi, görevi yerine getirmiş bir insanın arda kalan zamanı estetik haz alabileceği alanlara ayırmasında bir sakınca olamaz:

Gündelik yaşamın ciddi olan boyutunda, insan kötü anlamdaki baştan çıkartma girişimlerine karşı çalışma aracılığıyla direnmektedir. Oysa çalışma süresi sona erdikten yani yararlı bir görevi yerine getirdikten sonra da insan aynı türden girişimlere karşı direnmeyi ve moralini bozmadan kendi kendini oyalamayı bilmelidir. Bir sanat dalıyla ilgilenmiş, uğraşmış bir insanı bu türden bir tehlikenin beklemeyeceği söylenebilir...

Sanat ahlaki özelliklere sahip olunmasını sağlamaz çünkü bu etkinlik kendiliğinden denilebilecek ahlaki bir ideale sahip değildir. Ahlaki açıdan olumlu bir unsur olarak değerlendirilemez. Sanat, insanda oluşturulmuş bir ahlak anlayışının kötü etkilerden korunması için bir araç görevi yapabilir...

Bu olay aynı zamanda bilimsel bilginin öğretilmesine neden bu kadar önem verdiğimizizi açıklar. Gerçeği hedefleyen ahlakın ciddi yaşam alanına ait olduğunu söyledik. Ahlakın bizden beklediği eylemler çevremizde gerçekten var olan varlıklar ya da şeylerle ilintilidir. Bu varlık ya da şeyleri ne kadar iyi tanırsak sonuç olarak bize verilen talimatları o kadar doğru bir şekilde yerine getiririz. Gerçekliği ne kadar derinden kavransak o kadar doğru davranma

şansına sahip olabiliriz. Bize doğru olanı gösteren şeyse bilimdir. Bu yüzden ister ahlaki olsun isterse olmasın eylemi yönlendirecek bilgilerin alınabileceği tek kaynak bilimdir. Bilimsel bilginin öğretilmesinde ahlak bu yüzden bir öneme sahiptir.(a.g.y. XVIII. Ders)

*

Durkheim'ın Modern toplumun sahip olması gereken ahlak anlayışı konusundaki önerileri zaman içinde tersine dönmüş gibidir. Modern toplumlar zaman içinde (XX. Yüzyıl boyunca) oldukça önemli maddi, teknolojik bir gelişme göstermişler ve buna koşut olarak bir iletişim evreni oluşturmuşlardır. XIX. Yüzyıldan miras alınan roman, dergi, gazete, fotoğraf gibi alanların gerçekte olan ilişkisi bir mesafe bilinci üzerine oturduğundan ve bütün bu alanlar çoğunlukla yetişkin insanları hedeflediğinden başlangıçta ahlaki açıdan herhangi bir önemli sapma söz konusu olmamıştır. Ne var ki zaman içinde Durkheim'ın uyarılarının göz ardı edilmiş olduğu söylenebilir. Bu sürecin önemli unsurlarından biri de sinemadır. Başlangıçta popüler kültüre özgü bir dışavurum aracı olarak nitelendirilen sinema, devreye televizyonun da girmesiyle birlikte anormal (Baudrillard'ın deyimiyle "müstehcen") boyutlara varan bir üretim süreci içine girmiştir. Başlangıçta boş zamanları değerlendirme olarak adlandırılabilen bir alan yaklaşık altmış yıllık bir zaman dilimi içinde devasa bir istihdam sektörüne dönüşmüştür. Modern toplumlarda sayıları neredeyse milyonlara varan insanlar bu alanda çalışmaya başlamışlardır. Bu insanlar başlangıçtan itibaren belli bir yaş dilimine ulaştıktan -yani belli bir bilimsel eğitim sürecinden geçtikten- sonra bu sektörün içine dahil olmaya başlamışlardır. Ancak bu insanların önemli bir kısmının hedefi çocuklar olmuştur. Sinema ve televizyon seyircisinin önemli bir kısmını hep çocuklar oluşturmuştur. Günümüz Amerikan sineması ve televizyon kanalları bu konuda önder olmayı sürdürmektedirler.

Okulda bilimsel/ahlaki bir eğitim süreci içinden geçmekle yükümlü olan çocuklar neredeyse okulda harcadıklarından fazla bir zaman dilimini televizyon karşısında harcamaya başladıktan sonra ahlaki açıdan sorunlar çıkmaya başladığı söylenebilir. Durkheim:

Sanat gerçeğin kendisi değildir. Sanatçının yeniden canlandığı varlıklar doğrudan gerçekliğin içinden çekilip alınmış olsalar bile onların güzel bulunmasını sağlayan şey bu değildir. Bir manzaranın şurada ya da burada olmasının, dramatik bir kişiliğin tarihte yaşamış olup olmamasının bir önemi yoktur. Tiyatroda önemli olan hayranlık

duyduğumuz kişinin tarihi boyutu değil güzelliğidir. Bu kişilik tamamen düşgücünün ürünü olsa bile hissettiğimiz duygularda en küçük bir azalma olmayacaktır. Bu konuda haklı olarak sanatçının oynadığı sahne gerçeğin bire bir benzeri olduğu yani illüzyon kusursuz olduğu takdirde güzelden zevk alma duygusunun ortadan kaybolduğu söylenmektedir. Gerçekten de gözümüzün önündeki şeyler ya da insanlar gerçeğin ta kendisi gibi göründüklerinde zihnimizin bu görüntüye olan ilgisi azalmakta ve dolayısıyla estetik duygu diye bir şey oluşmamaktadır. Buna karşın şeyler ya da kahramanlar gerçekten tamamen kopmamalıdır zira o zaman da gerçekte herhangi bir ilgileri bulunduğunu düşünebilmek zorlaşmaktadır. Kim hangi an ve noktadan itibaren gerçeğe benzemezliğin izleyici için abartılı ve şok edici bir boyuta ulaştığını söyleyebilir ki? Şairler pek çok kez bilimsel açıdan saçma sapan bulunan, bizim de öyle olduğumu düşündüğümüz temaları bize kabul ettirmenin yolunu bulmuşlardır. Bizse alacağımız zevkten feragat etmek yerine farkında olduğumuz yanlışlara bile bile suç ortaklığı yaparız. Kesin olan bir şey varsa o da sanatçının zorunlu olarak boyun eğmesi gereken doğa ya da tarih yasaları bulunmadığı gerçeğidir. Sanat yapıtının bu özelliğinin kökeninde bulunan şey dışavurduğu ve ilettiği içsel ruh halinin duygular ya da kavramlar değil imgeler şeklinde sunuluyor olmasıdır. Sanatsal bir izlenim edinmemize yol açan en önemli neden sanatçının duygular ya da aklımıza değil düşgücümüze seslenmesidir. Sanatçı şeyleri bize ne bilim adamının nesnel kavramına ne de bizim şeylerle gündelik yaşantımızda kurmuş olduğumuz gerçek bir ilişkiye benzer bir şekilde sunmamaktadır. Sanatçının görevi, yapmış olduğu gerçekte ilişkisi olmayan düzenlemeler ve içsel bir oyun aracılığıyla bizde estetik haz denilen özgün bir duygulanmaya yol açabilmektir. Bunu imgeler yapmaktadır. Oysa imgeler akla gelebilecek en plastik zihinsel malzemedir. Hiç de dayanıklı değildirler. İmgelerin yol açtığı duygulanma anlıktır. Bu duygulanma bilincimizde yer alan şeyin dışsallaştırılmış bir uzantısı olup, bir görünümünden başka bir şey olmadığı bu şeyi yeniden üretmek(=imge) zorundadır. Bilincimizdeki şeyde bir değişiklik olmadığından, bu şeyin imgesinin sunulmasının duygusal bir duruma yol açması kaçınılmazdır. Bilimin oluşturduğu kavramın amacı da gerçekliği ifade edebilmektir. Ancak kavram bu gerçekliği bir duygulanmaya yol açmadan ifade ettiği için onun da model olarak gerçeklikten yararlandığı söylenebilir. İmgenin kendine özgü ve ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu söylenebilir. İmge bir şeyin eyleme geçmesi sonucunda elde edilen içsel kopyası değildir. Katı kurallar tarafından belirlenmiş bilimsel bir çabanın ürünü de değildir. İmge

özgür bir şeydir. Dışsal bir gerçekliğin yeniden üretilmiş kopyası olmaya mahkum bir şey değildir. Imgeyle istediğiniz gibi oynatabilirsiniz. Imgenin içinde bulunduğumuz ruh haliyle ilişkisi vardır. Bu ruh hali değiştiğinde imgenin görünümü de değişmekte örneğin insanın içi kararmakta ya da aydınlanmakta, canlı ya da cansız görünmektedir. İmgelerin yalnızca şeyler arasındaki gerçek ilişkileri dışavurmak gibi bir yükümlülükleri yoktur. Bu yüzden insanın aklına geldiği, bilinç ya da bilinçaltının arzuladığı gibi art arda sıralanabilirler. İmgeler doğanın uymak zorunda bulunduğu katı kurallardan bağımsız hareket edebilmektedirler. Bu yüzden sanatçı için uyması gereken doğa kuralları diye bir şeyin bulunmadığını ve genel anlamda gerçeğin sanatsal alan dışında kalabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü sanatçının içinde devindiği dünya bir imgeler dünyası, düşe özgü düşsel bir evren, özgür zihinsel düzenlemelerden ibarettir (a.g.y. XVIII. Ders) demektedir.

Bu bakış açısı doğrultusunda değerlendirildiğinde 'sanatçı' denilen kişinin zaman içinde (son 40 yılda diyelim) giderek daha bir sorumsuzlaştığı ve medya sisteminin de ayakta kalabilmek için bu sorumsuzluk ya da ahlaksızlık sürecine ses çıkarmadığı görülmektedir. Oysa böylesine sorumsuzca davranmanın toplumsal bir bedeli olduğu ortadadır. Gelecek kuşakların sorumsuz ve ahlaksızca bir süreç içine çekilmesinde sanatın sahip olduğu özelliklerin yadsınması mümkün değildir:

... sanat aşkı, sanatsal etkinlikten alınan zevk insanın kendini aşıp geçmesini yani kendi kendisiyle ilgilenmeyi bırakmasını gerektirmektedir. Gerçekten de güçlü bir estetik izlenimin etkisi altında kaldığımızda bu yapının egemenliği altına girer, ondan kurtulamayız yani kendimizden geçer, kendimizi unuturuz. Çevremizde olup bitenleri, gündelik yaşamın sıkıntılarını, kişisel çıkarlarımızı unuturuz. Sanatın insanı teselli etmeye yönelik o büyük erdemi de bundan kaynaklanmaktadır. Sanat bizi teselli eder çünkü kendimizi unutmamızı sağlar.(a.g.y. XVIII. Ders)

Sanatı ahlaki açıdan doğru bir şekilde kullandığınızda insanlara yararlı olmasını sağlamasanız bile zarar vermesini engelleyebilirsiniz. Oysa insana ahlaki açıdan bilinçli olarak zarar verecek ürünlerin engellenmemesi zaman içinde giderek bu türden üretimin -özellikle- sinema ve televizyon sektöründe belirleyici olmaya başlaması ve kazanç hırsının ahlaklı olmaya yeğlenmesine yol açmış gibidir. Toplumsal bir çöküşün başlangıç noktası da budur. Her ne kadar Modern toplumlarda aile, çocuk, gençliğe yönelik ahlaki açıdan

koruyucu niteliğe sahip kurumlar varsa da bunların yeterince dinlenmediği ortadadır. Baudrillard'ın müstehcenleşmiş kitleler dediği şey tam da buna denk düşmektedir. Bu toplumlarda ahlak rasyonel bir olgu olmaktan çıkarak hiperrasyonel bir hale gelmiştir yani olasılaştırma mantığına uygun bir şekilde yolundan saptırılmıştır. Bu yüzden Türkiye'de henüz oluşma sürecini tamamlamamış rasyonel bir ahlak anlayışı oluşmadan doğrudan modern tüketim toplumuna özgü bir ahlak(sızlık) 'aşamasına' sıçranması bu toplumun tarihsel diyalektiğine aykırı görünmektedir. Çünkü böyle bir süreç toplumdaki insanların önemli bir bölümünün öteki radikal uca yani dogmatik- abartılı bir ahlak anlayışına sürükleyebileceği söylenebilir. Böyle bir toplumsa ahlaki açıdan dengesini yitirmiş bir toplumdur.

Teknolojik sıçrama Baudrillard'ın ifadesiyle gerçekte rasyonel ilişkisine radikal bir darbe vurmuştur. Özellikle gerçeklik duygusu üzerine oturduğu söylenen canlı yayınlar, haber programları, belgeseller, -bunların yanı sıra gerçeğe benzerlik ve gerçeklik izleniminden yararlanan sinema ve televizyon filmleri,dizi filmler- vb yapımlarda yukarıda sözü edilen mesafe bilinci ortadan kalkmış gibidir. Başlangıçta gerçek/gerçekliğe doğrudan gözlem ve deneyle ulaşan insan, ilk kuşak sayılabilecek, yukarıda sözünü ettiğimiz iletişim araçlarıyla gerçek/gerçekliğe aynı mesafe bilincinden yararlanarak -sunulan bilginin doğruluğunu araştırarak, tartışarak- ulaşma olanağına sahiptiler. Günlük gazete, haftalık dergi yazıları, gerçekçi roman ve öyküler, figüratif resimler, çizgi romanlar hatta sinemanın başlangıç yıllarına ait olup bittikten üç, beş, on gün, bir ay sonra gösterilen aktüalite filmleri, belgeseller okuyucu ya da izleyicinin bu gerçek/gerçeklik üzerinde düşünmesine, onu başkalarıyla tartışıp belli bir görüşe ulaşmasına izin vermekteydi. Oysa günümüz (1970'lerden günümüze diyelim) iletişim araçları ve özellikle de televizyon ve Internet aracılığıyla yapılan yayınlar o kadar yaygınlaşmıştır ki, gerçek/gerçekliğe doğrudan ulaşabilmek neredeyse olanak dışı hale gelmiştir. Üstelik teknolojik dayanaklar aracılığıyla kendisine ulaşılan şey Baudrillard'ın ifadesiyle gerçek/gerçekliğin kendisi değil onun kusursuz bir kopyası(simülakrı)dır. Durkheim'ın da söylediği gibi imge gerçeğin kendisi değildir. Teknoloji gerçek/gerçeklik¹ yerine

¹ Burada gerçekliğin kendisinin nasıl bir gerçeklik düşüncesine tekabül ettiğini anlamakta yarar var. Simülasyon kuramı bize bir zamanlar var olan nesnel-toplumsal gerçeklikle, gerçeklik kavramının birbiriyle kesiştiği, birbirini doğruladığı, denk düştüğü, kavramın nesnel evrenin karşılığı olduğu dönemin sona ermiş olduğunu yani gerçekliğin bir bakıma ölmüş olduğunu ve

onun kısmi, düzenlenmiş, kurgulanmış, kombine edilmiş kopyasını koyarak bunun gerçek olarak algılanmasını istemekte/dayatmaktadır. Üstelik dayatılan bu gerçeklik simülakrı konusunda soru sorulmasından da hoşlanmamaktadır. Çünkü gösterdiğini iddia ettiği gerçeği / gerçekliği size üzerinde düşünme fırsatı bırakmadan (bir anlamda mesafe bilincini yok ederek) olduğu gibi kabul etmenizi -ya da olduğu gibi reddetmenizi!- istemektedir. Çünkü teknolojinin sunduğu görüntü ve ses şimdiki zaman dilimi içinde algılanıp, özümsemek durumundadır. Sunulan 'gerçekliği' durdurup sorgulayamazsınız. Bu bilgi tek yönlü, sorgulanması istenmeyen, bir tür tanrısal öyleyse metafizik özellikler taşıyan bir bilgidir.

Görülebileceği gibi bu teknolojik donanım, düzenek ve sunum, toplumsal (ya da başka bir) gerçeğe/gerçekliğe gözlem ve deney dayalı rasyonel/bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşılmasını engellemektedir. Böylece gerçeği sorgulayarak sonuca ulaşmaya çalışan rasyonel düşünce saf dışı olmakta ve onun yerini gerçeğin simülakrlarını sorgular gibi yapan ancak aslında hiçbir şeyi sorgulamayan ya da bilimsel düşünceden kopuk bir hipertasyonel yani rasyonel ötesi bir sözde sorgulama biçimi almaktadır. İletişimin non-stop yani 24 saat aralıksız ve yıl boyunca hiç durmadan sürüp gittiği modern toplumlarda rasyonel ve gerçek arasındaki bu mesafe bilincinin

onun yerini, onun görüntüsünün daha kusursuzuna sahip bir tür ölü, zombileşmiş, hipergerçekliğin aldığını; buna karşın kavramın bu mevcut görüntünün (= ölü gerçeklik görünümünün) karşılığı gibi görünmeyi sürdürdüğünü söylemektedir. Buradan ölü yaşamın/sistemin/düzenin kusursuz bir yaşam olduğu ve kendi kendini yeniden üretmekten başka bir şey yap(a)madığı sonucuna ulaşılmaktadır. Oysa gerçek yaşam çelişkiler üzerine kurulu olduğundan, sürekli olarak kendi kendini yenilemek durumundadır. Burada ölü bir toplumsaldan (=yani kitlelerden) söz etmek belki daha doğru olacaktır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının mevcut 'nesnel' bir gerçekliği yeniden üretmekten çok 'ölü' (nesnellik, gerçeklik, illüzyon, simülasyon gibi kavramların birbirleriyle ilişkileri bu kuram çerçevesinde derinlemesine çözümlenmiş olduğundan burada söz etmiyoruz) bir toplumsal gerçekliği yeniden ürettikleri söylenebilir. Bu durumda hakikatin gerçeğin yerini nasıl aldığı daha doğrusu hakikat gerçeğin kendisidir demenin ne anlama geldiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak kitle iletişim araçlarının aslında ölü bir gerçekliği yeniden üretmekten başka bir şey yapamadıkları görülmektedir. Bu açıdan bilimsel çözümleme ve yorumların ölü bir gerçeklik açıklamasından başka bir şey yapamadıkları söylenebilir. Gerçekle görüntüsü/yansıması arasında hiçbir fark, hiçbir mesafe kalmadığı takdirde bir illüzyondan söz edilememekte, illüzyonun bulunmadığı yerde onun yerini simülasyon ve simülakrların almaktadır.

ortadan kaybolmasının bilimsel düşünce üretimine büyük bir darbe vurmuş olduğu ve Durkheim'ın sözünü etmiş olduğu tehlikenin yeniden hortlamış olduğu görülmektedir². Yanlış bilimsel düşünce üretiminin ahlaksız bir toplumsal yapı oluşumu için en büyük tehlikelerden biri olduğunu söyleyen Durkheim'ı izleyerek gerçek / gerçeklikten kopmuş bir bilimsel düşüncenin gerçeği/gerçekliği doğru bir şekilde yansıtabilmesinin mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Baudrillard'a bu evrende gerçek anlamda kuramsal çalışma yapılamayacağını söyleten, kendi yapmış olduğu kuramsal çalışmaya bile "patafizik" yakıştırması yapmasına yol açan şey budur.

Her ne kadar dürüst ve doğru bilgiler sunan kişi ve programlar olduğunu kabul etsek bile, bunların sayısının çok az olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü teknolojinin yol açtığı sorgulanamazlık bu tür programlarının çok sayıda benzerlerinin yapılmasına ve bu birincilerin güvenilirliklerinin sarsılmasına neden olabilmektedir. Bütün program, film, dizi vs yapımcılarının dürüst olduklarını varsaydığımız zaman gerçek/gerçekliğe bu yoldan ulaşmanın bir anlamı olabilir mi? Gerçek/gerçeklik karşımızda dururken sırtımızı ona çevirip neden simülakrları üzerinde yoğunlaşalım ki? Üstelik simülakrlar üzerinde gözlem ve deney yapabilmek mümkün görünmemektedir çünkü bu teknoloji mevcut gerçekliği onun sahip olduğu süreklilik ve bütünselliğe uygun bir şekilde yeniden üretmekten acizdir. O bu gerçeği/gerçekliği kesik kesik,parça parça, kısmen sunduğundan bilimsel araştırma koşullarına uygun bir ortam sunabilmekten uzaktır. Son otuz ya da kırk yıl içinde modern toplumlardaki bilimsel düşüncenin önemli bir kısmının -özellikle sosyal bilimler alanından söz etmek gerekirse- teknolojinin bu büyüleyiciliğine kapıldığını ve henüz bu büyülenmeden kurtulamamış olduğu söylenebilir. Bu açıdan Baudrillard'ın simülasyon evrenini aynı zamanda modern toplumlarda karşımıza çıkan bir tür bilimsel duraklama dönemi gibi kabul etmek sanırım çok büyük bir yanılgı olmaz. Bu da Türkiye ve benzeri toplumlarda yaşayan araştırmacıların devreye girerek evrensel bilgi üretimine kişisel katkı ve kolektif katkılarda bulunulabilmesi için en uygun zamanlardan biridir.

İzmir, Aralık 2003

~

² Bak. J. Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, "Kod Metafizigi" başlıklı bölüm.

SONSÖZ

Bugün ulaşmış bulunduğumuz bilgiler çerçevesinde, Modernleşme denilen olgunun ilk kez ortaya çıkmış olduğu toplumlarda bu sürecin kökeninde Sanayileşme ya da Sanayileşmiş Kapitalizmden önce bir Aydınlanmanın olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle Avrupa önce bir zihinsel/kültürel devrim sürecini başlattıktan sonra (yani rasyonel düşünce topluma yayıldığı ölçüde) kapitalizmin Sanayileşmesi yani Modernleşme gerçekleştirebilmiştir.

Bu yaklaşım doğruluğunu onayladığınız takdirdeyse (tarihsel olarak bu gerçeğin nesnel bir açıklamasını Fernand Braudel'in Maddi Uygarlık I. -II. ve III. ciltlerinde bulabilirsiniz) günümüz Türkiye'sinin içinde bulunduğu durumu başka şekilde değerlendirme zorunluluğuyla karşı karşıya kalırsınız.

Türkiye toplumu, dünyanın birçok toplumu gibi Kapitalistleşme (Liberalizm) sürecine-bir sistem anlamında XX. Yüzyılın ikinci yarısı içinde girmiştir. Günümüzde bu girişimin biçimsel bir boyut olmasının ötesine geçemediği yani özgün bir sanayileşme ve ekonomik kalkınma modelinin üretilmemiş olduğu, bunun nedeninse aynı süreç içinde özgün bir çağdaş demokrasi anlayışıyla özgün bir toplumsal ve kültürel evrim, gelişme felsefesinden yoksunluk olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle Cumhuriyetin kurulmasıyla başlatılan toptan "Aydınlanma" (rasyonel düşüncenin toplumun tüm katmanlarına yayılma) hareketinin 1940'ların sonunda saptırıldığı, engellenmediği ve dolayısıyla Türkiye'nin yaklaşık 50 yıllık bir zaman kaybına uğramış olduğu görülmektedir.

1940'lı yılların sonuna kadar, 1950-1999 yılları arasındaki süre göz önünde tutulduğunda, Türkiye'de Üniversite'nin göreceli olarak bugünkünden daha özgür ve çağdaş olduğu görülmektedir. Yöntemli, sistemli bir çağdaş düşünce ortamının 1940'lı yılların sonuna kadar yetirtirmiş olduğu bilim adamlarının günümüz düşünce yaşantısını halen etkilemekte oldukları görülmektedir yani derinlemesine düşünme yeteneği ve alışkanlığı olan, çok nitelikli bir bilim adamı hatta yazar, sanatçı kuşağından söz ediyoruz.

1950'li yıllardan günümüze doğrudan (niteliği tartışılabilir) politika ve politikacıların denetimi altına girmiş olan Türkiye Üniversiteleri özellikle Sosyal Bilimler alanında giderek bilimsellik ve nesnellikten uzaklaşmaya başlamıştır. Bilimsellik ve nesnellik zaman içinde giderek istisnai nitelikler olmaya başlamış ve bu niteliklere

sahip olan insanlarsa giderek "sürü"den uzaklaştırılmaya başlanmış yani ya dışlanmış ya da işlerine bir şekilde son verilmiştir. Örneğin günümüzde Niyazi Berkes'in çalışmalarını okumadan Türkiye'de çağdaşlaşma, modernleşme, laikleşme, vb. süreçlerden söz eden "aydınların" bulunması başka nasıl açıklanabilir ki?

Söylemek istediğim şey son 50 yıl içinde Türkiye'de kolektif, toptan aydınlanmanın kalesi olması gereken Üniversite'nin çok önemli olumsuz darbelere maruz kalarak (doğal olarak buna bir ölçüde çanak tutarak) tamamen siyasileştiği, bilimsellik ve nesnellikten uzaklaştığı yani bilim ve nesnelliğin bulunduğu her yerde olması gereken bir deontolojiye sahip olmadığı kısaca meslek ahlakına boş vermiş olduğu gerçeğidir (özellikle sosyal bilimler alanında bu durum apaçık ortadadır) Bugün manzaraya baktığınızda karşınızda ana hazlarıyla - istisnalar hariç- dogmatik bir kafa yapısı ya da zihniyete sahip (ister Marksist, İslamcı, resmi ideoloji yanlısı, isterse liberal ya da nereye doğru gitmesi gerektiğini bilmeyen "postmodernizm" yandaşları, vb. olsun) bir Üniversite görürsünüz. Dolayısıyla gelişme, kalkınma ve evrim düşüncesine kapalı bir üniversitedir bu. Daha çok medreseye özgü bir kafa yapısına sahip gibidir. Özgür kafa yapısı ve düşünceyi saf dışı ettiğiniz zaman araba atların önüne geçer. Oysa "Aydınlanma" Berkes'in dediği gibi toptan olmak zorundadır. Topluma düşünsel anlamda önderlik etmesi gereken insanlar toplumun kendisi gibi düşündüğünde orada düşünsel açıdan, en azından, bir yerinde sayma var demektir. Bu sürecin bir nedeni 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle diğer nedeni özellikle Avrupa ve Amerika toplumlarında ortaya çıkan (Türkiye'deki aydınların büyük çoğunluğu tarafından izlenen) Sosyal Bilimler alanındaki bunalımdır. Bunun doğal olarak ideolojilerin çöküşü olarak adlandırılan şeyle ilişkisi vardır. Bu toplumlara bugün bir "ideolojisizlik ideolojisinin" egemen olduğu görülmektedir. Bunun diğer adı: Tüketim İdeolojisi'dir. Bu salt çıkarlara dayanan ve her durum ya da bağlamda (o durum ya da bağlama uygun bir şekilde) değişebilen, Baudrillard'ın deyiimiyle: olasılaştırma mantığına uydurulan bir düşünce biçimidir.

Buna çoğunlukla Neo-Liberalizm denilmektedir. Asıl anlaşılması ve eleştirilmesi gereken süreç budur (örneğin bugün Avrupa'da: Tanrı öldü şimdi Dünya Ticaret Örgütü Var tıründen billboardlara rastlanmaktadır!) Ancak bu süreç konusunda Avrupa ve Amerika arasında ne ölçüde bir görüş birliği var bilemiyorum .Marksistler, Postmodernistler, Liberaller, Yeşiller, Hristiyanlar, vb. görüşler bu süreci kendilerine göre yorumlamaktadırlar. Ortada tek bir gerçeklik varken

bu kadar çok yoruma gerek duyulmasının nedeni nedir? Öyleyse bunlar özgür bir düşünce yapısına sahip olmayanların, nesnellikten uzak yorumlarından başka bir şey olabileme şansına sahip midirler? Bu yaklaşımlar kalıplaşmış sosyal bilim yöntemlerine dayandırılan ve - belki de- büyük ölçüde gerçeklikle ilişkilerini yitirmiş yorumlara dayanmaktadır (?) Geneli kapsamaktan uzak olan bu yorumların Türkiye gibi toplumların işine ne kadar yarayabileceği sorgulanmalıdır. Avrupa ve Amerikalı toplumlara J. Baudrillard gibi radikal bir düşünürün perspektifinden baktığınızda sosyal bilimlerin alanında, bu ülkelerin, diğer dünya ülkelerinin çok önünde olmadıklarını görürsünüz (bu yüzden "Sosyal Bilimleri Açın" gibi girişimler radikal bir perspektif değişikliğine gidilmedikçe nafiye girişimler olarak kalmaya mahkumdurlar.

Baudrillard, her söylediği doğru olan, her düşüncesi gerçekliğe bire bir denk düşen bir düşünür değildir. Böyle bir amaca asla sahip olmamıştır. Her şeyden önce Avrupa'da hala yaşayan en önemli marjinal düşünürlerden (değerleri kimler bilemiyorum) biridir. Söylevinin özellikle içinde yaşadığı sistem ya da sistemleri aşırı rahatsız ettiği yadsınması olanaksız bir gerçektir. Dolayısıyla birer dünya ülkesi yani evrensel, insani, demokratik değerlere sahip olmak isteyen toplumların, Avrupa ve Amerika'nın içine düşmüş oldukları ve halen sürdürdükleri yanlış ve yanılgılara düşülmemesi konusunda yaşamsal bilgiler sunan bu düşünür derinlemesine incelenmesi gereken bir sosyal bilimcidir. Sosyal bilimlerin önünün nasıl açılabileceğini bize yepyeni bir perspektiften göstermektedir. Bundan yararlanmasını bilenlerin en azından kendi toplumlarına özgü yepyeni bakış açıları üretebilme şansları vardır.

Mike Gane: Baudrillard'ın amacı nedir (?) sorusunu şöyle yanıtlamaktadır... amacı sosyolojiye temel bir soru yöneltmektir. Gerçeğe, gelecekte olacağına inanılan devrime, diyalektiğe, insan haklarının evrenselliği sorusuna ve eşitlik taleplerine ait görünen alanı terk etmemek temel bir yanılgı değil midir (?) sorusunu. Dünyanın kusurlarını başka bir şekilde ortaya koymuş olmasının dışında, bu konuda başarılı olamayacağını hatta bu işi başarmasının olanaksız olduğu söylenebilir.

Althusser ve Marksistler gibi burjuva hukukunu, bir ideoloji olarak insancılığı (hümanizma), (Habermas gibi) aydınlanma projesini ya da teknolojik gelişmeyi yadsıdığı söylenebilir. Nietzsche gibi sosyalizm ve feminizme ait "küle ahlakıyla" modern umutsuzluk biçimlerini yadsımaktadır... Sonuç olarak sosyologlar için Baudrillard'ın müda-

haleleri çok özgün bir meydan okuma biçimidir. Günümüzde böyle-sine bütünsel bir özellik taşıyan, bizim modern toplumumuzu temellerine kadar sarsan bir meydan okuma biçimiyle karşılaşma olasılığı çok azdır. Bugüne kadar sosyologlar bu meydan okumaya yanıt vermeyi ve uygun bir entelektüel tartışma sürecine girmeyi başaramadılar. Bunun Baudrillard'ın değil sosyolojinin sorunu olduğu çok açık...(Sans Oublier Baudrillard, Kolektif Metin,. Ed. La Lettre Volee, 1996 Brüksel)

Böyle bir yaklaşım ya da yorumlamanın varlığına rağmen, benim izleyebildiğim kadarıyla, son 30 yılda Türkiye'deki entelektüel ""tartışmalar""hiçbir perspektif (Marksist, İslamcı, liberal, yeşil vs) doğrultusunda derinleşememişler7 ve dolayısıyla radikal bir düşünsel sıçrama da söz konusu olamamıştır. Bu konuda olsa olsa olması gereken minimum -sıfıra en yakın olan- değişikliğin gerçekleştirilmiş olduğu ve Baudrillard gibi yepyeni düşünsel perspektifler peşinde koşanlarinsa diğerleri tarafından dışlanmış oldukları söylenebilir.

Türkiye gibi bir ülkede Baudrillard'ın (kendi ifadesiyle: Kuramsal Şiddet, Düşsel Bilim ya da Radikal Düşünce dediği), başkaları tarafında popüler bir şekilde: Simülasyon Kuramı olarak adlandırılan çalışmalarını en son değerlendirmesi gereken insanlardan biri olmam gerektiğini düşünüyorum. Çünkü sayıları çoktan 60'ı aşmış üniversite-lerimizdeki sosyal bilimciler kitlesini düşündüğümde aklıma başka bir yanıt gelmiyor! Hiç kuşkusuz bir Sinema-TV bölümü öğretim elemanının da herhangi bir düşünürün metinleri konusunda söz söyle-meye hakkı vardır ancak bu iş temelde sosyal bilimcilerin görevidir. Başta da sosyolog ve felsefecilerin.

“Simülasyon Kuramı” (Türkiye’de) 1950’li yıllardan bu yana ortaya atılmış pek çok kuramsal yaklaşım gibi (Varoluşçuluk , Yapısal Çözümleme/Göstergebilim, Antropoloji, Psikanalitik çözümleme, vb) yüzeysel bir şekilde değerlendirilmektedir. Hatta Marx’ın düşüncelerinin bile (yine Türkiye’de) nesnel bir şekilde ele alınarak derin-lemesine tartışılıp, değerlendirilmediğini düşünüyorum. Bu konuda bile Türkiye’de ilk akla gelen Marksist düşünürlerin çoğunun Türki-yeli olmadığı görülmektedir. Örneğin bir Hikmet Kıvılcımlı’nın Mark-sist olarak nitelendirilen yaklaşımının ne kadar dogmatik ve tarihi gerçeklerden ne kadar uzak olduğu konusu hemen hiç tartışılmamıştır? Bir başka deyişle tarihsel toplumsal sürecin ürettiği Türkiye’ye özgü kafa yapısı ya da zihniyet özgür olmaktan çok fanatik olmaya eğilimlidir.

Yüzeysellik Türkiye toplumunun genetik bir parçası gibidir. Her şeyle biçim düzeyinde ilgilenen bir toplum görüntüsü çiziyoruz. Solculuğumuz da, Müslümanlığımız da, liberallliğimiz de, yeşilcilliğimiz de hep biçimsel. Bir zamanlar ya da halen bu doktrin, ideoloji ya da düşüncelere gerçekten inanmış/inanan insan sayısının tahmin edilebilenden çok daha az olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bu az sayıdaki gerçekten inançlı insanların kafa yapılarının yine hemen tamamıyla dogmatik yani olayın sonuna kadar gidebilecek kadar özgür, sorgulayıcı bir düşünce yapısına sahip olmadıklarını ve dolayısıyla da bu inançlılığın toplumun pek fazla işine yaramadığını düşünüyorum.

Öyleyse Türkiye'ye nereden gelirse gelsin ya da getirilsin tüm düşünceler önce derinlemesine tartışılmak, nesnel aklın süzgecinden geçirildikten sonra da topluma sunulmak durumundadır.

Baudrillard'ın da bu süreçten kaçması söz konusu olamaz. Bu düşünürün düşüncelerini (önce Fransa'da öğrenci olduğum yıllardı), özellikle Batılı toplumlara yaklaşımı konusunda kendime oldukça yakın bulmuş ve incelemeye başlamıştım. İlk okumuş olduğum yıllarda bu düşüncenin evrensel bir geçerliğe sahip olup olmadığı konusunda karar verebilecek bir bilgi birikimine sahip değildim. Bana ters gelen ve yanıtını veremediğim pek çok düşüncesi olduğunu görüyordum. Özellikle de Türkiye ve benzeri konumda olan ülkelerin içinde yaşamakta oldukları tarihsel sürece baktığım zaman.

İlk başlarda Baudrillard bana "sağ" ve "sol" ayrımı yapmadan var olan Batılı düzenleri ya da sistemleri yerden yere çalan marjinal / muhalif bir düşünce adamı gibi görünmüştü. Güncel toplumdan söz etmekle birlikte tarihsel referanslarla her kitabında karşılaşmak mümkündür. Zaman içinde onun "sol" denilen muhalif aydınlarla bir ilişkisinin bulunmadığını anladım. Çünkü "sol" aydınlar da ona göre en az diğerleri kadar tutucu ve nesnellikten uzaktaydılar. "Simülasyon Kuramını" kavradıkça-ki bu süreç Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm'ün ikinci kez okunmasından sonra başlayacak ve uzun yıllar sonunda belli bir düzeye varacaktı-onun bir aydın olarak konumunu da kavramaya başlayacaktım.

1982 yılında okumuş olduğum birkaç kitabından yola çıkarak kendisiyle iki söyleşi yaptım. Selahattin Hilav Yazko Felsefe yazılarında ilkini yayınladı, ikinci söyleşi için bana birkaç soru yolladı ancak ikinci söyleşi yayınlanmadan dergi kapandı. İkinci söyleşi daha sonraki yıllarda yayınlandı. *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Top-*

lumsalın Sonu başlıklı metnin yayınlanmasına kadar Baudrillard'la ilgili bir, iki yazı ve bir de ders notları şeklinde *Metinler ve Söyleşiler* (1988) başlıklı bir çalışma yayınladım. Sessiz Yığınları... seçmemin nedeniyse hem kitle iletişim araçlarıyla ilgili-mesleki açıdan bana yakın olması-hem de Türkçe'ye kazandırıldığında kavranması göreceli olarak kolay olan metinlerden biri olmasıydı.

“Simülasyon Kuramı ya da Radikal Düşünce”ye kendimce hak etmiş olduğu yeri *Eski Dünya'ya Yeni Bir Bakış* (1997) başlıklı çalışmamda yapmış olduğum alıntılar, yorum ve kimi eleştirilerle vermiş olduğumu düşünüyorum. Ancak bu konuda (o metindeki diğer konular konusunda da aynı şey geçerlidir) ortada her hangi bir tartışma olmadığı için ne kadar haklı ne kadar haksız olduğumu bilemiyorum. Yine de bu çalışmanın kanıtladığı gibi Baudrillard konusunda elimden geldikçe düşünüp, sorular sormaya çalıştığımı söylenebilir.

Daha sonra *Çaresiz Stratejiler* (1992 yılında ders notları olarak yayımlandı), *Simülakrlar ve Simülasyon*, *Amerika* (tam metin yayınlamadı), *Üretim Aynası*, *Foucault'yu Unutmak* gibi metinleri çevirip yayınlama olanağı buldum. Şu anda okumakta olduğunuz kitabı oluşturan metinler Türkiye'de Jean Baudrillard'ın kuramını ele alıp irdeleyen ilk metinlerden birkaçıdır. Kişisel olarak bu metinlere baktığımda Baudrillard'ın düşüncesini ana hatlarıyla elimden geldikçe -belli bir düzeyde-doğru bir şekilde anlatmaya/açıklamaya çalışmış olduğumu görüyorum. Bunun ötesine geçemeyişimin nedeni nedir diye sorduğumdaysa entelektüel yaşantımızdaki kısırlık, sağlık yani derinlikten yoksunluk yanıtından başka bir yanıt bulamıyorum. 1999 Aralık tarihi itibarıyla Türkiye'de (on kadarı çevrilip) on binlerce kitabı satılmış olan bu düşünür hakkında hemen hiç yazılıp çizilmediği bile söylenebilir! Oysa Baudrillard'ın düşüncelerini derinlemesine ele alarak çözümleyen yazılar, çalışmalar çıksaydı belki ben de bu konuda (bugüne kadar yapmış olduğum betimleme ve açıklama ağırlıklı çalışmalardan çok) daha değişik ve daha derinlemesine yazılar yazarak bu tartışmalara katılabilirdim. Örneğin Baudrillard'ın kolektif yaşamın dört boyutundan biri olarak ele alıp çözümlediği “ekonomik boyut” konusunda bile bugüne kadar Türkiye'de herhangi bir tartışma açılmamıştır. Bu çözümlemelerin (örneğin: Marksist ekonomi politik eleştirisini ilk kez radikal bir şekilde çağdı, metafizik bir eleştiri olarak sunduğu Üretimin Aynası başlıklı metin liberalizme de aynı acımasız tavırla yaklaşmaktadır. Oysa bu metin

hakkında kimseden çıt çıkmamaktadır) ne kadar geçerli olduğu aradan 25-30 yıl geçmiş olmasına karşın hala tartışılmamaktadır.

Sorun nedir? Sorun bir Aydınlanma geleneğinin yani geniş katımlı derinlemesine, demokratik, nesnel bir tartışma ortamının yaratılamamış olmasıdır. Böyle bir ortamın yaratılması için yeterince çaba, emek ve zamanın harcanmamış olmasıdır. Bir tür tarikatçılık anlayışının “aydın” olarak nitelendirilen kesimi bile etkisi altına almış olmasıdır! Belki de bu tarikatçılık zihniyetinden, biçimsel düzeyde bile olsa, toplum olarak henüz tam anlamıyla kurtulabilmiş değiliz. Düşüncelerin tartışılarak yaygınlaşması yerine tepeden inme, aktarma yoluyla yayılması, demokratik kafa yapısına sahip bir aydın kesiminin oluşmasını engellemiş gibidir. Politik, militer (askeri), toplumsal (örneğin dinsel), vb alanlarda hep bir lidere/otoriteye boyun eğmeye alışmış bir toplumun “bilimsel/nesnel bilgiyi” de hiç sorgulamadan bir liderden aktarma yoluyla (hatta “tartışma” boyutunu bile liderin belirlediği şekilde) alarak yeniden-üretmesi= tekrarlaması kadar doğal bir şey olamaz!

Oysa Aydınlanma, sorgulayan bireyle demokrasiye giden yolun başlangıcı ve temelidir. Günümüz Türkiye’si ideolojik anlamda bir zamanlar kutuplara (Sağ ve Sol) ayrılmış bir dünyada, bu kutupların anlam, önem ve etkisini yitirmiş olduğunu artık anlamak ve kendisinin de içinde yaşamakta olduğumuz tarihsel süreç içinde yepyeni düşünceler, yöntemler üretebilecek kapasiteye sahip olduğunu görmek durumundadır. Doğal olarak bu tarihi fırsatı değerlendirmeye niyeti olduğu takdirde!

Jean Baudrillard, işte bu tarihi fırsat konusunda, bize, son 100-150 yıldır dünyaya (toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel alanlarda) modellik etmiş ve kısmen de olsa bugün hala etmekte olan bir evrenin içine düşmüş olduğu yanılgı ve yanlışları elinden geldiğince açık ve seçik bir şekilde sunarak nelere dikkat edilmesi ve hangi yanlışların yapılmaması konusunda çok ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Onun düşüncelerinden çıkarmış olduğum bir ilk sonuç, her şeyden önce, Avrupa ve Amerika toplumlarıyla aynı evrensel konjonktürde yer almakla birlikte aynı toplumsal ve tarihsel süreç içinde yaşamıyor oluşumuzdur. Bu toplumların Türkiye gibi toplumlardan daha avantajlı ve dezavantajlı olduğu alanlar vardır. Örneğin maddi ve teknolojik alanda daha “ileride” görünürlerken, manevi, kültürel ve düşünsel açıdan diğerlerinden çok önde değildirler. Oysa düşünce ve

davranış –arasındaki uyum toplumların gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Avrupalı ve Amerikalı toplumlar, Baudrillard'a göre, rasyonel ve gerçek arasındaki uyumlu çakışmaya bir son verdikleri (ve hiperrasyonel bir evren, bir simülasyon evrenine geçtikleri) günden bu yana dünyanın sahip olduğu doğal serveti de yok eden bir tavır gütmeye başlamışlardır. Hiperrasyonelleşen (rasyonelin kendinden geçmiş, içi boş ve anlamsız biçimi) rasyonel düşünce gerçeğe boş vererek, gündelik yaşamda çıkarlarına uygun bir şekilde davranarak, yeniden-üretim düzenini sürdürmektedir yani artık Marksizm'in sunduğu türden bir mutlu gelecek ütopyası ya da illüzyonuyla liberalizmin sunduğu herkesin zenginleşebileceği (örneğin Amerikan Rüyası) bir toplumsal illüzyonu sona ermiştir. Simülasyon evreninin toplumları da artık ilkel toplumların yaptığı gibi tekrara dayalı, günü kurtarmaya yönelik bir düzene sahiptirler.

İçinde yaşamakta olduğumuz zaman dilimi içinde dünyaya şöyle ya da böyle modellik etmiş/eden bu toplumlar radikal önlemler almadıkları takdirde kendilerinden-örneğin demokrasi, insan hakları, sosyal adalet, vb konularda-daha geride bulunan ve dünya nüfusunun çok daha büyük bir bölümünü oluşturan toplumların evreni içine yuvarlanarak, dünyayı aydınlıktan çok, karanlık bir yöne doğru sürükleme konusunda herhangi bir dünya ülkesi kadar sorumlu olacaklardır. Böyle bir sonucun ilk sorumlusu onlar olacaktır. Çünkü bunu diğerlerinden çok daha bilinçli bir şekilde arzulamış olacaklardır! Kanımca böyle bir evrensel konjonktürde Türkiye, sahip olduğu tüm tarihsel, jeopolitik, kültürel, vb avantajları kullanarak, en azından, içinde yer aldığı coğrafyada insancıl, demokratik ve bilimsel gelişme alanlarında kendi adına önemli katkılarda bulunma şansına sahip olabilir.

Baudrillard, Avrupa, Amerika ve dünyanın geri kalan bölge ve ülkeleri arasındaki bu yaşamsal gerçeğin bilincine varmamızı, süre olarak, oldukça kısaltmış olan bir düşünürdür. Simülasyon Evreni'ne ait demokrasilerin artık kötü demokrasilere dönüşmüş olduklarını söylemektedir. Kötü demokrasilerse diğerleri için olsa olsa kötü model yani alınmaması gereken örnekler olabilirler. Bu durumda onlar için de çözüm: özgün, yeniden oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiş evrensel değerlere gerçekten saygılı, görüntüde değil gerçekten çağdaş, teknoloji budalası değil gerçekten modern toplumlar olmaktan geçmektedir.

EK: EVRENSEL BİR ‘KÜLTÜR’ TANIMI ve “POTLAÇ”

*Tanrılara çok kurban sunmaktansa (onlardan) bir şey dile(n)memek daha iyidir. Verilmiş bir hediye her zaman karşılığını bekler. Aşırı harcama yapmaktansa, ar-
mağan getirmemek daha iyidir.*

Havamal-İskandinavya Edda’sı

Bu çalışmanın üzerine oturtulmuş olduğu temel kavramlardan biri de: Potlaç’tır. Osmanlı düzeni öncesinde, sırasında ve sonrasında bu evrensel kültürün kendisi, güçlü etkileri, kalıntıları ve izleriyle karşılaşırız. Hatta biz Mauss’tan bir adım (belki!) öteye giderek Potlaç’ın özellikle tek tanrılı dinler öncesinde evrensel bir kültür olduğu iddiamızı yineliyoruz.

Ancak Potlaç üzerinde herhangi bir tartışmaya girişmeden önce, en azından günümüzde “Evrensel Kültür” deyiminden ne anlaşıldığını kısaca sorgulamak gerektiğini düşünüyorum.

Bugün “Evrensel Kültür” deyimini insanın kafasını karıştıran bir deyimdir. Bu deyimle söylenmeye çalışılan şey nedir? Yeryüzünde yaşayan tüm dil, din, ırk ve kültürlerden olan insanlar arasındaki ortak paydalardan oluşan bir “bütün mü”? (ki bu durumda, onu folklordan ayıran niteliklerin -yani kültürün ‘ölmüş’ ve rafa kaldırılmış biçimi olan folklordan ayıran niteliklerin- neler olduğunu sormak gerekecektir), yoksa dünyada yaşayan tüm insanlara ait değişik kültürlerin oluşturduğu “mozağin” kendisi mi?

Geniş anlamda kültür her şeyden önce kolektif, yaşayan ve içinde üretildiği topluma daha güzel, daha mutlu, daha sağlıklı bir gelecek “illüzyonu” sunmak ve yaşatmak için yararlanılan araçların tümüdür. Oysa bireyi ve onun önceliklerini ön plana çıkartmaya çalışan bir kültürel çaba genelde tutucu ve muhafazakar bir görünüm sunmaktadır. Buna karşın kolektifle, onun önceliklerini ön plana çıkartmaya çalışan bir kültürel çaba ise gelişmeden ve ilerlemeden yana bir görünüm sunmaktadır. Oysa kolektif amaç ve hedeflere ulaşıldığında neler olmaktadır? Örneğin Batı bu hedef ve amaçlara ulaştığında hatta onları aşıp geçtiğinde neler olmuştur? Bu amaçlara ulaşılıp, geçildiğinde “bireyin” önceliklerinin ön plana çıktığı bir “yaşam stili” benimsenmiş gibidir. Ancak bu evren bir “tekrar”lar evreninden başka

bir şey değildir, yani kolektif bir illüzyondan yoksunlaşmış bir simülasyon evreni.

“İllüzyon” kolektif hedef ve amaçların baskın olduğu dönemlere aittir. Bu dönemlerde “bireysel” etkin ancak baskın değildir. Buna karşın bireyselin baskın olduğu dönemlerde “illüzyon” ortadan kaybolmakta ve bunun yerini “illüzyon simülasyonu” gibi tuhaf denebilecek bir deyimın karşılığı olabilecek “halüsinasyonlar” almak-tadır. Bu dönemde kolektif, etkin ancak baskın değil gibidir!

Öyleyse bireysel aşamalar, kolektif dönüşüm aşamaları için zorunlu, ancak yeterli olduğu tartışılabilir aşamalardır. Tutucu, yani bireyi hedefleyen bir kültürel evren, gerçek bir kültürel evren olamaz ve bu dönemlerde kitlelerin diğer toplumlari -ya da kitleleri, bu sözcüğü Baudrillard'ın kullandığı anlamda kullanıyoruz- pek fazla etkileyemedikleri ileri sürülebilir. Bununla birlikte her kolektif girişim ya da çabanın -her zaman ve her koşulda- yenilik ve değişiklikten yana olması gerekmediğı gibi doğru ve haklı olması da gerekmez. Örneğin Nazizm ve Faşizm gibi kolektif girişimler olumsuz ve gelişmeden yana olmayan “umutsuz” girişimlerdir:

“Bugüne kadar hiçbir yorumlama (ne egemen sınıfların politik güdümlemesi üzerine kurulmuş olan Marksist yorum, ne kitlelerin cinsel olarak baskı altına alındığını ileri süren Reich'çı yorum, ne de despotik paranoyaya dayanan Deleuze'cü yorum) bu kolektif enerjiyle, ortaya çıkış sırtını, faşizmin kendisi de dahil olmak üzere hiç kimse anlayamamıştır. Bu kolektif enerjiyi mitik ve politik gönderen sistemlerinin “irrasyonel” bir şekilde sunulması gibi yorumlayabilmek mümkün. Kolektif değerin (kan, ırk, halk vs.) çılgıncasına yoğunlaştırıldığı, ölümün yeniden şıngalandığı; Batıda kolektif değerlerle değerin rasyonel bir şekilde çağdaştırılmasıyla, yaşamın tek boyutlu bir şekilde dile getirilmesinin, toplumsal ve bireysel yaşamın işlemselleştirilmesinin büyüştünü yitirmiş olduğu bir süreç içinde ve sonunda bunun insanda büyük bir boşluğa neden olduğu bir dönemde “ölümün politik estetiğı” olarak da yorumlanabilir. Bir kez daha bu değer felaketinden, yaşamın bu nötralizasyonuyla uysallaştırılmasından kaçabilmek için her türlü bahane geçerlidir. Faşizm bütün bunlara karşı bir direnmedir. Derinlemesine, irrasyonel, şeytani - hiçbirisi önemli değil - bir direnmedir. Daha da kötü olan bir şeylere karşı bir direnme biçimi olmasaydı, bu kitlesel enerjiyi peşinden sürükleyip götüremezdi. Faşizmin şiddetiyle, ona özgü terörün kökeninde Batı'da çok derinlere inmiş olan: **gerçekle, rasyonel'in birbi-**

rine karıştırılmasından kaynaklanan şu diğer terör vardır. Faşizm bu teröre bir yanittir.” (J. Baudrillard)

Bu türden girişimlerin daha ‘istisnai’ bir özelliğe sahip oldukları söylenebilir. Öte yandan tüm bireysel girişim ve çabalar da olumsuz olamaz. Onların arasında da istisnai denilebilecek girişimlerden söz edilebilir. Oysa kolektif çabalarla önemli toplumsal değişikliklerin gerçekleştirildiği dönemler başka toplumları daha derinlemesine etkileyebilmektedir.

Özetle dünyadaki her topluma özgü ‘kültür’, zorunlu olarak evrensel kültürün bir parçası olmak durumunda değildir - ama evrensel folklorun bir parçası olmaması için bir neden yoktur(?) -; çünkü yaşayan, canlı ve dünyayı değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefleyen bir evrensel kültürden söz ediyorsak bunun böyle olmadığı apaçık ortadadır. Çünkü bugün dünyada yaşayan her toplumun evrensel kültürün etkin bir ortağı olduğu iddia edilemez. Ancak bunun değişmemesi için de hiçbir neden yoktur. Zira evrensel kültürün bir parçası olma ayrıcalığına ancak kendini ve dünyayı değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefleyip amaçlayan ve bunu yaşama geçirebilen toplumlar sahip olabilir -bu, bugünün Batılı ülkeleri için de geçerli olan bir düşüncedir-. Tarih sahnesinde kimi toplumlar oyuncuymken diğerleri seyirci kalmışlardır. Oysa herkesin hem oyuncu, hem de seyirci olabileceği durumlar vardır. Dünyanın hemen her ülkesinden evrensel boyutlarda sanat ve bilim adamının çıkmış ve çıkıyor olması bu toplumların ya da ülkelerin evrensel bir kültüre sahip olduklarını göstermez. Olsa olsa kimi istisnaların - ki, bu çok doğal bir şeydir! - varlığını kanıtlar.

Evrensel kültür sahibi olmak, evrensel bir kültüre ortak olmak o kadar kolay bir iş değildir. Üstelik bu iş sanatçı ya da bilim adamının tekelinde olan bir şey de değildir. Çünkü ancak evrensel olmayı becermiş -çağdaşlık, uygarlık, demokrasi ve insanlık adına demek istiyoruz- bir toplum evrensel kültürün içinde yer alma hakkına da sahip olabilir. Bugün dünyaya baktığımızda ne yazık ki bu niteliklere sahip ülke ya da toplum sayısının neredeyse yok denecek kadar az olduğunu görüyoruz. Olanlarınsa ne kadar olabildiğini tartışmalıyız.

Maddeyle zihniyet arasındaki ilişkinin ürünü olan kültürün bu tanımı kabul edildiğinde, dünyada kültürel açıdan birbirlerine “benzeyen” ve “benzemeyen” kültürlerin varlığından söz edebiliriz. Ancak birbirlerinden “farklı” yada “çok farklı” kültürlerden söz edebilmek oldukça güçtür. Çünkü “fark” daha çok maddi bir çağrışım yapan bir

sözcüktür. Örneğin insanların fizyolojik açıdan birbirlerinden farklı deri rengine sahip olduğunu söyleyebiliriz ama yine dünyadaki hiçbir insanın dış görüntüsüyle yani bedeniyle, biyolojik sisteminin farklı olduğunu söyleyemeyiz. Toplamlar düzeyindeyse bir toplumun diğerlerinden ekonomik, teknolojik ya da maddi açıdan farklı olduğunu söyleyebiliriz ama zihinsel açıdan bu farklılıkları radikal bir şekilde gösterebilmek çok güç hatta olanaksızdır. Levi-Strauss (ilkelerin) zihinsel yapılarının bizimkiyle aynı olduğunu söylemiştir. Bir başka deyişle maddenin farklı biçimlere bürünmesi insanların: yaşam, ölüm, inanç, sevinç, öfke, keder, özlem vb. evrensel kategoriler karşısında birbirlerine benzemelerini engelleyememiştir. İnsanın bir arabaya, bir dört tekerlekli otomobil ya da bir helikoptere sahip olması bu evrensel kategorilerden sıyrılabilmesini sağlayamamaktadır!

Dünya'da saf, başkalarından hiç etkilenmemiş, tümüyle özgün bir kültür olduğunu iddia edebilmek çok zordur. İddia edilse bile, istisnalar kaideyi bozmaz diyebiliriz. Çünkü, dünyadaki bütün toplumlar birbirlerinden etkilenmişlerdir, etkilenmektedirler.

Son iki yüzyıldır yeryüzüne damgasını vurmuş olan Batı uygarlığı ya da kültürü evrenselleşme gibi bir iddiaya tutuşmuştur (ancak günümüzde bu iddiadan vazgeçmiş gibidir!). Bu evrenselleşme iddiası, her şeyden önce, kendinden önce bir evrensel kültür olabileceği varsayımından bihaber olunmasından kaynaklanmış olabilir. Öte yandan Batı, ulaşmış olduğu o uygarlık düzeyi ya da o kültür birikimine kendi kendine mi sahip olmuştur? Batı, hiç mi başka uygarlık ve kültürlerden etkilenmemiştir? Diğer toplumlar onlarda hiç mi bir zihinsel değişikliğe neden olmamışlardır? Çünkü, Batı'nın zihinsel bir dönüşüm sürecinden geçmiş olduğunu kimse yadsıyamaz. Üstelik bu dönüşüm özellikle son iki yüz, iki yüz elli yılın ürünüdür. Ya XVIII.yüzyıl ve öncesi için neler söylenebilir? Bu yüzyıldan önce, Batılı bir zihniyetle dünyanın geri kalan bölgeleri arasında radikal bir farklılık var mıdır? Bu soruya hayır yanıtını verebilmek -artık bugün- evet yanıtını verebilmekten çok daha kolaydır. Çünkü elimizdeki veriler bu düşünceyi doğrulayacak niteliktedir.

Batı, bu kendi uygarlığını evrenselleştirme girişimini yalnızca bir ekonomi-politiğe dayandırarak gerçekleştirmeye çalıştığı için başarısız olmuştur. Zaten başka bir şekilde başarılı olabilmesi de mümkün değildi. Günümüzde önce yükselip sonra çözülen ve dağılan, başarısız bir Marksist ekonomi-politikasının uygulamadaki başarısızlıklarına da tanık olmuş bulunuyoruz. Sonuç: günümüzde giderek 'yükselen' Liberal değerlerdir ve Liberalizm bütün dünyayı sarmış

gibidir! Liberalizm gerçekten evrensel bir ideoloji olabilir mi? Liberalizm, yalnızca Batı'ya ait bir öneri midir yoksa geçmişten gelen evrensel bir takım özelliklere sahip midir? Bir yandan kişinin hak ve özgürlükleriyle, bireysel girişimcilikten yana olan bir doktrin, öte yandan Devlet gibi kamu'nun yani "herkesin" (bir anlamda tüccar, sanayici, bankacı, küçük esnaf, çiftçi vb. alanları seçmeyi reddederek yazar, sanatçı, öğretmen, polis, asker, memur, hakim, savcı, araştırmacı vb. meslekleri seçen insanların da) çıkarlarını korumak, herkese eşit eğitim, adalet, sağlık ve iş olanakları sağlamayı vaat etmek gibi çelişkili bir "seçeneği" benimsemiş olan bir ideolojidir. Oysa, gerçek anlamda bir Liberalizm'in bulunduğu bir ülkede Devletin (ve öyleyse kamu kurumlarının) ortadan kalkması gerekmektedir. Çünkü, bireysel girişimin en büyük engeli kuramsal olarak Devlet'tir. Buna karşın, belli kamu hizmetlerinden vazgeçebilmek mümkün olmadığından ve Liberalizm'in kendi koymuş olduğu ilkelere -yine kuramsal olarak - ters düşmemesi gerektiği düşünülecek olursa, sonuç olarak, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının özelleştirilmesi gerekmektedir(?). Bu şekilde olduğunu varsaydığımızda, sonuç Marx'ın öngörmüş olduğundan farklı bir şekilde bile olsa, Devlete bir son verilmiş olacaktır. Oysa gerçekte bunun tersi olmuş ve tekelci kapitalizm bir anlamda kamusallaştırılmış gibidir!

Doğal olarak, bizim bu noktada liberalizmle ilgilenme nedenimiz özelleştirme değildir. Az önce söylemiş olduğumuz gibi, bizim sorumuz, liberalizmin evrensel boyutlarda az çok 'geçerli' bir oyun kuralı olmayı nasıl becermiş olduğudur?

Öte yandan liberalizmi şöyle ya da böyle benimsemiş olan ülkelerin kültürel, politik ve toplumsal açıdan birbirlerinden değişik yapılanmalara sahip oldukları görülmektedir. Bugün ABD, Japonya, Avrupa Birliği, Brezilya ve Türkiye'de bir liberal ekonomi anlayışından söz edilebilir ancak bu anlayışın benzer bir politik, kültürel ve toplumsal yapılanmaya yol açmış olduğu kesinlikle söylenemez. Öyleyse dünya bir anlamda yalnızca 'ekonomik' düzeyde 'evrenselleşmiş' gibidir! Buna karşın toplumsal, politik ve kültürel açıdan benzemezliklerin, benzerliklerden daha çok olduğunu iddia edebilmek mümkündür. Bunun en önemli nedenlerinden birisi -belki de en önemlisi?- sanayi kapitalizmiyle birlikte XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan toplumsal, politik ve kültürel yapılanmanın, sanayi kapitalizminden önceki toplumsal, politik ve kültürel yapılanmadan 'farklılaşmış' olmasıdır. Bir başka deyişle eski düzene yabancılaşma süreci sona ermiş ve yeni bir düzene geçilmiştir. Bugün

dünyadaki benzemezliklerin ve maddi, teknik farklılıkların nedeni, XIX. yüzyılda ortaya çıkmış olan sanayi kapitalizmidir. Bu mantığı sürdürdüğümüz zaman ise şöyle bir durumla karşı karşıya kalmaktayız: Hristiyanlık öncesi Avrupa'nın zihinsel yapısıyla, Hristiyanlık sonrası Avrupa'nın zihinsel yapısında bir başkalaşma olmuştur. Aynı şey İslamiyet öncesi ve sonrası toplumlar için de, başka toplumlar için de geçerlidir.

Bütün bunların potlaçla ne ilgisi var diyeceksiniz. Çok ilgisi olduğunu hemen söyleyebilirim, ancak bunun kanıtlanmasını bu çalışmanın diğer bölümlerine bırakıyorum. Bu ilişki ve bağlantıları kurmadan önce isterseniz Larousse'un potlaç konusunda neler söylediğine bir göz atalım:

“Başlangıçta Kanada'nın kuzey-batı kıyısında ve A.B.D.'de yaşayan Kızılderililer... arasında görülen bir kurumu adlandırmak için kullanılan “potlaç” terimi daha sonra bu kurumun evrenselliği saptanınca, dünyanın her yerindeki benzer uygulamalar için de kullanılmaya başlandı.

Potlaç, klasik iktisat kuramcılarının toplumsal yaşamın “iktisat”, “siyaset” ve “din” gibi kesimleri arasındaki ayrımları yeniden tartışma konusu durumuna getirdiği için özellikle F. Boas, M. Mauss ve Claude Levi-Strauss tarafından incelendi.”

Görülebileceği gibi Larousse ve daha pek çok ansiklopediye göre potlaç “evrensel” özelliklere sahip bir kurumdur. Öyleyse daha şimdiden, “Liberalizm”den çok daha önceleri dünyada evrensel olabilmeyi başaran bir düzenin bulunduğu ve bunun doğal olarak belli bir kültürün ürünü olduğu iddia edilebilir.

Modern yaşamla, potlaç yaşam biçimi arasındaki temel ayrımlardan biri, birincide maddi ve manevi olanın birbirinden ayrılması, ikincisindeyse bunun tek bir bütün halinde bulunmasıdır. Bir başka deyişle bugün ekonomik ve politik olan genelde maddi dünya tarafından belirlenirken kültür, inanç, folklor, gelenekler vb. manevi dünyaya ait veriler olarak kabul görmektedirler. Oysa, potlaçta bütün bunlar daha çok manevi ve kısmen de ‘maddi’ olan tarafından belirlenmektedir. Bir başka deyişle ‘maddi’ olan, manevi olanın sonucu ya da ürünü gibi algılanmaktadır. Toplumsal yaşamın tüm alanları -çağdaş yaşam açısından- irrasyonel denilebilecek bir mantık tarafından belirlenmektedir. Hiçbir eylem, nesne ve davranış bu mantığın dışına çıkamamaktadır. Çıktığı zamansa simgesel anlamda ölmüş olmaktadır yani anlam ve içeriğini yitirmektedir.

Potlaç* olarak nitelendirilebilecek bir yaşam biçimi, bir kültür yer- yüzünde ne zaman oluşmuş ve o ilk biçimini ne kadar sürdürebilmiştir? Marcel Mauss'un çalışmasının (Antropoloji ve Sosyoloji - *Armağan Üstüne Bir Deneme*) düşündürdüklerinden yola çıkarak potlaç kültürünün, tek tanrılı dinler öncesine ait evrensel kültür olduğu iddiamızı yineleyebiliriz. Ne kadar geriye gittiğini tam olarak bilememekle birlikte çok kaba olarak: M.Ö. X.yüzyıla M.S.X.yüzyıla kadar, en saf biçimini dünyanın büyük bir bölümünde sürdürmüş olduğunu ve zaman içinde dünyanın çeşitli bölgelerinden başlayarak eski etkinliğini yitirmeye başladığını ve Batı'da XIX. yüzyıldaki sanayi kapitalizmiyle birlikte tarihe karışmış olduğunu ileri sürebiliriz. Bizzat, potlacın kaşifleri, bu kültür hakkında tarihsel bir saptamada bulunmuyorlar. Bunun henüz tartışmaya açık yepyeni bir alan olduğunu iddia edebiliriz. Benim potlacın tek tanrılı dinler öncesi evrensel kültür olduğunu söylememe neden olan en önemli kanıtlardan biri, bu kültürle ilk önce dünyanın tek tanrılı dinler dışında kalan bölgelerinde karşılaşmış olması; öte yandan tek tanrılı dinlerin yeterince etkin ve egemen olamadıkları bölgelerde potlaç özellikleri taşıyan pek çok veriyle karşılaşılmasıdır. Bütün bunların bir rastlantının sonucu olabileceğine inanabilmek olanaksızdır. Hatta tek tanrılı dinlerin varlığına rağmen, potlaç toplumuna ait özellikler ve alışkanlıklar uzun yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hatta tek tanrılı dinlerin ve özellikle de Katolik dünyasının potlacın en önemli muhaliflerinden biri olduğu kolayca saptanabilmektedir. Tipik bir potlaç kültürü örneği olarak Orta Asya "Şamanlık" kültürünü örnek verebiliriz. Potlaç kültürünün oluşmasıyla ilgili bir varsayımı, bizce, Baudrillard'ın şu düşüncelerinden yola çıkarak ileri sürebilmek olası gibi görünmektedir:

"... "fark üreten" bir moda sistemine ait süslerle takılar değil, insanı "doğa"dan farklı kılan "ayrımlayıcı" bir güç olarak süslerle takılar. Süslerle takılar asla değişmeyecek bir törensel zorunluluktur...

* Bu metin boyunca biz potlaç'ı bir yemek şöleninin çok ötesinde bir kavram olarak kullanacağız. Bizim için potlaç her şeyden önce zihinsel bir olgudur. Günümüzde bile halen geçerliğini -gelişmiş denilen toplumlar da dahil olmak üzere- belli ölçülerde korumaktadır. Günümüzde belki Mauss, Malinowski ve diğer araştırmacıların tanımlamış oldukları potlaç kültürü ya da düzeniyle artık hiçbir yerde karşılaşılmıyor olması önemli değildir. Önemli olan günümüze kadar sürüp gelmiş tüm uygulamaların onun izlerini taşıyor olmasıdır. Pek çok Batılı araştırmacının Eski Düzen olarak nitelendirdiği dönemin çok önemli bir kısmı, tipik potlaç özelliklerine sahiptir. Özetle günümüz toplumları potlaç'ın almış olduğu en son görünümüdür.

Hayvanlarda bunun genetik bir özellik olduğu söylenebilir. Zaten bu yüzden yaratma konusunda modellik yapmış oldukları söylenebilir - yoksa “doğal” bir düzen modeli değil -... tanrılar yalnızca sessizlik ve nesnel sersemletme evreninde nesne, hayvan ve yaratıkların içine gizlenerek onlar aracılığıyla yaşayabilirler...” Bunun anlamı şudur; (modern anlamdaki rasyonel düşüncenin egemenliğinden önce) insanlar doğayı bizim algılamakta olduğumuz gibi algılamıyorlardı. Onlar için doğa büyüleyici, sihirli, gizem dolu bir varlıktı. Yani anlaşılması olanaksız, sadece kabul edilmesi ve birlikte yaşanması zorunlu olan bir evren. Bu evrende hayvanların yüzleri birer tanrısal maske gibi algılanmaktadır. Çünkü, tanrının o hayvanın içine gizlenmiş olduğuna inanılmaktadır. Bir başka deyişle hayvanların postları, derileri, tüyleri vb. doğal birer nesne değillerdi. Potlaç kültürüne ait hemen tüm toplulukların birer “toterleri” ya da “fetişleri” vardır. Bunlar kutsal varlıklardır -ya da hayvanlardır- ve doğaüstü güçlere sahip olduklarına inanılmaktadır.

Doğal olmayan gizemli bir evren olarak “Doğa”nın ‘potlaç’ dediğimiz topluluklar için de bir model görevi yapmış olduğu söylenebilir. Şöyle ki: kendi kendini yineleyen (devridaim eden “cyclique”) bir düzene sahip olan doğa, “artı değer” ya da “artık” üretmez. Üretse bile bunun bilincinde olamaz. Doğa yalnızca üretir ve tüketir. Doğanın bir “artık” bıraktığını varsaysak bile, bunun çoğu kez çürüyüp gitme olasılığının büyük olduğuna inanmak gerekecektir. Bir başka deyişle istisnalar hariç doğada biriktirme, artı değer ve kapitale dönüştürme gibi süreçler yoktur. Potlaçın saf halinde de artı değer ya da artık ve biriktirmeden çok bunların simülakrlarından söz edebilmek mümkündür. Çünkü sonuç olarak artık ya da biriktirilen yok edilmek durumundadır. Bu yok etme ya da tüketme aynen doğada olduğu gibi kolektif bir şekilde yapılmaktadır. Bir başka deyişle potlaç geriye hiçbir şey bırakmamacasına tüketen, her şeyi yok eden bir yaşam biçimidir. İnsan toplulukları ister savaşı, ister tarımcı, avcı ya da başka bir şey olsun varlığını, yaşamayı sürdürebilmek için biriktirmek zorunda kalsa bile, bunu, “artı değer”e dönüştürmek için değil yine hep birlikte tüketmek üzere yapmaktadır. Doğa herhangi bir dönüşüme uğrasa bile bu çok uzun zaman dilimlerini kapsadığından, genelde insanlar doğanın değişmezliğine inanmışlardır. Bu yüzden de potlaç’ın sonsuza dek sürüp gitmesi gereken bir yaşam biçimi olarak düşünülmesine şaşkırmamak gerekmektedir. Bir büyü düzeni olan potlaç düzeni değişiklik ve değişime karşı olan bir düşünce yapısına sahiptir.

Karşı olma daha çok zihniyet değişikliğine karşı olma şeklinde olmalıdır. Çünkü insanların avcılıktan, hayvancılığa ya da yerleşik tarıma geçtikleri zaman bile zihinsel açıdan bir değişime uğramadıkları görülmektedir. Çünkü ritüeller üzerine oturtulmuş törensel bir büyü düzeni olan potlaçın evreni irrasyoneldir. Bu irrasyonel evrenden tek tanrılı dinlerin yarı-rasyonel denilebilecek evrenine geçiş oldukça yavaş olmuştur. Çünkü tek tanrılı dinler maddi olanla manevi olanı -zaman içinde- birbirlerinden ayırmayı becermiş ya da en azından bu konuda ilk adımın atılmasını sağlamış gibidirler. Örneğin, potlaçın evreninde “öteki dünya” bir anlamda bu dünyanın doğal bir uzantısıyken, tek tanrılı dinlerle bu evren ikiye bölünmüştür: bu dünya ve öteki dünya! Tek tanrılı dinlerle birlikte bu dünya maddi, öteki dünya ise manevi olanı temsil etmeye başlamıştır.

Tek tanrılı din anlayışını yeryüzündeki ilk zihinsel devrimler arasında saymak yanlış değildir. Çünkü tek tanrılı dinler potlaç evrenine ait bir kısır döngünün kırılmasına -anlaşıldığı kadarıyla- büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu iş özellikle Doğu Akdeniz-Yakın ve Orta Doğu’nun sınırları içinde başlamış ve tüm dünyaya oradan yayılmıştır.

Her ne kadar zamansal bir sınırlama getirmeye çalışmış olsak bile, potlaçın binlerce yıllık bir geçmişe sahip olması hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Hatta, Georges Bataille’in sınıflamasında Maya ve Aztek kültürlerini, potlaç öncesi kültürler olarak kabul etsek bile, anlaşıldığı kadarıyla o düzenden potlaça miras kalmış olan epeyi veri vardır.

Potlaç’la ilgili böyle bir tarihsel saptama denemesinden sonra, şimdi de potlaçın temel özelliklerini, toplumsal yapısı ve işlevlerini özetleyerek açıklamaya çalışalım.

Mauss’a göre potlaç, yaşamın tüm alanlarını: politik, hukuk, inanç, ahlak, üretim, tüketim, yükümlülük, paylaşma vb. kapsayan “total” bir olgudur. Bütün bu alanların hepsine egemen olansa: zihinseldir.

Toplumsal yapılanma açısından potlaç bir soy ve kan birliği üstüne oturmaktadır. Başlangıçta kabile, aşiret, köy ya da Orta Asya’daki ok, oba vb. küçük toplulukları kapsamaktadır. Ancak tarihte çok daha büyük boyutlara sahip potlaç topluluklarıyla karşılaşmış olduğu da bir gerçektir. Bunların en önemlilerinden birisinin Osmanlı İmparatorluğu olduğu söylenebilir. Potlaç, genelde iki ya da ikiden çok klan ya da köyün biraraya gelmesiyle oluşan aşiretler görünümündedir. Bu bölünmenin temel nedeni “rekabet”tir. Rekabet duygusunun

bulunmadığı ya da rekabetin yaşanmadığı bir potlaç topluluğunun - Mauss'a inanmak gerekirse -çok nadir olduğunu- biz ise istisna olduğunu- söyleyeceğiz.

Potlaç yasaların değil kuralların, yani geleneklerin egemen olduğu bir yükümlülük düzenidir. Bu düzen karşılıklı rızanın, yani bir consensus'ün ürünüdür. Bu yükümlülük düzeninde herkes herkese karşı yükümlüdür. İstisna yoktur. Bu düzeni yönlendiren temel mantığın: **vermek-almak-iade etmekten** ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Almanın daha çoğuyla iade edildiği bu düzende mantık yalnızca ekonomik alanı değil yaşamın her alanını kapsamaktadır. Herkesin, herkesle kan ve soy birliğiyle bağlı olduğu ve bir gönül ve duygu birliği içinde bulunduğu bir ortamda kurallara göre verileni reddedemezsiniz, verileni reddetmek bir kavga -hatta savaş- nedeni olabilir. Bu dayanışma düzeni o topluluğa mensup bütün insanların aynı anda zenginleşmesine ya da yoksullaşmasına yol açabilmektedir. Çünkü potlaç genelde -ister barışçıl, isterse savaş yoluyla olsun- kolektif bir değiş-tokuş düzenidir. Bu alışveriş iki topluluğun bir araya geldiği durumlarda gerçekleştirilmektedir (düğün, nişan, sünnet, bayram, zafer vb. olaylar). Potlaç maddiden çok manevi bir değiş-tokuş düzenidir. Duygu alışverişi çok önemli hatta hayati bir yere sahiptir. Potlaç düzeninde gündelik maddi değiş-tokuş ya da alışveriş alanını kapsayana -örneğin- "gimwali" denilmektedir. Bu alışveriş biçiminde kıyasıya pazarlık varken; diğer kolektif alışveriş alanını kapsayan kutsal, simgesel ve pazarlığın yasak olduğu alana "kula" denilmektedir (Trobriand adalarında). Kula kapsamına giren tüm nesnelerin canlı ve bir ruh sahibi olduğuna inanılır. Bu ruh, nesneyi verenin bir parçası gibi algılandığından alınan, yani kabul edilen nesnenin maddi değerinden çok, manevi, yani simgesel değeri önemlidir. Nesnenin ruhu ne kadar eskiye dayanıyorsa o kadar değerli olduğuna inanılmaktadır. Öyleyse bu düzende değiş tokuş olayı hem toplumsal (armağan), hem inanç biçimi (nesnenin ruhu), hem ekonomik (maddi bir değer) hem hukuki (armağan verme zorunluluğu) hem de bütün bunların bütünü oluşturarak kültürel kapsadığı görülmektedir. Potlaç açıklamada karşılaşılan en büyük sorun kanımca budur, çünkü bütün alanlar birbirleriyle kesişmekte, örtüşmekte ve birbirlerini tamamlamaktadır.

Potlaç törensel bir düzen olma özelliğine sahip olduğundan, bu evrende hiçbir olay, olgu, hareket, davranış, mimik, söz ve düşünce kısaca hiçbir şey nedensiz ve gereksiz değildir. Bir anlamda, bu

evrende rastlantıya yer yoktur denilebilir. Zaten, büyü düzeni de bundan başka bir şey değildir.

Potlaçta toplumsal yapı bir yandan hiyerarşik bir görünüm sunarken, diğer yandan bir satranç tahtasına benzemesi nedeniyle kişiler her an yer değiştirebilme olanağına sahiptirler. Bu, bir eşitler arası eşitsizlik düzenidir. (Bu daha çok bir liyakat düzeni gibidir). Ortada uyulması gereken bir oyun kuralı vardır ve bu kurala göre herkes sırayla ya da sırasız olarak bir "alan el-veren el" ilişkisini yaşamak durumundadır. Bir başka deyişle egemen/bağımlı, üst/ast, çok veren/az veren ilişkisini yaşamak durumundadır. Bu aynı zamanda, kişilerin toplumsal yapılanma içindeki politik, ekonomik, ahlaki, askeri konumlarını da belirlemektedir. Örneğin, bir yıl üst, yani veren el konumunda bulunan, ertesi yıl alan el konumuna düşebilmektedir. Böyle olduğu zaman kişi toplum içindeki en önemli servetini, yani prestijini, itibarını ve otoritesini (mana'sını) yitirmektedir. Çünkü aldığınızı daha çoğuyla iade edemediğiniz zaman, derhal alt bir konuma geçmiş oluyorsunuz. Bu olay bu toplumlarda sınıfsal bir yapılanmanın bulunmadığını, çünkü her an için herkesin yer değiştirme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu göstermektedir. Özellikle savaşçı topluluklarda bu, sonu gelmeyen çatışma ve mücadelelere yol açmış olmalıdır. Egemenlik ekonomik olan değil siyasi ve toplumsal olan tarafından belirlenmektedir. Çünkü aslolan prestij, itibar ve otoritedir. Bunun kolektif bir anlamı vardır, yoksa bireysel değil. Çünkü para ya da servet sahibi olmak prestij, itibar ve otorite sahibi olmak için yeterli değildir, oysa, tersi doğrudur, yani prestij, itibar ve otorite sahibi olduğunda (ya da) olduğunuzda servet size 'kendiliğinden' gelmektedir! Doğal olarak, geldiği hızla gitme koşuluyla, yani tüketilmek, harcanmak ve paylaşılmak koşuluyla! Potlaç'ta gerçekte her şey tanrılara, ruhlara ve ölü atalara aittir. Her şeyi onlar verir, onlar alır. Onlar için, onların adına, ruhuna verilecek şölenler, yapılacak törenler ve sunulacak armağanlar her zaman daha çoğuyla geri dönmek durumundadır. Her nesnenin, eşyanın, şeyin bir canı ve ruhu olması, kabul edilen armağanların - çok özel olanların dışında - sürekli el değiştirmesini gerektirmektedir. Nesneler, şeyler, armağanlar verilmekten, el değiştirmekten hoşlanırlar; onları vermemek, kendi için alıkoymak işlenebilecek en büyük günahlar arasındadır. Üstelik, onu alıkoyana uğursuzluk ve kötülükten başka bir şey getirmeyeceğinden, herkesin aldığı armağanı en kısa süre içinde bir üçüncü kişiye vermesi bir zorunluluktur. Bu süre, alınan armağanın niteliğine ve bu armağanı sunan kişinin saygınlığına

göre birkaç saati, birkaç ay hatta daha uzun bir zaman dilimini kapsayabilmektedir.

Sunmakta olduğumuz ve sunmayı sürdüreceğimiz potlaç düzeniyle ilgili çeşitli bilgilerin tamamı, her topluluk tarafından birebir aynı şekilde uygulanmamaktadır. Uygulanmak zorunda da değildir. Buna karşın önemli olan hepsinin kökeninde aynı mantık ya da zihniyetin yatıp yatmadığını anlamaktır. Çeşitli görünümlere sahip olsa bile, aynı sonuçları doğuran bir düzen, evrensel olma ayrıcalığına sahip olabilir ki, potlaç böyle bir düzendir.

Potlaç düzeninde kimi zaman, belki de çoğunlukla (?) şefler tanrıların, ruhların ve ataların yeryüzündeki yaşayan temsilcileri olarak kabul edildiğinden, topluluğun güvence içinde yaşaması, huzuru ve refahından sorumludurlar. Bunları sağlayamayan bir şef liderliğini sürdüremez. Soydaşları ve kardeşleri için çalışan bir şef, simgesel anlamda, o topluluğun tüm servetinin de sahibidir. Çünkü topluluk gerekirse şefleri yani kendilerine o serveti kazandırmış olanın uğruna tüm servetlerini feda edebilirler. Çünkü şefin itibarı ve prestiji=kolektivitenin itibarı ve prestijidir. Zaten, özel mülkiyet kavramının bulunmaması ve herkesin kardeş olması nedeniyle servet de kolektif bir anlama sahiptir. Başka türlü olması beklenemez. Bu arada çeşitli nedenlerle ölen topluluk üyelerinin malları, yine topluluk tarafından hak edenlere bölüştürülür ya da topluluk arasında bölüşülebilir.

•

Potlaçın şaşmaz rit ve ritüellere sahip bir “büyü düzeni” olduğunu söylemiştik. Bir başka deyişle büyü düzeni “değişmezliğin” yani “şimdiki zamanın” egemen olduğu ve yalnızca şimdiki zamanın yaşandığı bir düzendir (sözlü kültür budur). Bir anlamda geçmiş ve gelecek yoktur, yalnızca şimdiki zaman diliminde yaşanmaktadır. Çünkü geçmişe -ve belki de geleceğe- ait her şey şu anda burada ve bizimle birlikte yaşamaktadır (bunun şizofrenik özelliklere sahip bir zaman anlayışı olduğu ileri sürülebilir. Günümüze kadar sürüp gelmiş kalıntıları bunu doğrular niteliktedir). Temelde irrasyonel bir görünüm sunan büyü düzeninin, amaçları itibariyle daha çok rasyonel -belki de kendine rağmen rasyonel demek daha doğru olacaktır- olduğu ileri sürülebilir. Toteme bir şeyler sunulduğunda bunun karşılığında size sağlık, şeref, itibar, otorite, çocuk vb. şeyler verebilir. Vermek zorundadır, aksi takdirde, bir totem olma özelliğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir(?).

Büyük düzeni görünen gerçeğin ardında başka bir gizemli gerçeğin bulunduğu inanılan bir düzendir. Doğanın insanlara bu anlamda modellik yapmış olması mantık dışı bir olasılık değildir. Bir kez bu varsayımı kabul edildiğinde "potlaç"ın evrensel bir kültür olarak kabul edilmesi de kolaylaşmaktadır. Dünyanın "bir" yerinde ortaya çıkmış ve oradan bütün dünyaya göç yoluyla yayılmış bir kültür, üstelik evrensel bir kültür olasılığı Mauss'a da, bize de pek inandırıcı gelmemektedir. Farklı coğrafi mekanlar, iklim koşulları ve doğal zenginliklerin benzer sonuçlar üretmesi -çünkü insan evrensel bir varlıktır- daha inandırıcı gelmektedir.

Her şeyin kolektif bir anlam ve değere sahip olduğu potlaç kültüründe ben=biz'dir. Kişi, birey anlayışı 'yoktur' ya da sahip olabileceği minimum anlama sahip olmalıdır! İnsanların adları ait oldukları kolektivite ya da onun atası sayılan totem, fetiş vb. varlıkların adlarıyla sınırlıdır. Bu anlamda prestij, itibar, otorite gibi, örneğin cinselliğin de kişisel değil kolektif bir ahlakın ürünü olduğu söylenebilir (Örneğin: "döl alma" yöntemi Romalılar, Orta Asya ya da Moskof devletlerinde sıradan bir uygulamadır). Bu kültüre modern bireysel bir ahlak anlayışıyla yaklaşıldığında, bu toplumları ahlaksızlıkla suçlamak işten değildir. Modern toplumlardakinin tersine potlaç düzeninde ahlak, örf yani geleneksel hukuk tarafından belirlenmektedir. Örfi uymamak ya da karşı gelmek her ne gerekçeyle olursa olsun toplum dışına itilmeyle sonuçlanabilir. Bu ise simgesel ya da fiziksel bir ölümle noktalanabilir. Daha önce de söylemiş olduğumuz gibi tek bir potlaç tipi yoktur. En az dört, beş ana değişkenle bunlar arasındaki pek çok kombinezondan söz edilebilir: balıkçılık ve tarım, hayvancılık ve tarım, göçebelik ve hayvancılık, avcılık ve savaşıklık, göçebelik ve savaşıklık vb.

Marcel Mauss potlaç kültürünün evrenselliği konusunda doğrudan çok açık ve seçik sözler söylemese bile, açıklamalarında bunu dile getirmediğini iddia edebilmek oldukça güçtür. Çünkü, gönlünün potlaçın evrenselliği tarafında olduğunu gösteren pek çok işaret vardır:

"Bütün bu olgularla, bundan sonra gelecek olanlar çok çeşitli etnografik bölgelerden alınmış olup, bizim amacımız bunlar arasındaki bağlantıları incelemek değildir. Etnolojik bir bakış açısından bir Pasifik uygarlığının varlığı kuşku götürmez bir olgu olup Melanezya ve Amerika potlaçlarıyla benzerlik göstermektedir. Pigmelerle ilgili ilk buluntulardaki benzerlikler de olağanüstüdür. Sözümlü edeceğimiz Hind-Avrupa potlaçının izleri daha az şaşırtıcı değildir. Ancak biz şu anda çok moda olan kurumların göçü üzerine kurulmuş

her türlü düşünceye karşı çekimser kalacağız çünkü içinde bulunduğumuz durumda alıntılardan ya da birbirinden bağımsız buluşlardan söz etmek hem çok kolay hem de çok tehlikelidir. Önümüze konan bütün bu haritalar olsa olsa bizim yetersiz bilgi birikimimiz ve güncel cehaletimizin ürünü olabilir. Şimdilik hukuki bir temanın doğasıyla, bu çok büyük bir alana dağılışını göstermek bizim için yeterli olacaktır. Bu işin tarihini yazmayı, eğer beceribilirlerse başkalarına bırakalım.”*

Bilebildiğimiz kadarıyla bu iş henüz becerilememiştir ancak bu bugüne kadar hiçbir şey yapılmamıştır anlamına gelemmez. Örneğin Levi-Strauss'un araştırmaları evrensel bir nitelik taşımakla birlikte tarihi sonuçları hedeflemiş, amaçlamış çalışmalar değildirler. Öte yandan Mauss'un potlaçın evrenselliğiyle ilgili olarak sunmuş olduğu bilgiler bundan ibaret değildir (hemen ilk anda aynı yapının 153, 172, 195, 198, 201, 208, 260'ıncı sayfalarına bakılabilir. Üstelik bu bilgilerin büyük bir çoğunluğunun 1900-1920'li yıllar arasında ortaya çıkartılmış olduğu düşünülecek olursa Mauss'un, zamanının ne kadar önünde olduğu sanırım az çok anlaşılmış olur!).

Mauss ve Malinowski gibi araştırmacıların modern ve uygar bir dünyaya karşılık, ilkel olarak nitelendirilen bu yaşam biçimini incelemeleri, çözümlemeleri ve yorumlamaları neden arzulanan düzeyde ilgi çekmemiş ve yankı uyandıramamıştır? Bu soruya en azından bir yanıt verebilmek mümkündür. Mauss'un *Bağış Üzerine Bir Deneme* (Britannica'ya göre ilk deneme 1898 yılında yayınlanmıştır) başlıklı kuramsal denemesi yayınlandığı zaman (1923-1924), dünyada çiçeği burnunda bir Sovyet Devrimi gerçekleştirilmişti. Bir başka deyişle Marksizm iktidara geçerek, tarih sahnesine bir düşünce olarak çıkmış olduğu ilk güne oranla, en güçlü ve parlak aşamasına ulaşmıştı. Böyle bir ortamda, Mauss'un pek fazla bir şansa sahip olamayacağı (militan bir sosyalist olsa bile) ortadadır. Benzer bir durumla Malinowski de karşı karşıya kalmıştır. Freud'çu psikanalizin evrensel özelliklere -özellikle de Ödip kompleksiyle ilgili iddialarına yanıt verebilmek amacıyla- sahip olmadığını, Freud'çuluğun doruk noktasına ulaşmış olduğu 1930'lu yıllarda ortaya atarak, Melanezya takım adalarında yapmış olduğu çalışmaların sonuçlarını yayınladığında umulan ilgiyi görememiştir. Oysa

* M. Mauss, a.g.y. s. 172

günümüzde Ödip'in evrenselliği konusunda hemen herkes kuşku duymaktadır!

Öte yandan Marksist çözümlemenin kapitalizm öncesi temel bir toplumsal düzen olarak kabul ettiği "feodalizm ve feodal kültür"de potlaça özgü pek çok veriyle karşılaşılmaktadır. Bence 'feodal' katmanı kazıdığımızda altından potlaç çıkmaktadır. Bir başka deyişle potlaç düzenini ya da kültürünü iyi anladığımızda, 'feodalite' olarak nitelendirilen düzeni de daha iyi anlayabilmek mümkün olacaktır. Zaten dünyada hiçbir şeyin yoktan varolamayacağına inanıyorsak o zaman bütün tek tanrılı dinlerin kendilerinden önce gelen kültürel ve toplumsal yapılardan etkilenmiş olduklarını, hatta bir anlamda onların değiştirilmiş biçimleri oldukları düşüncesini de kabul edebiliriz. Aksi takdirde, peygamberlerin bu toplumları ve kültürleri birer sihirbaz gibi, bir anda radikal bir değişikliğe uğratmış oldukları türünden tuhaf, hatta saçma sayılabilecek bir düşünceyi de kabul etmemiz gerekecektir ki, bu olanaksız bir şeydir.

Potlaç konusunu bu metin boyunca daha derinlemesine araştırmak ve irdelemek üzere şimdilik bir kenara bırakıyoruz. Yine önümüzdeki bölümlerde ele alınacak olan liberalizm ile potlaç ilişkileri konusunda şimdilik bir ipucu verelim. Ekonomik açıdan ele alındığında potlaç, aldığını daha çoğuyla iade etme düzeniyken, liberalizm, potlaçın tam tersini yapan, aldığını daha azıyla iade eden bir düzen olarak nitelendirilemez mi? Vahşi kapitalizm ya da güncel liberalizm, sonuç olarak bu kadar yüzyıldır potlaçın formülünü tersine çevirebilmekten başka ne yapabilmiştir ki? Bu da, modern ya da 'postmodern' Batı'nın, ilkel ya da vahşi olarak nitelendirilen zihniyetten o kadar da uzakta bulunmadığını (Levi-Strauss öyle demiyor mu!) bir kez daha kanıtlamıyor mu? Dünyaya yaptıkları ve yapmakta oldukları, barışsever bir uygarlığın yapması gerekenlere ne kadar benziyor?

Baudrillard'ın amacı nedir? En son metinlerinde görüldüğü kadarıyla amacı sosyolojiye temel bir soru yöneltmektedir: Gerçeğe, gelecekte olacağına inanılan devrime, diyalektiğe, insan haklarının evrenselliği sorununa ve eşitlik taleplerine ait alanı terketmemek temel bir yanılgı değil midir (?) sorusunu. Dünyanın kusurlarını başka bir şekilde ortaya koymuş olmasının dışında bu konuda başarılı olamayacağını hatta bu işi başarmasının olanaksız olduğu bile söylenebilir.

Althusser ve Marksistler gibi burjuva hukukunu, bir ideoloji olarak insancılığı (hümanizma), (Hebermas gibi) aydınlanma projesini ya da teknolojik gelişmeyi yadsıdığı söylenebilir. Nietzsche gibi sosyalizm ve feminizme ait modern umutsuzluk biçimlerini yadsıtmaktadır. Bunu yaparak "yitirmiş olduğumuz dünya" konusunda özcülük ya da duygusalıktan kaçan bir Ötekilik kuramı üretmektedir. Nesne ve ötekilikle ilgili egemenliği, hakikati, birikimi yadsıyan; buna karşın yanılsama, ayartma ve tersine çevrilebilirliği yeğleyen farklı bir ilişki biçimi sunmaktadır. Böyle bir önerinin taoist ya da zen kaynaklı bir sosyoloji anlayışına uygun düşeceği gibi bir düşünce çekici olabilir ancak Baudrillard her türlü mistik, yumuşak ya da hippie türü yorumlardan kesinlikle kaçınmaktadır. Baudrillard'a göre dünya nesnel açıdan parlak ancak acımasız, kuşkusuz bir şekilde düzenlenmiş bir yazgıya sahiptir. Hatta Baudrillard'ın şeylerin bu nesnel düzenleriyle içkin mantıklarını ve ironik biçimlerini kapsayan bir harita oluşturmaya çalıştığı bile söylenebilir... Sonuç olarak sosyologlar için Baudrillard'ın müdahaleleri çok özgün bir meydan okuma biçimidir. Günümüzde böylesine bütünsel bir özellik taşıyan, bizim modern toplumlarımızı temellerine kadar sarsan böyle bir meydan okuma biçimiyle karşılaşma olasılığı çok azdır. Bugüne kadar sosyologlar bu meydan okumaya yanıt vermeyi ve uygun bir entelektüel tartışma sürecine girmeyi başaramadılar. Bunun Baudrillard'ın değil sosyologların sorunu olduğu çok açık.

Mike GANE

ISBN 975-6981-70-9

9 789756 981702

